

Statist. 0.
997 66
1/2

0. 997 / 66 1/2

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: DR. ILLYEFALVI L. LAJOS

A FŐVÁROS PÉNZÜGYEI 1919–1931

ÍRTA

DR. HOMOLYAI REZSŐ

66. KÖTET

2. SZÁM

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS STATISZTIKAI HIVATALA

Ára 5 pengő

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: DR. ILLYEFALVI L. LAJOS

A FŐVÁROS PÉNZÜGYEI 1919–1931

ÍRTA

DR. HOMOLYAI REZSŐ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA

Bevezetés.

A jogfolytonosság helyreállítása 1919-ben és a világválság 1931-ben, két jelentős határkő a főváros pénzügyi és gazdasági életében. A háború és a forradalmak után megindul a főváros pénzügyi reorganizációja, amelynek nyomán jelentkező fejlődést azonban hirtelen megakasztja a világválság 1931-ben.

Ez az eseményekben gazdag, mozgalmas korszak külön fejezet a főváros pénzügyi történetében. Erre az időre esik a főváros pénzügyeinek rendezése, az infláción, a búzaérték-, a takarékkorona-, majd az aranykorona-értékszámításon keresztül az ország szanálása. Ez volt a korszak első része. Azután, mintha lélekzethez jutott volna a gazdasági élet egy hirtelen föllendüléssel. A magyar föld dúsan ontja termését, amelyet jó áron lehetett elhelyezni. A búzát 30—40—50 pengővel jegyezték a világpiacokon. Konjunktúra támadt a munkára, a kezdeményezésre. Mindenfelé lázas alkotási vágy mutatkozott és az alkotásnak tág lehetőségei kínálkoztak. Kölcsöneinket néhány óra alatt háromszorosan, négyszeresen túljegyezték az angol és amerikai piacokon. Úgy látszott, egy új korszak építi a maga monumentális vonalait. Ezek voltak a konjunktúra és a fejlődés éve, amelyek azonban hamarosan elmúltak.

A gazdasági föllendülés Budapest fejlődését is nagymértékben vitte előre. A főváros bevételei a békebeli mértéken felül emelkedtek, nagyszabású beruházásokra jelentős kölcsönök állottak rendelkezésre. És a főváros igyekezett a gyarapodó anyagi erőket jól felhasználni. Helyreállítja a háború és forradalmak alatt sokat szenvedett intézményeit, pótolja a háborús évek mulasztásait, fejleszti, modernizálja községi üzemeit és ezenfelül egész sor korszerű új intézményt létesít. De a konjunktúra csak rövid átmenetnek bizonyult, mert 1931-ben olyan pénzügyi és gazdasági válság szakadt a világra, amilyent eddig még nem ismert a történetírás.

Ez a tanulmány ennek a korszaknak akar hűséges krónikája lenni. Feladata: hivatalos adatok (előterjesztések, közgyűlési, tanácsi, bizottsági

tárgyalások naplói, határozatok stb.) alapján a történés időrendjében ismertetni a pénzügyi jelentőségű eseményeket és a viszonyokat, körülményeket, amelyekből az események keletkeztek.

A kép átfogó egysége érdekében azonban előbb igyekeztünk röviden összefoglalni az irányító eszméket és törekvéseket; a problémákat, amelyek az eseményekkel kapcsolatban fölmerültek, az utakat, amelyeken e problémák megoldását keresték és rámutatni a belső okozati összefüggésekre, amelyek az események között fennállottak. Vagyis röviden összefogni mindazt, ami a főváros pénzügyi politikájának irányvonalát mutatja.

ELSŐ RÉSZ.

A főváros pénzügyi politikájának irányvonalai.

A világháborút követő gazdasági és politikai események az ország gazdasági rendjét is megbontották. A hosszú háborúban kimerült országot a forradalmak, a kommün és a román megszállás kifosztották. A termelőmunka megakadt. A világpolitika alakulása új gazdasági helyzetet teremtett. Fogyasztóterületünk egyszerre összezsugorodott: a közel 50 milliós monarchia egységes vámterületén elhelyezkedett Magyarországból márholnapra 8 milliós kisország lett. A külföldi piacok is csaknem teljesen elvesztek. A nemzetközi áruforgalom szigorú korlátok között sínylődött. Külföldi árut, nyersanyagot nehezen lehetett behozni, magyar árut pedig talán még nehezebben lehetett külföldre szállítani.

A termelés és a forgalom megbénulása, valamint a zűrzavaros és bizonytalan közállapotok gazdasági válsághoz vezettek. Pénzünk értéke leromlott. A drágaság napról-napra nőtt, az árak ugrásszerűen emelkedtek.

Ilyenek voltak a viszonyok, amikor a jogfolytonosság helyreállítása után a főváros háztartását egyensúlyba kellett hozni.

A pénzügyi helyzet rendezésének problémái.

A törvényes rend helyreállítása után a pénzügyi helyzet rendezését tekintette a törvényhatóság az első feladatának. De ebben sok nehézséget okozott, hogy két nagy tartozás a múltból rendezetlen maradt: az egyik a háborús évek háztartási hiánya, a másik a külföldi kölcsönök elmaradt törlesztése a háború alatt az ellenséges államokban. Ez a két óriási tétel súlyos teherként nehezedett a főváros háztartására.

A háborús rendkívüli kiadások következtében a főváros háztartásában nagy hiányok mutatkoztak, amelyeknek még nem volt költségvetési fedezetük. A hiányokat ugyanis ideiglenesen kölcsönökből pótolták. A fedezetlen hiányok így 1914—1919-ig 231·8 millió koronára szaporodtak.

A 231 millió korona hiányt, a viszonyok egykorú megítélése szerint, a főváros nem tudta a maga erejéből fedezni. A törvényhatóság tehát a kormányhoz fordult segítségért és a háború alatt fölmerült rendkívüli

kiadásoknak, valamint a kommún és a román megszállás okozta károknak megtérítését kérte az államtól. Akkoriban úgy látszott, hogy a főváros háztartását csak az állam segítségével lehet rendezni.

Csakhogy a zavaros gazdasági viszonyok között az állam is nagy pénzügyi nehézségekkel küzdött. A legyőzött államokban mindenütt deficit mutatkozott és két megoldás közül lehetett csak választani: a bankjegyek szaporításával nagy hitelek igénybe venni a jegyintézetől az államháztartás céljaira vagy az adókat emelni. A bankóprés igénybevétele az inflációhoz vezetett. Nálunk a kormány inkább az adók emeléséhez folyamodott. Akkor születtek meg az »adószimfóniák«.¹⁾

Minthogy hamarosan nyilvánvaló lett, hogy a kormány a háború okozta károkat és rendkívüli kiadásokat nem fogja megtéríteni, a főváros a maga erejéből gondoskodott a hiányok fedezetéről. E végből 1921-ben a 231 millió korona hiány fedezésére törlesztési tervet készített, amely szerint 30 éven át fogja a következő évek költségvetéseiben a hiányt részletekben fedezni. Erre azonban nem került sor, mert már az 1920. és az 1921. évek zárószámadatai felesleget mutattak, amiből az időközben értékben sokat veszített 231 millió korona hiányt csaknem teljes egészében fedezni lehetett. A háborús hiányok ilyenmódon a viszonyok különös alakulása folytán szinte önmaguktól hamarosan rendezést nyertek.

Már sokkal körülményesebben sikerült a háború alatt fölszaporodott külföldi kölcsöntörlesztéseket és kamatokat rendezni. A háború alatt ugyanis a kormány tiltó rendelkezése folytán az ellenséges államok polgárai részére nem volt szabad fizetéseket teljesíteni. A főváros ennél fogva az esedékes annuitásokat, amelyek külföldi valutákban voltak esedékesek, minden évben aranyparitáson számított koronákban tartalékolta. A korona nagyarányú értékvesztése következtében azonban a kölcsöntörlesztőszolgáltatban nagy hiány mutatkozott, ami már 1921-ben mintegy 1,5 milliárd koronára emelkedett, vagyis több volt mint a főváros egész évi költségvetése. Ennél fogva gondolni sem lehetett arra, hogy a főváros ezt a hiányt a költségvetésében fedezhesse. De minthogy a kormány rendelkezése következtében került a főváros abba a helyzetbe, hogy a kölcsönök törlesztőszolgáltatában hiány keletkezett, a valutadifferencia rendezését a kormánytól kérte a főváros. Ez később elintéztet nyert olyanformán, hogy a clearingegyezmény értelmében a kormány a háború alatt felgyülemlett külföldi tartozások fele összegét magára vállalta, a másik felét pedig a főváros tartozik 1931-től kezdve, évi részletekben az államnak megtéríteni.

Ez volt a háború alatt esedékessé vált külföldi kölcsöntörlesztések rendezése. A külföldi kölcsönöknek a háború után esedékes annuitásait a főváros az 1920., 1921. és 1922. években még nem irányozta elő a költség-

¹⁾ Hegedüs Lóránd pénzügyminiszter nevezte így az adójavaslatait.

vetésben, mert a nagy árfolyamkülönbség miatt ez elviselhetetlen terhet jelentett. Ezt a tartozását a főváros 1923-ban és 1924-ben a baseli egyezményekben ideiglenesen, majd 1925-ben az ostendei egyezményben véglegesen rendezte. Erről a továbbiakban még részletesen fogunk szólni.

A háztartás egyensúlya.

A háborús évekből fennmaradt hiányok és a külföldi kölcsönök rendezése nélkül nem lehetett a főváros pénzügyeit rendezni. De e két súlyos problémán kívül a folyó háztartás egyensúlya is sok nehézségbe ütközött.

A községi háztartás egyensúlyának főként két irányban volt nehézsége. Az egyik, hogy az árak állandó emelkedése következtében úgyszólván lehetetlen volt a szükségletet egy évre előre megállapítani; a másik, hogy nagyon nehéz volt a bevételeket a változó viszonyokhoz képest állandóan kellőképpen fokozni. Az árak ugyanis állandóan változtak és az adótételeket nem lehetett olyan gyorsan felemelni, mint ahogy a szükségletek a drágaság következtében emelkedtek,

A kiadások aranykoronaértékben.

A kiadások a háború után rohamosan emelkedtek. De ez az emelkedés jóideig csak látszólagos; a kiadások a békebeli viszonyokhoz képest aranykoronaértékben csak az 1924. év után emelkednek. Ezt a következő összeállítás szemlélteti: ¹⁾

	Papírkorona	Aranykorona
1913	—	83,516.622
1919	295,917.248	32,164.918
1920	511,353.561	10,653.200
1921	870,541.732	10,241.667
1922	3.202,268.842	11,436.674
1923	75.562,670.851	21,589.335
1924	736.608,917.419	49,107.261
1925	1,416.287,963.820	89,333.163
1926	1,582.520,725.000	109,139.360
1927	—	121,761.830
1928	—	169,658.860
1929	—	156,463.530
1930	—	154,279.497
1931	—	143,015.136

¹⁾ A zárószámadások előírási eredményei. Helyes összehasonlítás okából a zárószámadási adatokat végig az 1931. évi zárószámadás szerint csoportosítottuk.

Ez az átértékelés aranykoronára azonban nem ad hűséges képet az összehasonlításához.¹⁾ Szinte lehetetlen ugyanis a viszonyokat minden vonatkozásban közös nevezőre hozni, mikor a viszonyok annyira megváltoznak. Az átszámításban, ami a kormány által megállapított hivatalos szorzószám alapján, évi átlag szerint történt, sok hibaforrás van. Már maga az évi átlag is sokat torzít a valóságon. De az összehasonlítás legfőképpen azért nehéz, mert a békeviszonyokhoz képest az árak is megváltoztak.

Az árak nem követték mindig nyomon a korona értékvesztését és a korona értékváltozásával nem mindig párhuzamosan alakultak. Így volt ez külföldön is. A tapasztalat azt mutatja, hogy az inflációs országokban az árak jóideig legtöbbször alatta maradnak a nemzetközi piaci áraknak. Ez az, ami az inflációs országok versenyképességét emeli a nemzetközi forgalomban és aminek következtében jó valutával olcsón lehet ezekben az országokban vásárolni. Ki is használták ezt a lehetőséget és valóságos kiárúsítás folyt az inflációs országokban.

Egyes áruk viszont a békebeli viszonyokhoz képest aranykorona értékben is megdrágultak. A konjunkturális áremelkedés főképp a mezőgazdasági terményeknél, a tüzelőanyagoknál és a textilneműeknél mutatkozott. Ezek az áruk nagy tételként szerepelnek a főváros költségvetésében, ennél fogva áremelkedésük jelentősen fokozta a költségvetési kiadásokat.

Az átszámítás aranykoronaértékre ennél fogva nem ad hűséges képet a kiadások valódi mértékéről. Nemcsak a pénz értéke, hanem az árak is változtak, azért az aranykoronaértékre átszámított kiadásokat csak fenntartással lehet a békebeli kiadásokkal összehasonlítani.

A kiadások emelkedése. A drágaság.

A helyes összehasonlításához az árak változását is ismerni kell. Itt természetesen azoknak az áraknak áralakulását kellene vizsgálni, amelyek a főváros költségvetésében a legtöbb tételben jelentkeznek. Ilyen különleges árindex helyes összeállítása azonban nagyon sok nehézségbe ütközik. De az árak változásáról a mi szempontunkból is bizonyos mértékig használható tájékoztatást nyújtanak a létfenntartási indexszámok, amelyeket a m. kir. Központi Statisztikai Hivatal adataiból állítottunk össze aranykorona alapon (1913=100) a következőkben:²⁾

¹⁾ Részletesebb összehasonlításra ad módot a II. sz. táblázat a 000. oldalon, ahol az 1931. évi költségvetést költségvetési címek szerint hasonlítjuk össze pengőértékben az 1914. évi költségvetéssel.

²⁾ 1919-től 1924-ig a létfenntartási költségek indexszámai a m. kir. Közp. Stat. Hiv. élelmészeti indexe, Dálnoki-Kováts Jenő megélhetési indexe és a Pester Lloyd kiskereskedelmi indexe alapján készültek (Magyar Statisztikai Szemle 1927. év 6. szám). Az 1925. évtől kezdődően az adatok a m. kir. Statisztikai Hivatal létfenntartási indexszámai. Az indexszámok négytagú munkáscsalád létfenntartási költségeinek számításba vételével készültek. A létfenntartási index három csoportból áll: a) élelmész, b) ruházat, c) fűtés és világítás. Minthogy a lakásbérek kötöttsége folytán az index irreális volna, a lakásbér figyelembevétele nélkül készült indexet közöljük.

A létfenntartási indexszámok (1913 = 100).

Év	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Évi átlag
	h ó u t o l s ó n a p j á n												
1919 ...	171	153	138	140	170	161	181	247	155	117	92	71	150
1920 ...	63	63	92	106	109	123	134	104	79	62	50	54	87
1921 ...	57	56	74	78	80	64	48	62	37	35	43	54	57
1922 ...	51	52	46	59	59	54	43	48	51	62	64	65	55
1923 ...	68	66	53	52	67	42	49	60	76	98	86	98	68
1924 ...	91	89	107	103	102	126	133	137	136	139	142	149	121
1925 ...	144	139	135	134	138	136	135	128	126	118	115	119	130.6
1926 ...	117	118	119	117	115	116	118	115	116	118	121	119	117.4
1927 ...	121	123	124	126.5	127.4	127.7	124.5	125.2	126.4	126.7	124.2	124.9	125.1
1928 ...	124.0	123.7	125.6	126.3	128.8	130.1	129.7	131.1	132.4	130.1	128.4	127.5	128.1
1929 ...	127.5	131.4	132.4	131.6	133.7	130.2	128.9	126.6	121.7	120.7	120.2	120.7	127.1
1930 ...	120.6	119.0	119.3	116.9	113.6	110.6	112.2	111.1	111.3	107.8	104.4	104.0	112.6
1931 ...	102.7	103.0	104.6	103.9	104.6	104.4	106.6	107.3	108.2	106.2	104.9	104.1	105.0

A létfenntartási indexszámok azt mutatják, hogy a papírkoronaértékben csaknem állandóan emelkedő árak aranykoronaértékre átszámítva, a gazdasági viszonyok alakulásához képest hullámszerűen változtak. Ez magyarázza egy bizonyos mértékig a költségvetésnek aranykoronaértékben mutatkozó csökkenését és emelkedését.

De az indexszámok sem adnak kellő magyarázatot arra, hogy a főváros háztartása miért csökkent 1921-ben 10 millió aranykoronára és miért szökött fel 1928-ban közel 170 millió aranykoronára? Ennek az átalakuláson kívül más okai is voltak.

Az 1920-as évek elején a kiadások nagyarányú visszaesésének az volt egyik oka, hogy az alkalmazottak illetményei ezekben az években mélyen az aranyparitás alatt voltak. Ezeknek az illetményeknek is azonban csak egész kis része szerepelt a főváros költségvetésében, mert az alkalmazottak illetményük nagyobbik részét háborús és drágasági segély címén az államtól kapták. A költségvetés összezsugorodásának e mellett az volt az oka, hogy ezidőben a szükségleteket csak a békebelinél jóval kisebb mértékben lehetett kielégíteni.

A kiadások későbbi emelkedésének megítélésénél viszont nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy az indexszámok négytagú munkáscsalád létfenntartási költségeinek alakulását mutatják, míg a főváros költség-

vetésében a kiadások egészen más tételekből adódnak. Egyes költségvetési kiadások ugyanis az átlagosnál nagyobb mértékben emelkedtek. Ennek illusztrálására szolgáljon néhány kiragadott tétel a főváros 1913. és 1931. évi költségvetéséből.

1913-ban egy szegényházi ápoló napi ételmezésére 68 fillért, 1931-ben 92 fillért irányoztak elő. Természetes ez, mert a kenyér kilogrammja 26 fillérről 1931-ben 32 fillérre, a burgonya 5 fillérről 10 fillérre, a liszt 24—27 fillérről 38—40 fillérre emelkedett. Egy-egy utcaseprő ruházatára 1913-ban 51·80 korona, 1931-ben 103·12 pengő, egy-egy altiszt ruházatára pedig 1913-ban 64·05 korona, 1931-ben 114·45 pengő volt az előirányzat. A cipő 1913-ban 8—10 korona, 1931-ben 25—27 pengő. A tüzelőanyagok előirányzatában az áremelkedés a következő: 1913-ban a fa 2·98 korona, 1931-ben 4·96 pengő, a kokszt 1913-ban 3·40 korona, 1931-ben 7·46 pengő, a hazai szén 1913-ban 1·50—1·94 korona, 1931-ben 4·46—4·76 pengő métermázsánként.

Természetes, hogy az árak emelkedése mellett a létminimum is emelkedett és ennél fogva elsősorban a legkisebb fizetésű alkalmazottak illetményeit emelni kellett. Itt csak egy-két példát szemléltetjük. Az altiszt (szolga) kezdő fizetése 1913-ban évi 900 korona fizetés és 200 korona lakáspénz, 1931-ben 1500 pengő fizetés és 396 pengő lakáspénz. Az ideiglenes hivatalnokok kezdő fizetése 1913-ban 960 korona fizetés, lakáspénzük nincsen, 1931-ben 1800 pengő fizetés és 573 pengő lakáspénz. A napszámos, utcaseprő, kisegítőszolga napibére 1913-ban 3 korona, 1931-ben 5·04 pengő, a költségvetés szerint.

A kiadások összehasonlítása a háború előtti viszonyokkal, miként látható, egyike a legnehezebb feladatoknak. A pontos összehasonlítás úgyszólván lehetetlen, mert a viszonyok annyira megváltoztak, hogy a dolgokat nem lehet pontosan közös nevezőre hozva összemérni. Minden összehasonlítás azért csak tájékoztatásul szolgálhat a viszonyok változásának megítéléséhez.

A drágulást is számításba véve kétségtelen azonban, hogy a kiadások az 1920-as évek végén nagyobbak, mint a háború előtt voltak. Az utolsó teljes békeévben: 1913-ban, a kiadások a zárószámadás szerint 80 millió aranykorona körül voltak, míg a háború után csaknem 170 millió aranykoronára emelkedtek.

A szükségletek növekedése a háború után.

A kiadások emelkedésének oka elsősorban a drágaság volt. De más okai is voltak. Így a háborús idők kényszerű mulasztásait pótolni kellett. A háború alatt az utak leromlottak, az intézmények, (kórházak, szegényházak, árvaházak, iskolák, stb.) felszerelése elhasználódtak, elpusztultak,

az épületek tatarozása éveken át elmaradt, az iskolákat és más középületeket a katonaság használta, amelyeket ennél fogva helyre kellett állítani. Az üzemek berendezései, gépei felfrissítésre, fejlesztésre szorultak.

Mindez csak a meglévő intézmények helyreállítását, jókarbahelyezését jelentette. De ezeken kívül új szükségletek, új igények is jelentkeztek.

A háború után egészen új közszellem hódított mindenfelé a világon. Általános volt a felfogás, hogy nem lehet folytatni ott, ahol a háború kitörésekor elhagytuk. Újabb nagy igények jelentkeztek a közületekkel: az állammal, a városokkal szemben, amelyeket ki kellett elégíteni. *Ennek nyomán a közületek kiadásai az egész világon mindenütt emelkedtek.*

Az újabb igények főként szociális téren jelentkeztek. A főváros a szociális igények kielégítésére e nehéz viszonyok között nagy gondot fordított. *A háború és a forradalmak után megbomlott lelki egyensúly helyreállításának a főváros mindent megelőző fontosságot tulajdonított és e célból nagy áldozatokat hozott.* Munkásainak bérét igyekezett a drágasághoz mértén javítani. Nagy áldozatokat hozott a népelelmezés terén. Nagyszabású akciókat tartott fenn, amelyeknek révén a szegényebb néposztály a lisztet, zsírt, burgonyát, baromfit stb. 40—50 százalékkal olcsóbban szerezhette be, mint a szabadforgalomban. Nyomorenyhítő akciókat tartott fenn; ingyenebédet adott az ínségeseknek, hogy ne legyen éhező Budapesten.

A háború után az egészségügyi, kulturális és szociális intézmények egész sora épült ki. Új egészségügyi intézmények kellettek. A főváros új kórházak építésével és a már meglévő kórházak bővítésével 1500 ágygal szaporította a kórházi férőhelyeket. Ezenkívül 6 új tüdőbeteg diszpanzer épült. Az iskolákat szaporítani kellett, ennél fogva új iskolák épültek. Nagy volt a lakásínség, azért lakásépítési akciót kellett megindítani. A lakásínség enyhítésére kislakásos bérházak épültek 5774 szoba-konyhás lakással. A közlekedést fejleszteni kellett. A népjóléti intézményeket: szegényházakat, árvaházakat, népfürdőket szaporították. Kiépült az iskolaegészség (iskolaorvosok) intézménye, az iskolai gyermeknyaraltatás. Hat új anya- és csecsemővédő intézet nyílt meg. A főváros a napközi otthonokat szaporította. Új közlelmezési intézményeket, fedett vásárokat, nagyvásárt kellett építeni. Megépült a ferencvárosi helyikikötő. Új egyházközségek megalapításával új kegyúri templomokról kellett gondoskodni. Új utak és csatornák épültek stb.

A nagy beruházások jórészt kölcsönpénzekből hajtották végre. Az 1927. évi dollárkölcsön és az 1930. évi függőkölcsön erre a célra szolgáltak. A kölcsönpénzekből a főváros közel 150 millió pengőértékű beruházást végzett. De a beruházások jelentős hányada költségvetési hitelekkel készült. A főváros ezekben az években a folyó bevételeiből is mintegy 150 millió pengőért beruházásra fordított.

A beruházások révén a költségvetési kiadások automatikusan megduzzadtak. Itt mutatkozott a beruházások hatása a kiadásoknál. A főváros ebben a korszakban 300 millió pengőt investált. Új utakat, csatornákat épített, új intézményeket létesített, amelyeknek fenntartási költségei a költségvetésben újabb kiadásként szerepelnek. A beruházásoknak következménye, hogy az annuitásokon kívül a beruházásokkal létesült intézmények fenntartási költségei is terhelik a költségvetést. A beruházások, még a hasznot hajtó beruházások is, amelyek amortizálják önmagukat, szükségképpen a költségvetés megduzzasztásához vezetnek.

Jelentős nagy összeget tesznek ki még azok az újabb kiadások, amelyeket a kormány hárított a háború után a fővárosra. Ilyenek a forgalmi adó, a fogyasztási adó és a vámkezelési költségek, az államrendőrségi hozzájárulás, a közkórházi hiány stb. A közigazgatási feladatok köre csaknem minden téren bővült. A megnagyobbodott munkakör ellátásához nagyobb személyzetre volt szükség, ennél fogva a személyzeti létszámot szaporítani kellett.

De meg kell itt említeni még egy tényezőt, aminek következtében a kiadások emelkedtek. A fővárosnak a háború előtt jelentős vagyonú alapjai voltak, amelyek bizonyos intézmények fenntartását szolgálták. A közkórházi alap, a kisajátítási alap, a nyugdíjalap, a szegényalap, a köztemetőalap, a különböző árvaházi alapok stb. jelentős vagyonnal bírtak és a megjelölt intézményeket a főváros az alapok vagyonának kamataiból tartotta fenn. Így e jórészt szociális, jótékonyági intézményeknek a fenntartása a községi háztartást egyáltalában nem vagy csak olyan mértékben terhelte, amennyire az alap vagyonának jövedelme az intézmény fejlődése következtében már nem volt elegendő az intézmény fenntartásához. Ezek a vagyonok, amelyek ingatlanokon kívül, készpénzben és értékpapíroknak fektettek, az infláció következtében megsemmisültek. Itt a fővárost jelentős vagyonvesztés érte. De ezenfelül most már nem lévén az alapoknak jövedelmük, az intézmények fenntartása a községi háztartás kiadásait szaporította.

Beruházások.

A kiadások alakulása szempontjából ez a korszak két részre oszlik. Az első rész a szanálásig, a valuta stabilizálásáig, vagyis 1925-ig terjed. Ebben a periódusban a kiadások aranykorona értékben alatta maradnak a békebelieknek, ennél fogva a szükségleteket csak bizonyos megszorítással lehetett kielégíteni. A második rész, ami 1925. év után következik, már a szükségletek olyan mértékű kielégítését tette lehetővé, ami helyenkint a békebeli arányokat is meghaladta. Erre az időszakra esnek a nagybbszabású beruházások.

A beruházásokat a főváros 1927-ig a költségvetési bevételekből fődözte. Jellemző eme idő gazdálkodására, hogy a zárószámadások a költségvetésnél kedvezőbben alakultak. Kitűnik ez a következőkből:

É v	A költségvetés szerint ¹⁾		A zárószámadás szerint	
	felesleg	hiány	felesleg	hiány
1920	—	53,319.487 K	76,563.928 K	—
1921	—	—	353,997.740 «	—
1922	390.000 K	—	790,516.413 «	—
1923	—	788,571.752 «	6,386,850.491 «	—
1924	—	10,620,179.974 «	301,098,126.148 «	—
1925	—	37,830,967.000 «	124,205,506.657 «	—
1926	—	38,569,160.000 «	157,928,501.091 «	—
1927	4,835 P	—	2,813.604 P	—
1928	—	—	7,674.813 «	—
1929	1,471 «	—	3,570.851 «	—
1930	1,376 «	—	77.986 «	—
1931	846 «	—	2,255.706 «	—

Az 1920., 1923., 1924., 1925. és 1926. évi költségvetés tehát deficités volt, de a zárószámadások már ezekben az években is felesleggel zárultak. Ez azt mutatja, hogy a főváros nagy óvatosságot és körültekintést tanúsított a gazdálkodásban. Sőt, amikor a kiadások elérték a békebeli mértéket, akkor a folyó szükségleteket korlátok közé szorítani igyekezett. Az igények eme visszaszorításának volt az eredménye, hogy 1928-tól kezdve a főváros kiadásainak emelkedésében csökkenés állt be. Az 1928. évi költségvetésben a kiadások 23-12%-kal emelkedtek. Az 1929. évi költségvetésben már csak 2-05%-kal, az 1930. évi 1-66%-kal emelkedik, az 1931. évi költségvetésben pedig a kiadások már 4-25%-kal csökkennek, ami annak a jele, hogy a főváros, fölismerve a gazdasági helyzetet, kiadásaiban ezekhez a változó viszonyokhoz igyekezett alkalmazkodni.

A feleslegeket a főváros beruházásokra fordította. Beruházásokra szolgált még az 1927. évben fölvelt 20 millió dolláros kölcsön és az 1930. évben fölvelt 46 millió pengős függőkölcsön. Miután a főváros a külföldi kölcsöneit Ostendében rendezte, új kölcsön felvételére nyílt lehetőség, aminek segítségével végre lehetett hajtani azokat a nagyszabású beruházásokat, amelyeket a közigazgatásban jelentkező nagyarányú újabb szükséglet és az üzemek fejlesztése megkívánt.

A beruházások tehát két részre oszthatók: 1. a költségvetés keretei között a folyó bevételekből végrehajtott beruházások és 2. a kölcsönpénzekből végrehajtott beruházások.

¹⁾ A kormányhatóságilag jóváhagyott költségvetés szerint.

A költségvetés keretei között a folyó bevételekből végrehajtott beruházások. — 1920—1931. (Pengoében.)
A) Általában.

1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	Összesen
356.349	664.921	1,773.895	3,687.602	5,003.984	14,424.215	10,972.697	15,661.793	44,027.525	25,542.999	16,054.513	10,896.725	149,067.218

B) A nagyobb beruházások részletezése.

Megnevezés	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	Összesen
Utak építése	190,135	198,700	213,600	282,000	440,872	1,079,877	4,365,472	3,743,464	6,573,992	4,100,735	3,722,549	3,160,515	28,091,911
Csatornák építése ...	45,182	55,170	42,350	18,500	69,913	528,777	1,860,808	1,638,791	2,087,554	2,363,939	1,291,866	1,669,706	11,672,556
Alapítókemelés és részfényvázatlás ...	—	—	441,620	1,339,230	832,857	228,496	400,024	30,400	6,000	620	4,815,502	963,386	15,052,135
Tanügyi beruházások.	22,394	154,050	177,408	434,500	281,062	557,753	920,784	925,608	2,744,567	3,636,000	2,040,953	955,895	12,850,974
Telekserzés és kisajá- rtítás	—	—	—	—	184,211	2,920,345	51,040	—	398,700	786,501	1,229,443	983,092	6,553,332
Ferencvárosi helyi- kikötő építése	—	—	13,900	67,200	71,540	994,160	—	500,000	1,139,525	720,000	250,000	206,196	3,962,521
Templomok és plébá- nák építése	—	17,010	76,600	38,000	87,813	99,416	—	890,000	1,200,000	800,000	700,000	510,000	4,418,839
zent János-közkörház tudóbetegpavillonjai építése	—	—	—	486,123	929,922	1,374,770	102,816	—	—	—	—	—	2,893,631
Autobuszüzem	—	—	—	—	—	—	—	—	8,400,000	—	—	—	8,400,000
Beruházóprogramm ki- egészítése	—	—	—	—	—	—	—	—	6,379,000	—	—	—	6,379,000
Szeretettthonok	—	7,055	8,280	—	27,364	—	400,000	846,750	280,000	1,074,297	780,000	830,634	4,254,380
Múzeumok	—	3,151	—	—	—	—	—	—	—	1,700,667	1,684,461	1,666,667	5,054,946
Könyvtárak	—	5,597	4,800	11,550	19,162	—	16,000	760,000	16,000	384,939	346,939	—	1,564,987
Lakásügyi intézmények	—	2,466	16,130	31,000	—	624,976	76,000	739,000	3,320,692	400,000	399,956	—	5,610,220
Köztisztaság	21,112	27,400	54,230	218,016	88,949	725,341	169,840	745,503	486,644	500,000	—	—	3,037,035
Közközházi beruházás	17,394	1,370	37,260	52,600	—	—	—	873,888	580,000	580,000	56,347	—	2,198,859
Vámépületek építése	—	—	—	—	—	—	—	—	1,200,000	—	—	—	1,200,000

A főváros 1919-től 1931-ig a zárószámadások szerint 300 millió pengőt fordított beruházásra és pedig

1. a községi háztartás terhére a folyó bevételekből .	149.067.218 P
2. a kölcsönpénzekből	
a) az 1927. évi dollárkölcsön terhére .	101,803.815 P
b) az 1930. évi függőkölcsön terhére .	32,265.689 «
c) áruhitelből	17,000.000 « 151,069.504 «
Összesen ..	300,136.722 P

1. A költségvetés keretei között a folyó bevételekből végrehajtott beruházások.

A főváros ezekben az években 149,067.218 pengő beruházást végzett a költségvetésben előirányzott bevételekből. A legnagyobb összeg, 28 millió pengő, az utak építésére esett, 12-8 millió tanügyi beruházásokra, 11-7 millió csatornák építésére, 15 millió alaptőkeemelésekre és részvényvásárlásokra (Községi Takarékpénztár, Kisipari Hitelintézet stb.); de nagy összegek jutottak telekszerzésekre (6-5 millió), az Autobuszüzem fejlesztésére (8-4 millió), a beruházóprogram kiegészítésére (6-4 millió), lakásépítésre (5-6 millió), templomépítésre (4-4 millió) és szociális, közegészségügyi, közművelődési stb. intézményekre. E beruházásokról a 14. oldalon levő táblázat ad részletes tájékozást.

2. A kölcsönpénzekből végrehajtott beruházások.

A kölcsönpénzekből a beruházásokat a) az 1927. évi 20 millió dolláros kölcsönből, b) az 1930. évi 46 millió pengős függőkölcsönből és c) áruhitel útján földőzték.

a) Beruházások az 1927. évi 20 millió dolláros kölcsönből.

Az 1927. évi dollárkölcsön terhére a törvényhatóság a következő beruházásokat engedélyezte :

	Pengő
Lakásépítkezések	42,158.722
Különböző munkák	8,571.280
Elektromosművek gépészeti berendezésének kiegészítése	20,000.000
Vízművek rekonstrukciós munkálatai	14,400.000
Autobuszüzem fejlesztése	12,200.000
Sertésközvágóhíd és vásár fejlesztése	5,072.600
Marhaközvágóhíd és vásár	2,358.000
Új élelmisznagyvásártelep létesítése	8,300.000
Nyílt piacok rendezése	3,053.341
Összesen	116,113.943

A kölcsön kibocsátása ugyan csak 101,421.000 pengő bevételt eredményezett, de a kölcsönt a községi háztartás terhére 15.353.182 pengővel kiegészítették, úgyhogy a kölcsönből tervezett beruházóprogramnak meg volt a teljes fedezete.

E programból az 1927. évi dollárkölcsön terhére ezekben az években a következő beruházásokat hajtották végre :

Poljór szám	Megnevezés	A záró -
		1926
		Pengő
Lakásépítkezések :		
1	I., Budaörsi-út és Csend-utca sarkán 5 pavillon 160 lakással	5.236-80
2	V., Váci-út és Mura-utca sarkán 3 pavillon 300 lakással	—
3	VI., Váci-út és Gyöngyösi-út sarkán 3 pavillon 200 lakással	—
4	IX., Mester-utca és Dandár-utca sarkán 100 lakás	—
5	X., Simor-utca és Villám-utca sarkán 100 lakás	—
6	X., Üllői-út és Ceglédi-út sarkán 100 lakás	9.505-96
7	Megtakarítások terhére elrendelt munkák	—
8	IX., Mester-utca 37—39. számú ház	1,309.729-49
Banképítkezések :		
9	I., Lenke-úti 3 épület	—
10	X., Maglódi-úti 2 épület	—
11	V., Kárpát-utcai 3 épület	—
12	X., Kolozsvári-úti	—
13	X., Ceglédi-úti 4 épület	—
14	VI., Váci-úti 2 épület	—
15	VII., Gyarmat-utcai 2 épület	—
16	IX., Haller-utcai 4 épület	—
17	VIII., Rozgonyi-utcai 4 épület	—
18	X., Kerepesi-úti	—
19	III., Bécsi-úti 5 épület	—
20	III., Raktár-utcai 5 épület	—
21	300 szükség lakás építése	580.078.—
22	VII., Róna-utcai bérház	—
23	I., Németsvölgyi-úti bérház csoport	—
24	VIII., Kisfaludy-utcai bérház	—
25	Építkezések előzetes költségei	255-55
26	Lakásépítkezéssel kapcsolatos telekszerzés	—
27	Erzsébet szegényház II. sz. fiókintézetének emeletraépítése	136.000.—
28	Köztisztasági hivatal részére telekvásárlás garázs céljára	24.000.—
29	Állandó kiállítási terület megvásárlása	240.000.—
30	Központi csatornaszivattyútelep III. és IV. számú gépegységeinek kicserélése	54.326.—
31	Központi csatornaszivattyútelep iszapkamrájának és szűrőberendezésének átalakítása	51.200.—
32	Széchenyi-gyógyfürdő úszoda építése és népfürdők bővítése	134.953-46
33	Szent Gellért-szálló emeletraépítése	—
34	Szent Gellért-gyógyfürdő termálúszoda építése	84.104.—
35	Szent Gellért-gyógyfürdő és szálló kibővítése céljára a Mátyosi-út 2. számú ingatlan megvásárlása	—
36	Állat- és növénykert területén munkás lakóház és gazdasági épület építése	67.840-65
37	Állat- és növénykert területén madártelelő	85.628-26
38	Új sertésszabadvásár építése	—
39	Sertésvágóhídon új húsvásárcsarnok építése	—
40	Sertésvágóhid vizellátásának biztosítása	—
41	Múcsarnok épületének javítása	—
42	Laktanyaépületek tatarozása	—
43	Róna-utcában vízvezetéki közcsőfektetés	—
44	Hungária-úton vízvezetéki főnyomócső fektetése	—
45	I., Lóránt-utcai vízmű villamoserőre való berendezése	—
46	Dunajobbparti végleges vízműmunkák	—
47	Elektromos Művek gépészeti berendezésének kiegészítése	—
48	Vízművek rekonstrukciós munkálatai	—
49	Új élelmiszernagyvásárlótelep létesítése	—
50	Marha- és sertésvágóhidak és vásárok fejlesztése	—
51	Garay-téri piac rendezése	—
52	Krisztina-téri piac áthelyezése és berendezése	—
53	Óbudai piac áthelyezése	—
54	Ferdinánd-téri piac átépítése	—
55	Autobuszüzem fejlesztése	—
Összesen		2,782.858-17

) Előírási adatok a megtérítések figyelembevételével.

számadások szerint						Folyószám
1927	1928	1929	1930	1931	Összesen	
P e n g ő						
2,226.673-04	49.354-37	—	—	—	2,281.264-21	1
2,147.085-10	17.498-90	628.—	—	—	2,165.212.—	2
2,759.961-07	25.012-75	—	—	—	2,784.973-82	3
1,540.102-56	8.062-09	—	—	—	1,548.164-65	4
2,070.004-62	28.628-17	59.—	—	—	2,098.691-79	5
1,224.178-36	14.198-69	18.520.—	—	—	1,266.403-01	6
—	—	13.600.—	—	—	13.600.—	7
83.315-25	28.933-55	57-60	—	—	1,422.035-89	8
1,606.175.—	59.328-21	1.420-07	—	—	1,666.923-28	9
—	823.216-27	1.420-07	—	—	824-636-34	10
—	1,186.948-88	1.420-07	—	—	1,188.368-95	11
—	640.653-20	1.420-07	—	—	642.073-27	12
—	1,487.462-57	1.420-07	—	—	1,488.882-64	13
598.693-84	642.834-55	1.420-07	—	—	1,242.948-46	14
—	1,199.478-46	1.420-07	—	—	1,200.898-53	15
1,504.054-50	757.481-84	1.420-07	—	—	2,262.956-41	16
—	612.281-17	1.420-07	—	—	613.701-24	17
—	489.394-56	1.420-07	—	—	490.814-63	18
—	5,562.536-44	1.420-07	5.986-35	—	5,569.942-86	19
1,738.129-50	31.977-82	1.420-07	—	—	1,791.527-39	20
544.004-36	—	99.—	10.740-98	—	1,134.922-34	21
—	644.399.—	477.357-68	13.624-57	—	1,135.381-25	22
—	312.987-62	1,609.930-30	227.859-43	999-66	2,151.777-01	23
—	334.105-90	232.692-79	34.443-89	—	601.242-58	24
4.627-80	—	—	—	—	4.883-35	25
3,322.790-53	23.628-45	—	—	—	3,346.418-98	26
—	—	—	—	—	136.000.—	27
—	—	—	—	—	24.000.—	28
13.380-20	—	—	—	—	253.380-20	29
74.880.—	16.794.—	—	—	—	146.000.—	30
170.299-20	30.014-82	12.000.—	17.285-98	—	280.800.—	31
3,244.401-59	669.476-33	332.164-59	2.489-79	—	4,383.485-76	32
516.980-96	178.425-82	—	—	—	695.406-78	33
554.070-26	121.747-94	—	68.505-35	—	828.427-55	34
—	—	94.000.—	4.700.—	—	98.700.—	35
12.159-35	—	—	—	—	80.000.—	36
11.171-74	—	—	—	—	96.800.—	37
186.618-33	39.811-69	4.724.—	—	—	231.154-02	38
405.233-42	31.201-02	1.120.—	—	—	437.554-44	39
137.814-68	1.621-26	—	20.564.—	—	159.999-94	40
75.479-76	9.595-19	59-80	6.924-30	—	92.059-05	41
—	196.826-54	88.265-40	97.355-42	3.019-89	385.467-25	42
3.295-46	—	—	—	—	3.295-46	43
778.284-19	21.715-81	—	—	—	800.000.—	44
171.540-90	28.035-86	—	—	—	199.576-76	45
31.997-53	—	—	—	—	31.997-53	46
—	5,489.976-99	7,219.511-49	5,388.517-47	1,343.299-23	19,441.305-18	47
—	—	2,743.161-75	2,559.713-47	3,391.823-20	8,694.698-42	48
—	16.051-46	62.906-03	2,791.614-99	2,154.764-88	5,025.337-36	49
—	5.890.—	740.538-42	1,715.750-54	1,451.602-60	3,913.781-56	50
—	15-99	—	39.124-23	1,285.101-70	1,324.241-92	51
200.250.—	19-22	197.541-73	226.065-31	43.464-74	667.341.—	52
12.000.—	448.289-38	93.314-91	3.876.—	—	557.480-29	53
—	—	—	—	53.491-70	53.491-70	54
545.600.—	1,399.766-76	6,400.957-30	2,634.329-39	842.734-90	11,823.388-35	55
28.535.253-10	23.685.679-54	20.360.250-63	15,869.471-46	10,570.302-50	101,803.815-40	56

b) *Beruházások az 1930. évi függőkölcsönből.*

A közgyűlés¹⁾ a függőkölcsönből 18 millió pengőt a Vízművek fejlesztésére, 12 millió pengőt az Elektromos Művek fejlesztésére engedélyezett, 15-3 millió pengő pedig a Vásárpénztár forgótőkéjeként nyert elhelyezést.

Az engedélyezett kölcsönpénzből az 1931. év végéig a Vízművek 6,393.656-37 pengőt, az Elektromos Művek pedig 10,572.032-97 pengőt használtak föl beruházásokra.

c) *Beruházások áruhitelből.*

A közgyűlés az Elektromos Művek fejlesztésére 17 millió pengő áruhitel igénybevételét engedélyezte.²⁾

Az adóbevételek.

A kiadások, amint láttuk, a pénz értékének romlásával lassankint valorizálódtak. Természetes, hogy a háztartás egyensúlya érdekében a bevételeket is valorizálni kellett, amit akkoriban úgy fejeztek ki, hogy a bevételeket a változó gazdasági viszonyokhoz kell alkalmazni. Amíg tehát a papírkoronaértékben megállapított adók nem lépték túl az aranyértéket, a papírkoronákban mutatkozó adóemelést nem lehet valódi adóemelésnek tekinteni, mert az adózók terhe lényegében nem növekedett. Inkább az volt a helyzet, hogy a folytonosan változó koronaérték mellett, papírkoronában nem is lehetett az egyenes adókat aranyértékre valorizálni és ennél fogva ezek úgyszólván teljesen elvesztették pénzügyi jelentőségüket.

Az inflációban, amikor a kereset, a jövedelem állandóan változott, a kereseti- és jövedelemadót nem lehetett a lakosság teherbíróképessége arányában kivetni. Amíg a jövedelemadó, a szabadfoglalkozásúak kereseti adója, a vagyonadó vallomások, becslések és hosszas tárgyalások után jogerősen megállapítást nyert, addig az ezek alapján kivetett adó teljesen elvesztette értékét és így már nem jelentette azt a közterhet, amit annak idején kivetettek. Azért a kereseti-, a jövedelem- és a vagyonadót az infláció idején nem is állapították meg évről-évre, hanem egyszerűen az előző évek többszörösében vetették ki.

Az infláció idején ennél fogva az egyenes adókkal nem lehetett a közületek háztartását egyensúlyban tartani. Ott kellett tehát a bevételeket keresni, ahol lehetett. Minden kivetési eljárás nélkül való, azonnal befizetett adó kellett. Ilyen volt a forgalmi adó. Ezekben az években a közvetett adók voltak a legfontosabb adóbevételek.

A viszonyoknak ilyen alakulása vezetett később a közterhek emelkedéséhez. Az elsorvadt egyenes adók pótlására közvetett adók léptek életbe.

¹⁾ 1089/1930 kgy. sz. határozat.

²⁾ 1282/1930. kgy. sz. határozat.

Amikor pedig az aranykorona értékszámítás bevezetésével az adótételek valorizálódtak, az életbeléptetett új vagy felemelt közvetett adók nem szűntek meg, hanem továbbra is érvényben maradtak, aminek következtében a közterhek emelkedtek.

A közterhek alakulása. A fejkvóta.

A községi közterhek és a fejkvóta alakulását a következő adatok szemléltetik :

É v	Községi köz- szolgáltatások ¹⁾ (zárószámadási előírás)	Lakosok száma	Egy-egy lakosra csik	
	pengő		pengő	
1913	43,890.704	880.371	49-85	1 ar. K = 1-16 P
1920	7,960.537	928.996	8-57	1 ar. K = 48 papírkorona
1921	7,969.128	928.996	8-58	1 ar. K = 85 „
1922	9,514.393	928.996	10-24	1 ar. K = 280 „
1923	18,553.221	928.996	19-97	1 ar. K = 3.500 „
1924	58,345.497	928.996	62-80	1 ar. K = 15.000 „
1925	76,454.556	960.995	79-56	1 ar. K = 15.854 „
1926	90,113.829	960.995	93-77	1 ar. K = 14.500 „
1927	96,254.761	960.995	100-16	
1928	108,600.675	960.995	113-—	
1929	107,758.568	960.995	112-13	
1930	111,993.054	1,006.184	111-31	
1931	105,767.827	1,006.184	105-12	

Ebből az tűnik ki, hogy a főváros lakosságának községi adóterhe 1920-tól 1924-ig jóval kisebb volt, mint 1913-ban. Igaz ugyan, hogy a kereset és a jövedelem is kisebb volt, csak nagy eltolódások mutatkoztak a kereseti és jövedelmi viszonyokban. Az inflációban a takarékbetétekben és értékpapírokban fekvő vagyoni jövedelme, a vagyonnal együtt, elsovadt. A lakásbérkorlátozások miatt a házbirtok hozadéka a minimumra csökkent. Az árak emelkedése következtében a földbirtok hozadéka növekedett ugyan, csakhogy ennekfolytán a fővárosnak nem nagyon volt több adóbevétele. Az ipar és kereskedelem viszont a szabadforgalom korlátozása és a nyersanyagok hiánya miatt sínylődött.

De a termelésnek más akadálya is volt : a spekuláció. A tőke nem a termelő munkát kereste, hanem spekulált. A menekülés a pénztől áruhalmozásra, áruláncolásra vezetett. A legkisebb tőkét is a tőzsdére viszik, értékpapírokat, részvényeket és idegen valutákat vásárolnak s ilyen módon igyekeznek a tőke értékét állandósítani és az áremelkedésből hasznot húzni. Kölcsönpénzt csak óriási »heti kosztkamatra« lehetett kapni, de ez a kölcsön sem annyira a termelésre, mint inkább a spekulációra szolgált.

¹⁾ Ebben a kimutatásban a kereseti adó bevétele is szerepel. A kereseti adó azonban a háború előtt is érvényben volt, csak azzal a különbséggel, hogy addig az állam javára, most pedig a városok javára szolgált. A főváros a kereseti adó után 1923-ig csak községi pótagót kapott. A fővárosi lakosság adóteheremelkedésének megítélésénél tehát a kereseti adó bevétele mellett a különbözetet le kellene vonni, amikor a békebeli viszonyokkal teszünk összehasonlítást.

A nagy keresetek és jövedelmek ebben az időben jórészt ilyen módon keletkeztek. Ezeket a konjunkturális kereseteket és jövedelmeket azonban adókkal nagyon nehéz volt utolérni. Az elmaradt egyenesadóbevételeket így a lehetőség szerint a forgalmi és fogyasztási adók hozadéka pótolta.

Mindezek a viszonyok a valuta stabilizálódásával megváltoztak. Amikor az egyenesadók aranykoronaértékben, majd pengőben nyertek megállapítást és a forgalmi adók is érvényben maradtak, az adóterhek egyszeriben megnövekedtek. A megnövekedett adóterhek azonban egyideig még nem éreztették teljes mértékben súlyukat, mert az ország szanálása után egy időre nagy gazdasági fellendülés következett. És a kormány az adóterheken könnyíteni is igyekezett. Meg lehetett tenni ezt annál is inkább, mert az államháztartásban és ezzel párhuzamosan a főváros háztartásában is, ezekben az években jelentős feleslegek mutatkoztak.

A közterhek mérséklésében az állam messzemenő engedményeket tett. Mihelyt azonban a rövid ideig tartó konjunktúra után ismét gazdasági válság következett, az engedményeket hamarosan vissza kellett vonni és a közterheket újból emelni kellett. A főváros e tekintetben óvatosabbnak mutatkozott, amennyiben az adók leszállításában nagyobb mértéket tartott; ezzel szemben, amikor a konjunktúrát gazdasági világválság váltotta fel, közterheket nem emelte.

A közterhek súlyát azonban csak a jövedelemhez viszonyítva lehet helyesen megítélni. Azt kellene tehát vizsgálni, hogyan alakult ezekben az években a főváros lakosságának jövedelme? De ezek az adatok nem állnak rendelkezésre. Az adókimutatási eredmények nem alkalmasak a mi szempontunkból a dolgok helyes megítélésére, mert a jövedelemadó-alapok jóval mögötte maradnak a valóságos jövedelemnek. Látjuk ezt az országos adatoknál. 1928-ban 1-37 milliárd jövedelem szolgált a személyes jövedelemadó kiadásának alapjául,¹⁾ holott Fellner szerint ²⁾ 4-57 milliárd pengő a nemzeti jövedelem. Ez azt mutatja, hogy a tényleges összjövedelemnek csak 29-99%-a, tehát még csak nem is egyharmadrésze esik jövedelemadó alá. A többi jövedelem olyan tételekből adódik, amelyek mentesek a jövedelemadó alól, mert nem haladják meg a létminimumot, vagy pedig az adóalap eltitkolása útján bújnak ki az adózás alól. Az ország lakosságából csak 342.393, vagyis a lakosság 4-02%-a volt jövedelemadóköteles 1928-ban.³⁾ Az adókimutatási eredmények alapján tehát nem lehet a főváros lakosságának jövedelmét helyesen megállapítani.

Ha azonban az egész ország jövedelmének alakulását tekintjük, azt látjuk, hogy Csonka-Magyarországon a lakosság jövedelme az 1912. évi 3081 millió pengőről 1928-ban 4384 millió pengőre emelkedett. A jöve-

¹⁾ Adóstatisztika 1929. 126. lap.

²⁾ *Fellner Frigyes*: Csonka-Magyarország nemzeti jövedelme.

³⁾ Adóstatisztika 124. lap.

delememelkedés tehát 42-23%, holott a népesség ez időszakban csak 12-03 százalékkal szaporodott.¹⁾ Igaz ugyan, hogy ez nem tiszta tényleges jövedelemszaporulat, hanem részben az áremelkedésnek is következménye. Az 1928. évi árak Csonka-Magyarországon az összes árukra vonatkoztatva, az 1913. évi árakhoz képest 35%-kal emelkedtek.²⁾ A nemzeti jövedelem számszerű emelkedéséből tehát átlag 35% nem tényleges jövedelemgyarapodásra, hanem csak áremelkedésre vezethető vissza és csak kis rész jelenti a termelés mennyiségi gyarapodását, vagyis a jólét fokozódását.

Ezekután az állami és az önkormányzati közterheket tekintve, ezeknek összege 1076 millió volt 1928-ban, ami azt jelenti, hogy az állam, a városok és községek a nemzeti jövedelemnek közel negyedrészt veszik igénybe a közszükségletek fedezésére.³⁾ A magyar szent korona országaiban viszont a közterhek a háború előtt a nemzeti jövedelemnek csak 19-25%-áig emelkedtek.⁴⁾ *A közteher tehát nagyobb lett. Az állam és a többi köztisztület többet merít a nemzeti jövedelemből, mint a háború előtt.* A nemzeti jövedelem gyarapodott ugyan, de nem tartott lépést a közterhek emelkedésével.

A főváros lakosságának jövedelmi adatai — miként említettük — nem állanak rendelkezésre, ennél fogva e tekintetben csak föltevésekre szorítkozhatunk. Egyes adatok azonban arra mutatnak,⁵⁾ hogy a főváros lakosságának jövedelme az 1920-as évek végén kedvezőbben alakult, mint az országos átlag. De ennek figyelembevételével is arra a következtetésre lehet jutni, *a főváros lakossága jövedelméhez viszonyítva általában nagyobb községi adóterhet visel, mint a háború előtt*, minthogy a községi terhek nagyobb mértékben emelkedtek, mint a lakosság jövedelme.

A községi adórendszer reformja.

Az 1919. és 1931. évek között, a nagy válságok idején, természetesen kiütköztek a fővárosi községi adórendszer fogyatékosságai. A viszonyok kényszerítő hatása alatt is mélyebben kellett ezekkel a kérdésekkel foglalkozni. Ennek eredménye volt, hogy a főváros községi adórendszere ebben a korszakban lényegesen megváltozott.

A probléma nem volt új a főváros történetében. A törvényhatóság már évtizedekkel ezelőtt ismételten foglalkozott az adórendszer reformjával. A főváros adóbevételei ugyanis kezdettől fogva nem bizonyultak eléggé fejlődésképeseknek. A hirtelen növekvő Budapest világvárosi igényeit nem lehetett az adóbevételek természetes fejlődésével kielégíteni. A főváros lakossága hirtelen megnőtt. Az egyesítéskor a főváros népessége 300.000 lélekszám alatt volt, ami aránylag rövid idő alatt egymillióra növekedett.

¹⁾ *Fellner Frigyes*: Csonka-Magyarország nemzeti jövedelme 1930. 97. lap.

²⁾ Az Országos Gazdaságstatisztikai és Konjunktúrakutató Bizottság Közleményei. 1929. 1. sz. (157. lap).

³⁾ *Fellner i. m.* 93., 94. lap.

⁴⁾ Magyar Statisztikai Évkönyv 1913.

⁵⁾ V. Ö. *Móricz Miklós dr.*: Budapest szerepe az országos közteherviselésben. 1933.

A világvárosi fejlődéssel párhuzamosan hirtelen növekvő szükségletekkel azonban nem nőtt egyenlő arányban a városok lakosságának keresete és jövedelme. Ez mindenütt így volt, ahol a városok hirtelen fejlődtek. Lassú, egyenletes fejlődés esetében a szükségletek lassúbb tempóban mutatkoznak, amivel lépést tarthat a lakosság anyagi fejlődése. Az amerikai tempóban fejlődő városokban azonban ez alig lehetséges és a hirtelen növekvő világvárosi igényeket, sokszor a folyó szükségleteket is, csak kölcsönpénzekből lehet kielégíteni.

A meglévő adórendszer mellett azonban a főváros a lakosság fejlődő jövedelmét és keresetét sem tudta a maga részére kellőképpen igénybevenni. Ennek oka, hogy a főváros pénzügyi autonómiája nagyon szűk keretek között mozog. A főváros csak a kormányhatóság jóváhagyásával hozhat be vagy emelhet adókat, a kormányhatóság pedig csak olyan adókat engedélyez, amelyek beleilleszkednek az állam pénzügyi rendszerébe. A főváros adójövedelmének legnagyobb része az állami adókhoz igazodik, amelyeknek alapjait és kivetési kulcsát az állam állapítja meg és a főváros ezek után csak községi pótdadót szedhet. Az újabb adótörvények pedig a legtöbb esetben még ezt a lehetőséget is kizárták, mert kimondták, hogy az új adót a községi javára pótlékolni nem szabad. Ezenkívül az állam újabban az állami adókra megadott adómentességet törvényes rendelkezéssel a községi pótdadóra is kiterjesztette (pl. a rendkívüli házádómentességnél).

Szűkre szabott autonóm jogkörében azért már régtől fogva az volt a főváros törekvése, hogy önálló községi adót vethessen ki, »amely az állami adók után a százalékos kivetés mellőzősével, mint speciális fővárosi adó biztosan adna annyi jövedelmet a fővárosnak, hogy abból a szükséglet mindenkor kielégítést nyerne«. Találónan jellemezte a helyzetet a főváros pénzügyi osztálya az 1897-ben kelt előterjesztésében.¹⁾ »A főváros egyesítése óta nagyot haladt minden irányban. Törvényeink, intézményeink modern színvonalra emelkedtek, csak egy maradt változatlan és tökéletlen: a főváros adórendszere. Minden nagy város községi adóztatása az utolsó évtizedek alatt nagy változáson ment keresztül. Mindenfelé folytak tárgyalások a városi adóknak helyes rendszer szerint való kiképzésére nézve, a székesfőváros nemcsak hogy ma is azon tökéletlen adórendszer alapján áll, mint 24 év előtt, de a legutóbbi időkig még napirendre sem került községi adórendszerünk gyökeres revíziójának kérdése.«

Ettől kezdve azonban a községi adórendszer többször foglalkoztatta a törvényhatóságot. 1901-ben a 30-as bizottság beható tanulmányt dolgozott ki, majd ugyanebben az évben a közgyűlés fölterjesztéssel fordult ebben az ügyben a kormányhoz. A községi adóztatás reformja azután is napirenden maradt és számos javaslat készült új, önálló községi adók behozatalára.

¹⁾ A főváros pénzügyi helyzete és a községi bevételek fokozására vonatkozó javaslatok 1897. 25. lap.

E reformtörekvések során fölmerült terveket nem lesz talán érdektelen röviden felsorolni, mert ezek azóta is ismételten visszatértek. Így már akkoriban tervbe vették az általános jövedelmi adó községi pótlékolását, tervbevették az 5%-os iskolaadó, az önálló örökösödési adó behozatalát, az állami üzemek, valamint az állami hivatalnokok, katonatisztek fizetésének községi megadóztatását. Állandóan kísértett a telekérték növekedésének és az üres telkek megadóztatásának terve. Tervezték a szikvíz-, ásványvizadót, a pezsgőadót, a kártyaadót, a színházi jegyadót, a »szegényügyi adót«, a fogatok megadóztatását, a lakásadót, a gyógyszertár engedélyezési jog, a hirdetés-ügy és tűzkárbiztosítás községeztését, a községi takarékpénztár felállítást stb.

A főváros az 1919—1931. években szintén sűrűn foglalkozott új adótervekkel. A főváros most is kérte a községi jövedelemadó engedélyezését, amire most már a 171.000/1924. B. M. számú körrendelet is megadta a lehetőséget; kérte a házadó átengedését, a lakás- és üzletadó, a szállás- (albérleti) adó, a községi italadó engedélyezését, az útdadó fölemelését. De ezeket a kormány nem engedélyezte.

A főváros községi adórendszere azonban így is több jelentős új adóval bővült. Új községi közszolgáltatás volt a tűzoltási járulék, az inségadó (inségjárulék), a szállodaadó (idegenforgalmi járulék), a községi hatósági díj. Még a háború alatt lépett életbe a közlekedési adó és a vigalmi adó. De ezeknél nagyobb jelentősége van az állam részéről átengedett kereseti adónak és a részesedésnek, amit az állam a forgalmi adó bevételéből a fővárosnak ad.

A forgalmi adórészesedés pengőre átszámítva 5·2 millió bevételt eredményezett 1922-ben, amikor az egész községi adóbevétel 9·5 millió pengő volt. A forgalmi adórészesedés 1927-ben 14·5 millió pengőre, a kereseti adó bevétele pedig 1928-ban 24 millió pengőre emelkedett. Ez mutatja a két adóbevétel jelentőségét.

A kereseti adóval és a forgalmi adórészesedéssel a főváros fejlődésre-képes adóbevételekhez jutott. A főváros lakossága főképen bevándorlással növekedett. De a bevándoroltak jórészt vagyontalanok voltak, akik a fővárosban alkalmazást és elhelyezkedést kerestek. Ezek olyan adót, amiből a főváros pótagadóval részesedett, nem nagyon fizettek. Minthogy a kereseti adót és a forgalmi adót mindenki fizeti, az átengedett kereseti adóval és a forgalmi adórészesedéssel a főváros most olyan bevételekhez jutott, amelyek a lakosság szaporodásával és a gazdasági fejlődéssel automatikusan növekednek.

A főváros községi adórendszere ebben a formában a háború előttihez képest nagy fejlődést mutat. Az adórendszernek ez az átformálása adta meg a lehetőséget arra, hogy a községi adóbevételek az 1913. évi 43·9 millióról 1930-ban 112 millió pengőre emelkedtek. Az egyes községi adóbevételeknek e nagyarányú fejlődését a túloldali táblázatból láthatjuk.

Községi közszolgáltatások¹⁾

Megnevezés	1913	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931
	arány- korona = 1:16 P	arány- korona = 48 K	arány- korona = 85 K	arány- korona = 280 K	arány- korona = 3,500 K	arány- korona = 15,000 K	arány- korona = 15,854 K	arány- korona = 14,500 K					
p e n g ő													
Községi pótladó	19,535,692	3,498,813	2,991,764	948,737	2,625,779	15,366,186	18,001,903	25,948,106	27,408,516	26,622,263	28,850,867	30,440,908	28,101,544
Kereseti adó	—	—	—	—	2,784,552	5,820,095	8,404,518	9,001,593	11,223,280	23,959,767	19,945,885	21,201,271	19,470,837
Házberkenjár	177,703	162,901	73,772	51,010	1,570,657	1,613,838	3,624,176	5,163,299	7,201,528	8,650,580	9,225,379	9,250,322	9,250,322
Szeméttuvarozási illeték ..	533,108	488,702	221,318	153,032	2,128,652	2,259,585	2,416,117	2,581,650	3,576,407	4,308,038	4,530,467	4,530,467	4,596,188
Telekértékadó	420,142	232,805	125	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Városi vagyonár. illeték	1,564,911	207,387	287,289	419,696	710,541	1,481,611	2,291,866	2,136,794	2,147,881	2,379,190	2,273,395	2,867,067	3,027,064
Részesedés a forg. adóból	—	—	—	5,195,395	5,575,601	8,939,470	13,050,677	12,213,626	14,475,263	14,022,637	14,906,158	12,640,191	10,198,968
Községi fogvasztási adó	7,520,932	381,089	766,975	547,430	1,543,435	9,222,564	11,392,258	13,664,456	12,811,641	12,500,535	11,873,070	12,411,925	13,367,999
Italmértési illeték	900,061	16,547	18,580	23,007	3,822	1,189,732	1,196,757	1,339,076	1,334,882	871,760	814,893	1,021,482	739,595
Városi várm.	6,325,660	1,892,680	1,915,400	629,539	827,474	3,216,712	5,189,676	6,471,399	7,305,066	7,162,786	7,680,365	6,673,462	6,316,011
Közsékedési adó	—	340,460	273,853	90,670	1,205,228	3,737,134	5,490,280	6,393,620	7,103,505	6,032,049	5,738,963	5,701,698	5,337,891
Inségadó	—	—	—	—	—	262,692	624,808	992,185	1,497,034	1,333,315	52,381	2,653,363	3,011,693
Vigalmi adó	—	492,377	747,213	664,965	1,331,435	2,691,041	2,942,822	2,627,395	2,280,746	2,037,380	1,609,019	1,456,896	1,204,212
Tízolótási járulék	—	—	—	—	—	118,803	372,509	354,477	—	343,004	423,348	452,903	454,808
Szállóadó	—	—	76,329	696,818	948,961	1,115,949	1,192,754	601,986	—	—	—	—	—
Idegentörzsolmi járulék ..	—	—	—	—	—	—	—	—	195,533	198,371	228,630	220,959	205,200
Építési adó	90,110	10,231	7,317	2,921	362	167,528	271,820	279,746	246,718	240,134	224,225	216,466	208,721
Községi hatósági díjak ..	—	—	—	—	—	3,841	2,972	—	125,270	119,549	178,751	278,617	276,774
Gáz- és elektronos áramadó	—	—	—	—	791,989	1,431,633	2,409,219	2,031,045	—	—	—	—	—
Összesen ...	48,890,704	7,960,537	7,669,128	9,514,393	18,553,221	58,345,497	79,454,656	90,113,829	96,284,761	108,600,876	107,768,568	111,993,054	105,767,827

1) Zárószámadási előírási adatok.

A községi adórendszer változásaival kapcsolatban meg kell még emlékezni azokról a községi adókról is, amelyek ez időben megszűntek vagy csökkentek.

1920-ban a főváros megszüntette a gáz- és elektromos áram adóit, 1922-ben a telekértékadót, 1924-ben a bortermelési adót, 1926-ban az elektromos áram surtaxeját, 1928-ban az autók után a közlekedési adót. Enyhítette a főváros a következő adókat: 1924-ben, majd a következő években ismételten csökkentette a vigalmi adót, 1926-ban a szállodaadót 20%-ról 5%-ra csökkentette, a községi pótagót 60%-ról 50%-ra, az ingatlanvagyon-átruházási illetéket pedig a felére szállította le. A vigalmi adónál 1927-ben mérsékelt átalányozást léptetett életbe és a megszüntetett szállodaadó helyébe lépett idegenforgalmi járulékot évi 100.000 pengő átalányösszegre mérsékelt. 1929-ven a húsfogyasztási adó és a vigalmi adó tételeit enyhítette a főváros.

Az üzemi problémák alakulása.

A községi üzemek, a hozzájuk fűzött várospolitikai és szociális érdekek mellett, kezdettől fogva pénzügyi célokat is szolgáltak. A hirtelen fejlődő főváros az egyre növekvő szükségleteinek fedezésére új bevételi forrásokra talált azzal, hogy a magánvállalkozás útjára lépett, ipari üzemeket alapított, bizonyos szükségletek kielégítését a maga számára monopolizálta és bevételeit a vállalatai jövedelméből szaporította. Bár a községesítési törekvések nem régi keletűek, a fővárosnak a háború előtt is számottevő jövedelme volt a vállalataiból. 1913-ban az üzemek összes hozzájárulása a községi háztartáshoz 14-3 milliót tett, amiből 7-1 millió korona tiszta üzleti felesleg volt.

A háború után, a rossz gazdasági viszonyok között, a törvényhatóság figyelme fokozott mértékben fordult a községi üzemek felé és a pénzügyi konszolidációnak egyik igen fontos tényezőjét az üzemek gazdaságosabb kihasználásában látta. »Tudatában vagyunk annak — állapítja meg a pénzügyi bizottság már az 1921. évi költségvetést kísérő jelentésében — hogy a székesfőváros közönségének súlyos adóterhe csak az esetben lesz enyhíthető, ha a közvagyonnal kapcsolatos gazdasági tevékenységet lebonyolító intézményeink és üzeink odatörekednek, hogy ne csak saját szükségleteiket elégítsék ki, hanem nyereségre is tegyenek szert.«

Az infláció idején azonban az üzemek alig szolgáltattak számottevő felesleget a községi háztartásnak, mert a háború és forradalmak alatt lerongyolódott berendezéseik és felszereléseik helyreállítását s az újabb szükségleteknek megfelelő fejlesztését a folyó bevételekből hajtották végre. Az Elektromos Műveket a fogyasztók számának óriási növekedéséhez képest fejleszteni kellett, a villamosvasutak kocsiparkját rendbe kellett hozni, a rossz motorokat ki kellett cserélni, a rozoga aléptítményt helyre kellett állítani stb. Mihelyt azonban a viszonyok megváltoztak és pénzünk értéke stabilizálódott, az üzemek hozzájárulása a községi háztartáshoz is emelkedett.

De ebben nagyrésze volt a törvényhatóság állásfoglalásának is, amelyben az üzemek hozzájárulását szabályozta.

A belügyminiszter szintén ismételtén rámutatott az üzemekben fekvő nagy községi vagyona, amelyben a fővárosnak jelentős pénzügyi erőforrása rejlik. Az 1926. évi költségvetés tárgyalása alkalmával a törvényhatóság kimerítően foglalkozott az üzemi kérdéssel, amikor »az üzemeket erőteljesebben kellett az általános teherviselésbe bevonni«. Ezzel kapcsolatban az a kérdés is felmerült, hogy milyen mértékben terjessze ki a főváros a maga gazdasági tevékenységét és hogy az üzemeket tisztán szociális intézményeknek kell-e tekinteni, vagy pedig üzleti felesleggel dolgozó, hasznot hajtó üzemek is lehetnek?

A pénzügyi bizottság arra az álláspontra jutott, hogy a fontos közszükségleti célokat szolgáló üzemek maradjanak a főváros kezelésében, a többiek pedig — különösen azokat, amelyek a háború alatt létesültek — revízó alá kell venni abból a szempontból, hogy a további fenntartásuk szükséges-e? Másrészt helyeselte a pénzügyi bizottság, hogy az üzemek feleslegükkel a községi háztartáshoz hozzájáruljanak »és ezáltal az adózó polgárság terhein könnyítsenek«. Ezek alapján az a felfogás alakult ki, hogy a közszolgáltatások rendszerének továbbfejlesztése helyett az üzemekből kell kihozni a felmerülő újabb szükségletek fedezéséhez szükséges bevételeket. A feleslegeket, amelyeket eddig az üzemek maguk használtak fel beruházásokra, a községi háztartásnak kell beszolgáltatniuk, míg az üzemek továbbfejlesztéséről vagy nagyobb rekonstrukciójáról kölcsöntőkével kell gondoskodni.

Ezt az állásfoglalást a belügyminiszter is helyeselte. »Meg kell szüntetni, hogy az üzemek teljes üzleti öncél szerint gazdálkodjanak — írja a belügyminiszter az 1927. évi költségvetéshez fűzött leiratában — és oda kell hatni, hogy mindazok a vállalatok, amelyeknek fenntartását köztekinetek szükségessé nem teszik, feltétlenül megszűnjenek, azok a vállalatok és üzemek pedig, amelyeknek fenntartása közjóléti érdekből a székesfőváros feladatkörébe tartozik vagy vagyonának lényeges alkatrészét teszik, olyképen alapoztassanak meg és oly formában működjenek, hogy nemcsak kizáróan saját bevételeikre támaszkodjanak, hanem termékeik olcsóbb szolgáltatása mellett feleslegeikkel a háztartás terhein is könnyítsenek.«

Ezek után megjelent az önkormányzati testületek hatályosabb ellenőrzéséről szóló rendelkezések végrehajtása tárgyában kiadott belügyminiszteri körrendelet,¹⁾ amely szerint a községi üzemek és vállalatok elsősorban a beruházott és kölcsönvett tőke törlesztésének és kamatjának fedezéséről, majd reális tartalékolásról kötelesek gondoskodni, az ezek figyelembevétele után mutatkozó felesleget pedig a községi háztartásnak tartoznak beszolgáltatni.

¹⁾ Az 1927 : V. t.-c. alapján kibocsátott 42.200/1927. B. M. sz. rend.

tatni. Ilyen értelmű rendelkezéseket tartalmaz az új fővárosi törvény is,¹⁾ amely e kérdést teljes részletességgel újból szabályozta.

Az üzemek ilyenmódon most már teljes mértékben megtérítik a fővárosnak a beléjük fektetett kölcsöntőke törlesztési és kamatterhét és ezenfelül feleslegüket is a községi háztartásnak adják. Az üzemek hozzájárulása e rendszer alkalmazásával természetesen emelkedett, ami teljes részletességgel kitűnik a túloldali táblázatból.

A főváros a háború után több jelentős üzemmel gyarapodott. Ezek a BSzKRT, a Fogaskerekű vasút, a Budai hegypálya, az Autobuszüzem, a Községi Temetkezési Intézet, a Községi Gyógyszerüzem, a Fővárosi Faárugyár Rt., az Első Magyar Szállítási Vállalat Rt., a Községi Takarékpénztár Rt., a Nagytétényi Sertéshízlaló Rt., a Gyöngyösvárosi Kőszénbánya Rt., a Kátrányozó és Bitumenezőtelep.

Amikor az üzemi gazdálkodást szűkebb keretek közé kívánták szorítani, a főváros több üzemet megszüntetett és több üzemet egyesített. Megszűnt 1928-ban a Községi Konyhakertgazdaság, a Ruha- és Cipőüzem, a Fővárosi Faárugyár Rt. és az Első Magyar Szállítási Vállalat Rt. A Fuvartelep a Köztisztasági hivatalba, a Községi épületek műszaki javítóműhelye a Községi Műszerüzembe, a Hatósági Zöldségárusító Üzem az Élelmiszerüzembe, a Szappangyár pedig az Állategészségügyi telepbe olvadt.

Az üzemek közgazdasági vonatkozásban, mint a magánvállalkozás versenytársai, egyébként sokat foglalkoztatták a törvényhatóságot. A kérdésnek ez a része azonban kívül esik e munka feladatán, minthogy az eseményeknek csak pénzügyi vonatkozásaival foglalkozunk.

A főváros és az állam.

A főváros és az állam kapcsolata pénzügyi vonatkozásban ezekben az években szigorúbb keretek közé szorult annak következtében, hogy a kormány a felügyeleti jogát vagyoni jogi és pénzügyi kérdésekben a városokkal szemben kiterjesztette. Az első lépés volt e téren a szanálási törvény²⁾ felhatalmazása alapján kibocsátott körrendelet,³⁾ amely a városok háztartásának rendezéséről intézkedik. De ennél sokkal jelentősebb volt az 1927. évi V. t.-c.-nek az önkormányzati testületek háztartása hatályosabb ellenőrzéséről szóló rendelkezéseinek végrehajtása tárgyában kiadott 42.200/1927. B. M. sz. körrendelet, amelynek rendelkezéseit az új fővárosi törvény is átvette.

A kormányhatósági felügyeleti jogkör kiterjesztésének az a lényege, hogy a belügyminiszter indokolt esetben »a költségvetés egyensúlyának megóvása mellett a költségvetés egyes tételeit leszállítja, felemeli, vagy

¹⁾ 1930 : XVIII. t.-c.

²⁾ 1924 : IV. t.-c.

³⁾ 171.000/1924. B. M.

Községi üzemek üzleti feleslege és

Polj.öszán	Megnevezés	1913	1920	1921	1922	1923
		1 arany- korona = 1-16 pengő	1 arany- korona = 48 p. k.	1 arany- korona = 85 p. k.	1 arany- korona = 280 p. k.	1 arany- korona = 3.500 p. k.
		p e n g ő				
1	Elektromos Művek feleslege	—	217.500	150.118	45.571	493.828
2	Összes hozzájárulása ...	300.716	605.765	562.788	447.927	938.387
3	Gázművek feleslege	751.710	72.500	76.423	62.142	165.714
4	Összes hozzájárulása ...	7.265.689	328.100	341.797	270.876	500.910
5	Vízművek feleslege	5.764.990	—	9.841	—	873.656
6	Összes hozzájárulása ...	5.764.990	—	9.841	—	873.656
7	Autobuszüzem feleslege	—	—	—	—	—
8	Összes hozzájárulása ...	—	—	1.206	1.014	157
9	Ruha- és cipőüzem feleslege	—	—	—	—	—
10	Összes hozzájárulása ...	—	—	—	—	54
11	Budai hegypálya feleslege	—	—	1.813	60	230
12	Összes hozzájárulása ...	—	179	1.936	84	230
13	Szent Gellért-gyógyfürdő feleslege ..	—	617	13.761	357	5.653
14	Összes hozzájárulása ...	—	24.783	68.349	8.643	5.653
15	Rudasfürdő feleslege	43.437	—	—	—	19.247
16	Összes hozzájárulása ...	43.437	—	—	—	19.247
17	Széchenyi-gyógyfürdő feleslege	47.758	—	449	2.067	1.230
18	Összes hozzájárulása ...	108.136	4.900	3.216	2.907	1.297
19	Ásványvízüzem feleslege	—	—	—	—	—
20	Összes hozzájárulása ...	—	—	460	270	28
21	Közs. élelmiszerárusítóüzem feleslege	—	—	—	—	—
22	Összes hozzájárulása ...	58.552	1.087	614	186	—
23	Községi Kenyérgyár feleslege	—	—	—	—	—
24	Összes hozzájárulása ...	49.535	1.730	979	6.522	—
25	Községi lóhúsüzem feleslege	—	—	—	—	—
26	Összes hozzájárulása ...	—	—	—	—	—
27	Városi Színház feleslege	—	—	—	—	—
28	Összes hozzájárulása ...	—	—	—	—	—
29	Községi műszerüzem feleslege	—	1.208	2.047	1.242	—
30	Összes hozzájárulása ...	—	5.125	4.332	3.366	528
31	Községi gyógyszerüzem feleslege ..	—	—	—	—	3.314
32	Összes hozzájárulása ...	—	—	—	1.190	3.838
33	Kátrányozó és bitum. telep feleslege	—	—	14.735	8.536	—
34	Összes hozzájárulása ...	—	—	14.735	8.536	437
35	Hatósági zöldsegarusító feleslege ..	—	—	—	—	—
36	Összes hozzájárulása ...	—	—	—	—	—
37	Tattersall és lóvásártelep feleslege	—	—	—	—	—
38	Összes hozzájárulása ...	—	—	—	—	—
39	Tűzelőszerraktár feleslege	186.174	—	—	—	—
40	Összes hozzájárulása ...	186.174	2.774	781	237	157
41	Hirdető vállalat feleslege	174.499	38.056	39.576	22.401	1.326
42	Összes hozzájárulása ...	202.720	38.644	39.908	22.501	1.385
43	Fuvartelep feleslege	121.571	4.509	1.442	38.781	127.296
44	Összes hozzájárulása ...	263.023	12.582	6.011	44.550	127.877
45	Községi temetkezési intézet feleslege	—	—	—	1.086	1.988
46	Összes hozzájárulása ...	—	—	9.249	5.398	2.362
47	Beszékhely közterülethasználati díj ..	—	860.505	1,012.796	1,131.520	325.996
48	Házinyomda feleslege	59.479	4.552	47.471	12.935	50.386
49	Összes hozzájárulása ...	59.479	4.552	47.471	12.935	50.386
50	Gazdasági hivatal feleslege	—	9.803	—	8.391	—
51	Összes hozzájárulása ...	—	9.803	—	8.391	—
52	Gondnoki hivatal feleslege	—	20.378	16.392	9.114	43.655
53	Összes hozzájárulása ...	—	20.378	16.392	9.114	43.655
54	Anyagszertár feleslege	—	—	8.601	4.016	—
55	Összes hozzájárulása ...	—	—	8.601	4.016	—
56	Üzleti felesleg	7,149.618	369.123	382.669	216.699	1,787.523
57	Összes hozzájárulás ²⁾ ...	14.302.451	1,920.907	2,151.462	1,990.183	2,896.240

¹⁾ Zárószámadási előirásai adatok pengőre átszámítva. — ²⁾ Az üzleti feleslegen felül a befektetett

hozzájárulása a községi háztartáshoz.¹⁾

1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	Folyószám
I arany- korona = 15.000 p. k.	I arany- korona = 15.854 p. k.	I arany- korona = 14.500 p. k.						
p e n g ő								
545.973	4,986.492	4,621.490	4,486.000	4,133.990	4,716.000	4,720.000	6,774.500	1
1,605.927	7,203.083	9,786.089	10,091.500	7,210.871	12,243.018	12,691.646	13,688.092	2
270.666	314.621	248.000	400.000	300.000	500.000	500.000	1,020.000	3
1,025.289	3,064.607	4,772.686	5,547.315	5,197.080	5,984.223	5,943.046	6,545.533	4
—	893.614	2,309.312	2,704.836	1,568.908	3,021.150	—	200.000	5
—	893.614	2,309.312	2,704.836	1,568.908	3,021.150	1,043.987	1,443.788	6
—	—	4.735	41.940	50.745	—	—	30.000	7
140	—	4.735	41.940	143.441	393.871	658.429	808.424	8
—	—	—	—	—	—	—	—	9
695	1.799	5.766	—	—	—	—	—	10
1.050	8.155	10.737	8.800	10.000	10.000	—	1.000	11
1.050	8.155	10.737	8.800	10.000	10.000	—	1.000	12
4.581	14.724	5.042	71.080	157.701	—	—	—	13
6.789	14.724	37.042	71.080	307.221	758.682	446.140	688.708	14
62.015	21.418	74.053	50.767	38.095	35.000	20.013	3.353	15
62.015	21.418	74.053	50.767	38.095	35.000	20.013	3.353	16
9.080	17.641	10.148	—	36.940	—	—	—	17
9.095	17.655	97.316	—	445.623	741.565	585.444	459.769	18
—	—	24.029	57.000	28.935	10.487	10.550	18.030	19
179	35	24.029	57.000	28.935	10.487	10.550	18.030	20
—	—	16.528	16.528	10.716	11.537	30.965	74.540	21
—	—	16.528	16.528	10.716	11.537	43.001	95.322	22
—	—	11.811	19.955	19.906	18.478	32.230	52.496	23
—	—	11.811	19.955	19.906	18.478	32.230	52.496	24
—	—	11.191	14.460	8.701	8.385	12.213	27.882	25
—	—	11.191	14.460	8.701	8.385	12.213	27.882	26
—	—	—	—	—	—	—	—	27
—	—	—	—	—	—	—	—	28
10.000	—	—	—	—	—	—	38.157	29
10.484	—	—	—	—	—	—	38.157	30
—	—	20.000	25.000	30.000	10.000	—	61.121	31
401	—	20.000	25.000	30.000	10.000	—	61.121	32
21.931	29.211	69.318	101.240	104.466	98.000	50.914	72.824	33
22.711	30.119	97.030	102.171	104.466	98.000	50.914	72.824	34
—	—	7.357	—	11.375	—	—	—	35
—	—	10.505	6.353	11.375	—	—	—	36
—	—	15.920	21.700	12.754	23.156	37.127	66.765	37
—	—	15.920	21.700	12.754	23.156	37.127	66.765	38
—	101.545	23.372	—	—	12.221	14.637	—	39
—	101.545	23.372	—	—	12.221	14.637	—	40
5.212	29.479	65.221	70.000	100.000	125.000	166.601	182.000	41
5.212	29.479	225.221	238.000	268.000	305.000	346.601	382.000	42
122.860	112	49.067	86.000	55.554	—	—	—	43
122.865	116	49.097	86.000	55.554	—	—	—	44
3.866	36.583	72.000	78.000	60.000	75.000	43.800	85.180	45
16.708	54.508	89.978	104.838	60.000	75.000	43.800	85.180	46
681.317	876.365	970.500	1,035.702	1,325.776	4,925.364	3,758.198	2,572.317	47
168.938	147.325	40.276	445.449	677.072	658.865	606.589	476.047	48
168.938	147.325	40.276	445.449	677.072	658.865	606.589	476.047	49
—	—	—	5.608	—	43.686	4.557	20.413	50
—	—	—	5.608	—	43.686	4.557	20.413	51
—	40.880	65.710	3.186	29.744	—	23.491	—	52
—	40.880	65.710	3.186	29.744	—	23.491	—	53
—	—	—	89.657	—	—	—	28.739	54
—	—	—	89.657	—	—	—	28.739	55
1,226.172	6,641.800	7,775.317	8,797.206	7,445.602	9,376.965	6,372.687	9,233.047	56
3,739.815	12,505.427	18,768.904	20,787.845	17,564.238	29,387.688	26,372.613	27,635.960	57

kölcsöntőke törlesztését és kamatát, valamint a természetben adott hozzájárulást (közvilágítás) tartalmazza.

törli vagy a törvényes rendelkezések által a székesfővárosra rótt kötelezettség teljesítéséhez szükséges kiadást a költségvetésbe felvételi vagy a jóváhagyást megtagadja és a székesfővárost új költségvetés készítésére utasítja. Új tétel felvétele ellen a jogalap törvényessége szempontjából a közigazgatási bírósághoz panasznak van helye.«¹⁾ »Ezenkívül a belügyminiszter, valamint a belügyminiszterrel egyetértve a pénzügyminiszter a székesfőváros háztartását, intézeteinek, közintézményeinek, közműveinek és üzemeinek gazdálkodását — még ha ezek részvénytársaság alakjában működnek, vagy ha magánosokkal közös tulajdont alkotnak is, de a székesfővárosnak a felénél nagyobb érdekeltsége van — úgyszintén a pénz- és vagyonkezelést, valamint a számvitelt kiküldött közegei által bármikor megvizsgálhatja és a székesfővárostól mindezekre nézve felvilágosítást és jelentést kívánhat. A belügyminiszter a törvényhatóság meghallgatása után a törvényhatóságot igazgatási szervezetének kiegészítésére, a szervezeti létszámnak szerzett jogok sérelme nélkül való apasztására, gazdálkodása, pénzkezelése és számviteli munkának megfelelő szabályozására utasíthatja; a székesfőváros bármilyen alakban működő nem gazdaságos vagy nem közszükségletet szolgáló üzemének, vállalatának, intézetének korlátozását, átalakítását, összevonását vagy megszüntetését elrendelheti.«²⁾

Ezekkel a törvényes rendelkezésekkel a kormány felügyeleti jogkörét az előző állapothoz képest pénzügyi vonatkozásban lényegesen kiterjesztette.

A háborút követő években a főváros és az állam között a pénzügyi kérdések egész sora merült fel. Ezeknek egyrésze a fővárostól indult ki, amikor válságos viszonyok között a kormányhoz fordult bizonyos kiadások megtérítéseért, kárpótlásért, hozzájárulásért vagy segítségért. Azután voltak olyan pénzügyi kérdések, amelyek állami intézkedések következtében merültek fel, amikor a kormány valamilyen támogatását megvonta a fővárostól, vagy pedig újabb pénzügyi teherrel járó feladatot rótt a fővárosra. Valamennyi ilyen kérdésnek a felsorolása meghaladná e munka kereteit, azért csak néhány fontosabbat fogunk itt megemlíteni.

Közvetlen a háború befejezése után, amikor a községi háztartás rendezése volt a legsürgősebb feladat, a főváros többirányú kéréssel fordult a kormányhoz. Így az államtól kérte a főváros a községi háztartás 1914—1919. hiányainak rendezését, amelyek a háború és a forradalom következtében felmerült rendkívüli kiadások folytán keletkeztek. Ez a hiány összesen több mint 300 millió korona volt. A kormányban meg is volt a jóindulat, hogy e hiányok megtérítésével a főváros háztartásának rendezését elősegítse, az államháztartás nehéz helyzetében azonban ezt nem tudta teljesíteni.

¹⁾ 1930 : XVIII. t.-c. 95. §.

²⁾ 1930 : XVIII. t.-c. 92. §.

Másik nagy tehertétel volt az ellenséges államokban elhelyezett külföldi kölcsönöknek a háború alatt felszaporodott törlesztő- és kamatszolgálat, amit a békeszerződés értelmében clearing útján kellett rendezni. A fővárosnak ez a tartozása a kormány tiltó rendelkezése következtében keletkezett, minthogy a háború alatt ellenséges államok polgárainak nem volt szabad fizetést teljesíteni, a koronaértékben tartalékolt annuitások pedig az infláció következtében elvesztették értéküket. Ebben az ügyben egyesség jött létre, amelynek értelmében a kormány e tartozás felét magára vállalta, a másik felét pedig a főváros évi 700.000 aranykoronás részletekben törleszti.

Hasonlóképpen megegyezés útján nyert elintézés a kórházi hiányok megtérítése is, amely hiányok részben a kórházi ápolási díjak alacsonyabb megállapításából, részben az államkincstárt terhelő hátralékos ápolási díjakból keletkeztek. Ez összesen mintegy 35 millió pengő volt. Ebben az ügyben a főváros a kormánnyal 1931-ben megállapodást kötött, amelynek értelmében a főváros ezt a követelését elejtette, annak ellenében, hogy a következő 12 évben évi 7 millió pengőt kap a kórházi ápolási költségek fedezésére.

Ezzel szemben meg kell állapítani, hogy a kormány a kereseti adó átengedésével és a forgalmi adóból adott részesedéssel jelentős segítségére volt a fővárosnak. Az inflációval bekövetkezett súlyos helyzetben ugyanis a főváros háztartását csak ezzel az intézkedéssel lehetett egyensúlyban tartani.

De meg kell itt említeni azokat az újabb terheket is, amelyek kormányintézkedések következtében ezidőben a fővárosra hárultak. Ilyen új teher volt az államrendőrség költségeihez való hozzájárulás felemelése évi 3 millió pengőre, a levente-ügy támogatása évi több mint félmillió pengővel, a kórházügy és a szegényügy terén tett kormányintézkedések, amelyek sok költség megtérítését megszüntették és e költségek egész terhét a fővárosra hárították. Új terhet jelentett a közoktatási, útfenntartási költségmegtérítések és más hasonló hozzájárulások megszüntetése. Jelentős új teher volt az ínségnyhítés költsége, ami teljes egészében a fővárosra hárult. Mindezek jelentős összeggel növelték a főváros kiadásait.

Ezek a kérdések előtérbe tolták az állami és községi feladatok újabb megosztásának problémáját és fölvetették annak szükségét, hogy meg kellene állapítani az állami és községi feladatok körét és ezzel kapcsolatban a terhek olyan megosztását, amely figyelembe veszi a főváros teherviselőképességét.

Vezérproblémák.

Mindezeket összefoglalva azt látjuk, hogy ebben az eseményekben gazdag, mozgalmas korszakban feltörő problémák közül, főképp négy volt olyan, amely döntő jelentőségű volt a főváros jövő fejlődésére. Ezek: 1. a főváros háztartásának rendezése, 2. a községi adórendszer további kiépítése, 3. az üzemi problémák megoldása és 4. a nagyszabású beruházások végrehajtása.

A főváros költség-

É v	Költségvetési							
	K ö z s é g i							
	K i a d á s							
	Fr t	Emelkedés eszközök %-a	Arany- korona	Emelkedés eszközök %-a	Papírkorona	Emelkedés eszközök %-a	Pengő	Emelkedés %-a
1873 ¹⁾	—	—	—	—	—	—	—	—
1874	5,279.944	—	—	—	—	—	—	—
1875	5,387.781	2-04	—	—	—	—	—	—
1876	5,509.916	2-27	—	—	—	—	—	—
1877	5,858.519	6-33	—	—	—	—	—	—
1878	5,169.682	11-76	—	—	—	—	—	—
1879	5,293.594	2-40	—	—	—	—	—	—
1880	5,457.870	3-10	—	—	—	—	—	—
1881	6,030.224	10-51	—	—	—	—	—	—
1882	6,053.935	0-39	—	—	—	—	—	—
1883	6,571.769	8-55	—	—	—	—	—	—
1884	6,811.394	3-65	—	—	—	—	—	—
1885	7,406.307	8-73	—	—	—	—	—	—
1886	7,273.432	1-79	—	—	—	—	—	—
1887	7,360.314	1-19	—	—	—	—	—	—
1888	7,687.163	4-44	—	—	—	—	—	—
1889	7,909.384	2-89	—	—	—	—	—	—
1890	8,157.628	3-14	—	—	—	—	—	—
1891	8,809.733	7-99	—	—	—	—	—	—
1892	9,395.424	6-65	—	—	—	—	—	—
1893	9,399.508	0-04	—	—	—	—	—	—
1894	10,082.168	7-26	—	—	—	—	—	—
1895	12,583.494	24-81	—	—	—	—	—	—
1896	13,411.794	6-58	—	—	—	—	—	—
1897	14,619.849	9-01	—	—	—	—	—	—
1898	15,532.846	6-24	—	—	—	—	—	—
1899	—	—	34,527.346	11-14	—	—	—	—
1900	—	—	33,646.614	2-57	—	—	—	—
1901	—	—	32,555.455	3-24	—	—	—	—
1902	—	—	33,200.074	1-98	—	—	—	—
1903	—	—	34,372.666	3-53	—	—	—	—
1904	—	—	34,662.699	0-84	—	—	—	—
1905	—	—	37,298.126	7-60	—	—	—	—
1906	—	—	37,335.987	0-10	—	—	—	—
1907	—	—	39,850.242	6-73	—	—	—	—
1908	—	—	44,561.557	11-82	—	—	—	—
1909	—	—	44,914.508	0-70	—	—	—	—
1910	—	—	51,433.655	14-51	—	—	—	—
1911	—	—	57,050.397	10-92	—	—	—	—
1912	—	—	71,851.813	25-44	—	—	—	—
1913	—	—	77,623.647	8-03	—	—	—	—
1914	—	—	82,915.170	6-82	—	—	—	—
1915	—	—	88,807.949	7-11	—	—	—	—
1916	—	—	81,297.443	—	145,504.279	—	—	—
1917	—	—	75,666.320	—	119,653.816	—	—	—
1918	—	—	79,292.567	—	174,212.033	—	—	—
1919	—	—	²⁾ 31,589.408	²⁾ —	290,622.548	—	—	—
1920	—	—	²⁾ 10,653.200	²⁾ —	511,353.561	—	—	—
1921	—	—	²⁾ 10,241.667	²⁾ —	870,541.732	—	—	—
1922	—	—	²⁾ 11,436.674	²⁾ —	3,202,268.842	—	—	—
1923	—	—	²⁾ 21,589.335	²⁾ —	75,562,670.851	—	—	—
1924	—	—	²⁾ 49,107.261	²⁾ —	736,608,917.419	—	—	—
1925	—	—	²⁾ 89,333.163	²⁾ —	1,416,287,963.820	—	—	—
1926	—	—	—	—	1,582,520,725.000	—	²⁾ 126,601.658	—
1927	—	—	—	—	—	—	141,408.095	11-70
1928	—	—	—	—	—	—	174,102.826	23-12
1929	—	—	—	—	—	—	177,679.427	2-05
1930	—	—	—	—	—	—	180,637.311	1-66
1931	—	—	—	—	—	—	176,083.002	2-52

¹⁾ Helyes összehasonlítás okából a költségvetéseket az 1931. évi költségvetés rendszerének megközségi háztartás költségvetésében, hol azon kívül, önállóan szerepeltek, az alapszerű kezelés, a nettó a költségvetésekben előirányzott végösszegek nem alkalmasak az összehasonlításra, azért e célból a

²⁾ Zárószámadási eredmény.

³⁾ Az 1873. évre még külön költségvetése volt Pest és Buda szab. kir. városoknak.

vetése 1873—1931.¹⁾

előirányzat

háztartás						Kórházi alap						Év
Bevétel						Kiadás		Bevétel				
Frt	Emelkedés csökkenés 0/0- ^o	Arany- korona	Emelkedés csökkenés 0/0- ^o	Papirkorona	Emelkedés csökkenés 0/0- ^o	Pengő	Emelkedés csökkenés 0/0- ^o	Emelkedés csökkenés 0/0- ^o	Emelkedés csökkenés 0/0- ^o			
5,285.919	—	—	—	—	—	—	332.477	—	332.477	1873		
5,377.977	1-74	—	—	—	—	—	339.263	2-04	339.263	1874		
5,465.423	1-63	—	—	—	—	—	352.149	3-79	350.634	1875		
5,846.507	6-97	—	—	—	—	—	349.362	0-79	349.362	1876		
5,238.832	10-39	—	—	—	—	—	355.284	1-70	355.284	1877		
5,366.177	2-43	—	—	—	—	—	374.628	5-44	374.560	1878		
5,498.376	2-46	—	—	—	—	—	388.858	3-80	388.858	1879		
6,015.732	9-41	—	—	—	—	—	390.071	0-31	390.071	1880		
6,053.935	0-64	—	—	—	—	—	403.174	3-36	403.174	1881		
6,560.037	8-36	—	—	—	—	—	441.645	9-54	460.369	1882		
6,790.150	3-50	—	—	—	—	—	461.799	4-56	461.799	1883		
7,402.558	9-02	—	—	—	—	—	873.063	89-06	891.286	1884		
7,273.432	1-74	—	—	—	—	—	611.928	29-97	611.928	1885		
7,370.314	1-33	—	—	—	—	—	650.952	6-37	650.952	1886		
7,687.160	4-32	—	—	—	—	—	673.745	3-50	675.745	1887		
7,909.384	2-89	—	—	—	—	—	701.455	4-11	701.455	1888		
8,157.628	3-14	—	—	—	—	—	723.610	3-16	723.610	1889		
8,809.730	7-99	—	—	—	—	—	780.760	7-90	780.760	1890		
9,395.424	5-51	—	—	—	—	—	795.091	1-84	795.091	1891		
9,399.508	0-04	—	—	—	—	—	799.079	0-50	799.079	1892		
10,082.166	7-26	—	—	—	—	—	835.458	4-55	835.458	1893		
12,583.494	24-81	—	—	—	—	—	923.502	10-54	923.502	1894		
13,411.694	6-58	—	—	—	—	—	932.130	0-93	932.130	1895		
14,357.216	7-05	—	—	—	—	—	1,024.964	9-96	1,024.964	1896		
15,315.263	6-67	—	—	—	—	—	1,105.870	7-89	1,105.870	1897		
—	—	34,575.466	12-88	—	—	—	2,563.458	15-90	2,562.006	1898		
—	—	33,647.492	2-68	—	—	—	2,694.766	5-12	2,694.766	1899		
—	—	32,555.455	3-25	—	—	—	2,708.955	0-53	2,708.955	1900		
—	—	33,117.265	1-73	—	—	—	2,749.432	1-49	2,749.432	1901		
—	—	34,349.751	3-72	—	—	—	2,788.823	1-43	2,788.823	1902		
—	—	34,665.260	0-92	—	—	—	2,914.967	4-52	2,914.967	1903		
—	—	37,298.126	7-60	—	—	—	2,922.072	0-24	2,933.752	1904		
—	—	37,335.987	0-01	—	—	—	3,065.324	4-90	3,065.324	1905		
—	—	37,587.192	0-67	—	—	—	3,345.710	9-15	3,346.599	1906		
—	—	42,776.083	13-80	—	—	—	3,476.913	3-92	3,475.888	1907		
—	—	44,923.508	5-02	—	—	—	3,926.195	12-92	3,918.826	1908		
—	—	51,433.655	14-49	—	—	—	4,013.976	2-24	4,013.976	1909		
—	—	57,198.603	11-21	—	—	—	4,349.759	8-37	4,349.759	1910		
—	—	71,863.683	25-64	—	—	—	5,295.003	21-73	5,295.003	1911		
—	—	77,623.647	8-02	—	—	—	5,713.608	7-91	5,713.608	1912		
—	—	82,941.662	6-85	—	—	—	5,952.208	4-18	5,952.208	1913		
—	—	78,662.169	5-16	—	—	—	10,800.237	—	10,800.237	1914		
—	—	65,560.580	—	80,833.262	—	—	12,596.858	—	12,596.858	1915		
—	—	52,046.609	—	81,862.360	—	—	16,679.629	—	16,679.629	1916		
—	—	51,546.358	—	113,170.374	—	—	21,530.095	—	21,530.095	1917		
—	—	^{a)} 24,222.365	^{a)}	222,845.750	—	^{a)}	92,064.940	—	44,765.808	1918		
—	—	^{a)} 12,248.073	^{a)}	587,907.488	—	^{a)}	151,437.325	—	73,345.919	1919		
—	—	^{a)} 14,406.346	^{a)}	1,224,539.472	—	^{a)}	165,762.187	—	59,268.522	1920		
—	—	^{a)} 14,295.661	^{a)}	3,992,785.254	—	^{a)}	306,121.999	—	283,108.687	1921		
—	—	^{a)} 23,414.149	^{a)}	81,949,521.342	—	^{a)}	1,601,471.631	—	1,383,231.196	1922		
—	—	^{a)} 69,180.469	^{a)}	1,037,707,043.567	—	^{a)}	46,034,520.919	—	30,603,205.221	1923		
—	—	^{a)} 97,167.495	^{a)}	1,540,493,470.477	—	^{a)}	119,314,535.757	—	101,488,494.916	1924		
—	—	—	—	1,543,951,565.000	—	^{a)}	123,516.124	—	10,230.641	1925		
—	—	—	—	—	—	—	141,412.930	14-49	11,377.209	1926		
—	—	—	—	—	—	—	174,344.329	23-29	12,237.154	1927		
—	—	—	—	—	—	—	177,680.898	1-91	13,129.245	1928		
—	—	—	—	—	—	—	180,638.687	1-66	13,132.724	1929		
—	—	—	—	—	—	—	176,083.848	2-52	14,207.439	1930		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	14,480.959	1931		

felelően átalakítottuk. A költségvetés szerkezete ugyanis állandóan változott. Egyes intézmények, üzemek, hol a bruttó rendszer változásai stb. a költségvetési végösszegeket időközönként eltérően alakították. Ennélfogva költségvetéseket közös nevezőre hoztuk e táblázatban.

^{a)} 1898-ig forintban, 1899-től 1925-ig koronában, 1926-tól 1931-ig pengőben.

Alapvető fontosságú volt a községi háztartás rendezése. A háborús évek hiányainak és a külföldi kölcsönök hátralékainak rendezésével ezt sikerült elérni.

A községi adórendszer ebben a korszakban nagyot fejlődött. Új önálló községi adók léptek életbe, régebbi adók átformálódtak, az állam pedig jelentős adóforrást nyitott meg a kereseti adó és a forgalmi adórészesedés átengedésével. A községi adóbevételek így az 1913. évhez viszonyítva 43-9 millióról 112 millió pengőig emelkedtek. Ez a fejlődés talán nagyobb volt, mint amennyit a közgazdasági viszonyok indokoltak.

A községi üzemek pénzügyi vonatkozásban szorosabb kapcsolatba jutottak a községi háztartással. Határozottabb formában kialakult az üzemek pénzügyi jelentősége. Szabályozást nyert az üzemek hozzájárulása a községi háztartáshoz és ezzel a főváros községi bevételei emelkedtek.

Végül nagyszabású beruházásokkal fejlődött a főváros ezekben az években. A több mint 300 millió pengő értékű beruházás, amit kölcsön-pénzekből és a folyó bevételekből előteremtettek, maradandó nyomokat hagyott a főváros külső képén és belső berendezésében.

Mindez a főváros fejlődését szolgálta. Ez kifejezésre jut a főváros költségvetésének növekedésében. A költségvetések emelkedése azonban nem egyenesvonalú ebben a korszakban. A költségvetések végösszegei a gazdasági élet hullámszerűségét követik. 1920-ban, 1921-ben, 1922-ben a főváros költségvetése aranykoronaeértékben csaknem ugyanannyi, mint közel 50 évvel azelőtt volt a főváros egyesítése idején, amikor 5 és $\frac{1}{2}$ millió forint volt az egyesített főváros első költségvetése. 1931-ben azonban a háborút megelőző év költségvetésének duplájára emelkedik.

A fejlődés jelentőségét csak nagyobb prespektívából lehet voltaképpen teljes nagyságban meglátni. A távolabb eső múltba nézve látjuk csak igazán, hogy miként fejlődött 1872-től kezdve a rövid idő alatt 1 millió lakosságú főváros anyagi ereje, költségvetése. Ennek szemléltetésére szolgál a túloldali táblázat, amelyben összehasonlításra alkalmas módon átdolgozva állítottuk egymásmellé a főváros költségvetéseit, visszamenően Buda és Pest városok egyesítéséig.

MÁSODIK RÉSZ.

A pénzügyi események 1919-től 1931-ig.

E korszak összefoglaló, általános jellemzése után, a főváros pénzügyi jelentőségű eseményeit adjuk a következőkben évenként összefoglalva, úgy, ahogy egymásután következtek.

Az események a történet logikája szerint a körülményekből sarjadnak, ennél fogva csak úgy ítéltethők meg helyesen, ha ismerjük a viszonyokat és körülményeket, amelyek között alakultak. Azért a következőkben ezekre a körülményekre is ki fogunk térni és főképen azokat az intézkedéseket fogjuk ismertetni, amelyeket az államhatalom tartott a pénzügyi és gazdasági élet rendjében szükségesnek.

1919—1920.

A kormány adótemelő rendelkezései.

A proletárdiktatúra alatt az államháztartás rendje felborult. Az állampénztár a forradalmak alatt csaknem teljesen kiürült; a tanácsköztársaság után az állampénztárban úgyszólván csak hamis fehérpénz maradt. A forradalmak alatt, azt lehet mondani, adót nem fizettek. Az adóhátralékok felszaporodtak. Amikor pedig a pénzünk rohamosan romlani kezdett, mindenki sietett az adókat befizetni. Csakhogy az állam és a főváros is, csak összezszerűen kapta meg az adóját, de az értékét tekintve nem.

A kiadások ezzel szemben ijesztő módon megnöttek. Az árak emelkedtek, minden rohamosan drágult. Szóval mindazok a bajok jelentkeztek, amelyek gazdasági krízisek idején mindig szinte törvényszerű következetességgel mutatkoznak: a bevételek visszaesnek, a kiadások pedig emelkednek.

Az általános pénzügyi, termelési és politikai válságok folytán, a zavaros viszonyok között, az államháztartás egyensúlya veszedelmesen meggingott. Most is csak egyféle megoldás kínálkozott: a bevételeket emelni, a kiadásokat

pedig a lehetőség szerint mérsékelni kellett. A kiadások emelkedését azonban megállítani alig lehetett, mert az árak emelkedése következtében önmaguktól, automatikusan emelkedtek.

A kiadásoknak ez az emelkedése természetesen csak látszólagos volt. A kiadások csak összegszerűen emelkedtek, de arányértékre átszámítva, először inkább csökkentek, mint emelkedtek. A kiadások lassankint valorizálódtak; ehhez képest a bevételeket is valorizálni kellett.

Az állami bevételek emelése érdekében több intézkedés történt. A jövedelem- és vagyonadó tételeit a kormány mindjárt az alkotmányos élet helyreállítása után, még 1919-ben, rendeleti úton lényegesen fölemelte.¹⁾ Amikor pedig a nemzetgyűlés összeült, az alkotmányjogi kérdések elintézése után az is első feladatának tekintette az ország pénzügyeinek rendezését.

A nemzetgyűlés e célból az adók egész sorát emelte.²⁾ A földadó kulcsa a kataszteri tiszta jövedelem tízszeres összegének 20%-ában nyert megállapítást. Az I., II. osztályú kereseti adó a többszörösére emelkedett. A III. osztályú kereseti adót az 1920., 1921. és 1922. évekre újabb kivetés nélkül az 1919. évre kivetett adó ötszörösére emelték. A törvény a jövedelem- és vagyonadót újból fölemelte; a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok az 1920., 1921. és 1922. évi nyereségtöbbletek után »nyereségtöbblet-adót« tartoztak fizetni, a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója, továbbá a tőkekamat- és járadékadó után 60%-os hadipótlékot kellett fizetni. Az országos betegápolási pótdadó pedig külön törvényes intézkedéssel³⁾ 5%-ról 20%-ra emelkedett.

Kényszerkölcson.

Az 1920. év márciusában a kormány a bankjegyeket lebélyegezte, ami a lebélyegzésre benyújtott bankjegyek 50%-ának kényszerkölcson céljára való visszatartásával volt egybekötve. Ennek a valutaromlás megakadályozását célzó rendszabálynak átmenetien némi hatása mutatkozott, azonban néhány hónap múlva a korona romlása újból megindult. A megcsonkított s a békeszerződéssel is mélyen sujtott ország nem volt képes az Európában uralkodó gazdasági és politikai zűrzavarban naggyá lett nemzetközi inflációs spekuláció ellen sikeresen védekezni. Az 1920. év végén újabb kísérlet történt a korona értékromlásának megállítására, de átmeneti eredmények után ez is sikertelen maradt s a magyar korona árfolyama feltartóztatlanul tovább zuhant. Az 1918. októberi forradalom kitörésekor még 42 frank volt a jegyezése 100 koronának Zürichben; ez az árfolyam az 1920. év végén 1-15 frankra süllyedt.

¹⁾ 1919. évi 141.500. P. M. sz. rendelet.

²⁾ 1920. évi XXIII. t.-c. több egyenes adóra és a közadók kezelésére vonatkozó törvényes rendelkezések módosításáról és kiegészítéséről.

³⁾ 1920. évi IV. t.-c. az államháztartásnak az 1920. év első felében való továbbviteléről.

A főváros pénzügyi helyzete.

Természetes, hogy az államhoz hasonlóan, a főváros is nehéz gondokkal küzdött.

Az úgynevezett tanácsköztársaság megszűntekor a főváros pénztára meglehetősen telve volt, mert a szovjet bőven ellátta a fővárosi forradalmi munkás- és katonatanácsot pénzkészlettel. Csakhogy ez a pénz jórészt hamis fehér pénz volt. Azért, amikor 1919. augusztus 15-én a kormány kimondotta a fehérpénzek devalvációját, ez a pénzkészlet elértéktelenedett. A 27,951.227-17 korona pénztári készlet egyszerre 12,657.669-24 koronára szállott le és a devalváció után a köztartozások befizetése is egyszeriben annyira csökkent, hogy sürgősen más úton kellett pénzkészletről gondoskodni.

Ez még 1919-ben volt, amikor a törvényhatósági bizottság közgyűlése szünetelt és így a székesfőváros tanácsának kellett a háztartás továbbvitelének biztosítása végett a szükséges intézkedéseket megtenni.

A tanács ilyképen a törvényhatósági bizottság hatáskörében tett intézkedéseit mindig bejelentette a kormányhatóságnak. Amíg a törvényhatósági bizottság nem működött és a főváros alkotmányos élete ennél fogva szünetelt, a tanácsnak kellett az elkerülhetetlenül szükséges intézkedéseket megtenni. Ehhez a működéséhez később a törvényhozás is megadta az alkotmányos alapot, amikor a törvényhatósági bizottság hatáskörének ideiglenes betöltéséről az 1920. évi VIII. t.-c.-ben rendelkezett. Ettől kezdve a kormánybiztos elnöklete alatt a tanács volt illetékes a törvényhatósági bizottság hatáskörében eljárni. A közterheket azonban a tanács ezután sem emelhetette és így a közgyűlés megalakulásáig új bevételekről nem nagyon lehetett gondoskodni.

A viszonyokat szemléltető módon jellemzi a tanács 1919. szeptemberében kiadott határozata,¹⁾ amelyben a költségvetési hitelek felhasználása tekintetében ad utasításokat a hivataloknak. Ebben a határozatában megállapítja a tanács, hogy olyan válságos gazdasági időszak következik a székesfőváros életében, »amelynek leküzdésére rendkívüli áldozatkészséggel és a jobb jövőbe vetett rendíthetetlen bizalomadta lelkiezővel a székesfőváros minden lakosának össze kell fognia«. A bevételi források lepadása mellett a tanács megállapítása szerint is a gazdasági csőd elhárítására csak egy mód áll rendelkezésre: a szükségletek megszorítása a lehető legnagyobb mértékben, a takarékoság fokozása a nélkülözésig.

»Szomorú, a mai nemzedékre, szinte végtelenül szomorú — írja a tanácsi határozat — az a gazdasági helyzet, amelybe a székesfőváros jutott, de mindannyiunkban meg kell, hogy legyen a kötelességérzeten felül a legteljesebb készség is arra, hogy a gazdasági válság leküzdésére minden irányban,

¹⁾ 1919. szeptember 18-án kelt 108.811/1919—VI. sz. tan. határozat.

minden lehető elkövessünk és ha kell, még egyéni szükségleteinkkel szemben is lemondást gyakoroljunk mindaddig, amíg a gazdasági termelés ismét képes lesz rendelkezésre bocsátani a székesfőváros továbbfejlesztéséhez a szükséges anyagi erőt.»

Hitelműveletek.

A főváros háztartása már a háború kitörése óta nem volt egyensúlyban. A háború következtében a kiadások 1914. óta emelkedtek, a bevételek pedig csökkentek és az ilyen módon mutatkozó hiány évről-évre fokozatosan növekedett. A pénztár fizetőképességét akkor is a kölcsönpénzekből elvont pénzkészletek biztosították. Erre a célra szolgált az 1918. évi 150 millió koronás kölcsönből kerekén 104 millió korona, amely összeg felhasználására különösen az októberi forradalom után engedélyezett munkabéremelések és gyorssegélyek folyósításakor került a sor. E kölcsön utolsó részletét, kerekén 25 millió koronát az úgynevezett tanácsköztársaság idején a központi forradalmi munkás- és katonatanács költötte el.

A pénzszükséglet fedezése céljából most is csak kölcsönhöz lehetett fordulni. A háztartás továbbvitelének biztosítása céljából a tanács mindjárt, amikor a tanácsköztársaság megszűnése után újból átvette a város vezetését, 1919. szeptemberében, a kormányhatóság jóváhagyása alapján, 20 millió korona rövidlejáratú váltókölcst volt kénytelen fölvenni.¹⁾ A kölcsönt 5·3% kamat mellett a Magyar Általános Hitelbank, a Magyar Bank és Kereskedelmi Rt., a Magyar Leszámloló és Pénzváltóbank, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület és a Magyar Kereskedelmi Bank vezetése alatt álló helybeli pénzintézetek nyújtották. Ezt a kölcsönt rövidesen egy másik rövidlejáratú kölcsön követte, amit különösen az üzemeknél felmerült jelentékeny forgótőkeszükséglet fedezése tett szükségessé. 1919. októberében e célból a tanács a felsorolt helybeli pénzintézetektől újabb 20 millió korona, ugyancsak rövidlejáratú, váltókölcst vett fel,²⁾ amit december havában a harmadik 20 millió koronás váltókölcst követett.³⁾ Mindhárom váltókölcst a főváros 1920. februárjában az 1920. évi 200 millió koronás törlesztőkölcshöz visszafizette.

A háztartás szükségleteinek biztosítására szolgáló hitelműveleteken kívül volt még két olyan kölcsön is, ami a főváros lakosságának ellátására szolgáló hatósági vállalkozások forgótőkéjét biztosította. Az egyik ilyen kölcsön 25 millió koronás folyószámlahitel volt, amit a főváros 1919. őszén vett igénybe a Magyar Leszámloló és Pénzváltóbanktól a főváros lakosságának élelmiszerekkel való ellátására szolgáló hatósági akció céljaira.⁴⁾

¹⁾ 101.500/1919—VI. számú tan. határozat.

²⁾ 114.500/1919—VI. « « «

³⁾ 141.000/1919—VI. « « «

⁴⁾ 100.482/1919—VI. « « «

A másik hitelművelet a fővárosi Tüzelőszerraktár részére biztosított forgótőkét. Ez ugyancsak 25 millió koronás $5\frac{1}{2}\%$ -os folyószámlahitel volt, amit az öt nagy fővárosi pénzügyintézet nyújtott.

Ezek a rövidlejáratú kölcsönök a főváros háztartásának fizetőképességét pillanatnyilag biztosították. Csakhogy e kölcsönök három havi lejáratú váltókölcsönök voltak, amelyeknek visszafizetéséről kellett gondoskodni, ezenfelül a gyéren befolyó bevételekből még mindig nem lehetett a valutaromlás folytán egyre növekvő kiadásokat fedezni. Előrelátható volt tehát, hogy a főváros fizetőképességét csak külső segítséggel lehet biztosítani, legalább is addig, amíg a háztartás rendezését célzó fölterjesztések kormányhatósági jóváhagyást nyernek és a tervbe vett adóemelések, valamint új adók életbelépnek.

A 200 millió koronás kölcsön.

A főváros tanácsa azért még 1919-ben tárgyalásokat kezdett egy hosszúlejáratú kölcsön fölvétele iránt. E tárgyalások eredményeképpen a Hazai Bank, a Magyar Általános Hitelbank, a Magyar Bank és Kereskedelmi, a Magyar Leszámlító és Pénzváltóbank, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület és a Pesti Kereskedelmi Bank vezetése alatt álló helybeli pénzügyintézetek ajánlatot nyújtottak be, amelynek alapján a tanács 1920. január 19-én 200 millió korona összegű $4\frac{1}{2}\%$ -os törlesztőkölcsön felvételét határozta el.¹⁾ Ezt a határozatot a belügyminiszter a pénzügyminiszterrel egyetértően, a törvényhatósági bizottság utólagos hozzájárulásától feltételezetten, még januárban jóváhagyta.²⁾ A törvényhatósági bizottság hatáskörében eljáró tanács 1920. május 19-én tartott ülésében jóváhagyóan tudomásul vette a kölcsön fölvételét.³⁾

A kölcsön 200 millió korona névértékben valósult meg, amely 1920. február 1-től számított 60 éven át, a törlesztőterv szerint évenként köteles sorsolás útján, kerül kifizetésre és félévenként utólagosan $4\frac{1}{2}\%$ -kal kamatozik. A kölcsön felerészét, 100 millió korona névértékű kölcsönkötvényt, az ajánlattevő pénzügyintézetek vették át 91.75% árfolyamon, míg a kölcsön másik felerésze az ajánlattevő pénzcsoport opciójával, aláírás útján került kibocsátásra.

Az 1920. február 4-től 12-ig tartott aláírás azonban csupán 130 millió korona névértékű kölcsönkötvény elhelyezését biztosította. A hátralévő kölcsönkötvények elhelyezése céljából a tanács a pénzügyintézetek opcióját előbb 1920. június, majd szeptember végéig meghosszabbította. A kölcsön azonban így is 1920. végéig csak 175,188.600 korona bevételt eredményezett.

¹⁾ 5000/1920—VI. sz. tan.

²⁾ 6659/1920—IV/b. B. M. sz.

³⁾ 29/1920 sz. kgy. hat.

Hogy mennyire égetően szükség volt a nagy kölcsön felvételére, talán legjobban bizonyítja az, hogy a tanács a nagy törlesztőkölcsön értékesítésének ideje alatt is kénytelen volt még 1920. áprilisában 15 millió korona átmeneti folyószámlahitelt igénybe venni.¹⁾

Az 1920. évi költségvetés.

Ez volt a pénzügyi helyzet, amikor az 1920. évi költségvetés készült. Az 1919. évre a fővárosnak nem volt megállapított költségvetése. A pénzügyi osztály elkészítette ugyan az 1919. évi költségvetés tervezetét, de 1919. év őszén, amikor elő kellett volna terjeszteni a költségvetést a törvényhatóságnak, kitört a forradalom. A forradalom és a kommun a közigazgatás menetében olyan zavarokat okozott, hogy a költségvetés megállapítására egyáltalán nem került sor. Amikor pedig a törvényes rend 1919. augusztusában helyreállott, a főváros háztartását az év hátralevő részében az 1918. évi költségvetés keretében vezették tovább a belügyminiszter jóváhagyásával.²⁾

Az 1920. évi költségvetés egészen új alakban készült. Addig a költségvetéseket még a főváros egyesítésekor bevezetett számviteli rendszer szerint állították össze. A főváros háztartását »alapok«-ra tagolták és ezeken belül irányozták elő egyes fejezeteken a szükségletet (kiadásokat) és különálló részben a fedezetet (bevételeket). Az 1918. évi költségvetésben még 12 alap szerepel, amelyek közül a főváros háztartását tulajdonképpen a községi alap öleli fel. A többi alap egy része szintén teljesen a székesfőváros tulajdonában lévő, csak különállóan kezelt vagyontömegeket jelentett (a kisajátítóalap, a burkolókölcsönalap, a közkórházi alap, a Zita-kórházi alap, a köztemető alap), másik része pedig a székesfőváros kezelésében lévő olyan alapítványokból álló vagyontömegekből állott, amelyeknek jelentékenyebb része idegen alapítványokból keletkezett. (Szegényalap, József fiúárvaházi-alap, Erzsébet leányárvaházi-alap, Mayer Ferenc fiúárvaházi-alap, Községi szeretetházi-alap, Bernfeld Mór-féle fiúotthon-alap).

A községi-alap költségvetése a rendes kiadásoknál 126 fejezetből és 250 mellékletből, a rendkívüli kiadásoknál pedig 81 fejezetből és 6 mellékletből tevődött össze. Hasonló volt a tagozódás a bevételeknél. A költségvetés áttekintése ennél fogva nagyon nehéz volt s jóformán csak a költségvetés egész anyagát alaposan ismerve lehetett abban eligazodni.

Ezzel a rendszerrel szakítva, a pénzügyi osztály az 1920. évi költségvetést áttekinthetőbb módon igyekezett összeállítani. Az új rendszerben az volt az irányadó szempont, hogy a községi-alap óriási gazdasági anyaga a főbb igazgatási ágazatok szerint egy-egy csoportba kerüljön és a csoportokon belül minden különálló gazdasági tevékenységnek különálló fejezete legyen.

¹⁾ 39.567/1920—VI. sz. hat., kormányhatósági jóváhagyást nyert 25.190/1920—IV. B. M. sz. a.

²⁾ 1919. szeptember 25-én kelt 76.002/1919—IV. B. M. sz. miniszteri leirat.

A költségvetési csoportok a következők voltak : I. Ingatlan- és ingó-vagyon (15 fejezettel). II. Közélelmezés (5 fejezettel). III. Közegészség (21 fejezettel). IV. Vallásügy (3 fejezettel). V. Közoktatás (18 fejezettel). VI. Népjólét és szegénygondozás (23 fejezettel). VII. Közművelődés (12 fejezettel). VIII. Városépítés és közüzemek (20 fejezettel). IX. Általános igazgatás (22 fejezettel). X. Hitelügy (12 fejezettel). XI. Községi közszolgáltatások (20. fejezettel). Az ilyen módon összeállított költségvetés, a minden egyes fejezeten szembeállított bevételekkel és kiadásokkal, könnyen áttekinthetően szemléltette a fejezet keretén belül lebonyolódó gazdálkodás eredményét, vagyis, hogy a fejezeten felesleg vagy hiány mutatkozik.

Ezzel kapcsolatban a többi alap megszüntetése, helyesebben a községi-alap háztartásába való beolvasztása is megkezdődött. Az alapok legnagyobb része ugyanis elvesztette jelentőségét. Az alapok tulajdonában lévő intézmények fenntartására a változott viszonyok között az alapok jövedelmei nem voltak már elegendők, úgyhogy az alapok hiányait a községi alapból kellett fedezni. Ezzel az alapok úgyszólván automatikusan bekapcsolódtak a községi-alap háztartásába, különösen mióta a pénz elértéktelenedése következtében az alapok készpénzvagyona teljesen devalválódott. Így ezeknek a különálló alapoknak a községi háztartásba való beolvasztása a változott viszonyok között célszerűnek és szükség-szerűnek látszott.

Az 1920. évi költségvetés még az előző év végén elkészült, a törvényhatóság újjáalakítása miatt azonban csak 1920 november végén kerülhetett a közgyűlés elé. A törvény ¹⁾ alapján újjáalakított törvényhatósági bizottság a júliusban megtartott választások után ugyanis ősszel alakult meg, a költségvetés tárgyalására pedig csak a tisztújítás lezajlása után kerülhetett sor. Ez volt az ok, amiért a közgyűlés a költségvetést csak az év elején kezdte tárgyalni. Így a költségvetés megállapítása az 1920. évi gazdálkodás szempontjából nem nagyon bírt gyakorlati jelentőséggel. Jelentősége inkább csak a jogfolytonosság fenntartásában mutatkozott, mert hiszen a közgyűlés voltaképpen már befejezett tény előtt állott, amikor az 1920. évi költségvetést tárgyalás alá vette. A tárgyalásnak igazi jelentősége abban volt, hogy az újonnan alakult törvényhatóság a költségvetés tárgyalásánál juttatta először kifejezésre azokat az irányelveket és pénzügyi politikai szempontokat, amelyeket a jövőben érvényesíteni kívánt.

Az új törvényhatóság pénzügyi programja.

Az új közgyűlés többsége, amely a főváros kormányzásában a keresztény, nemzeti politikát képviselte, pénzügyi téren is új irányt kívánt követni. Ezek az irányelvek a pénzügyi bizottság jelentésében jutottak rövid összefoglalásban kifejezésre.

¹⁾ 1920. évi IX. t.-c.

»Szükségesnek tartjuk és ezért helyeseljük — állapítja meg a pénzügyi bizottság jelentése — a tanácsnak azt a törekvését, hogy a háztartás minden ágában a takarékoság érvényesüljön oly mértékben, hogy minden kiadásnak az alapja az okvetlen szükségesség legyen, de semmiesetre se legyen ez akadálya a mi kulturális és szociális továbbhaladásunknak. Különösen is kiemelendőnek tartjuk, hogy már az 1912. évi költségvetés keretében gondoskodás történjék a tisztviselők és alkalmazottak — ideértve a munkásszemélyzetet is — és a közoktatási személyzet anyagi helyzetének a lehetőséghez képest való megjavításáról, a kulturális és szociális igényeknek keresztény és nemzeti szellemben történő fokozott kielégítéséről és végül a kisipar és a kiskereskedelem olyirányú támogatásáról, amely azokat versenyképessé teheti.

Súlyt helyezünk arra, hogy a jövő állandó szükségleteinek fedezésére megállapítandó újabb jövedelemforrások nyitásánál a teherviselőképeség szem előtt tartásával a progresszió a szociális viszonyoknak megfelelően a legerősebb mértékben érvényesüljön. Az új jövedelmi források igénybevétele mellett nem zárkozunk el az elől, hogy gazdaságos beruházások céljaira kölcsönpenzek vétessenek igénybe, ezek azonban elsősorban a hazai tőkére támaszkodjanak.

A közterhek elosztása tekintetében aggodalmasnak tartjuk az ingatlanok túlzott megterhelését, mert ez egyfelől a főváros fejlesztését gátolja, másfelől pedig a főváros kisebbségű, sőt a középosztályhoz tartozó benszülött lakosságát abba a kényszerhelyzetbe hozza, hogy ingatlanát eladja s ilyképen elősegíti annak lehetőségét, hogy ezek az ingatlanok a nem kívánatos elemek tulajdonába juthassanak. Különösen felemlítjük itt a telekértékadót, amely nézetünk szerint a mai viszonyok között elviselhetetlen terhet ró az ingatlantulajdonosokra.

Feltétlenül szükségesnek tartjuk, hogy az a viszony, amely az állam és a főváros között eddig fennállott, a jövőben megváltozzék, a főváros a kormány részéről nagyobb megértéssel találkozzék és hatályosabb támogatásban részesüljön, annál is inkább, mert a főváros Csonka-Magyarországnak lélekszám szerint egynyolcadrészét, erkölcsi és kulturális erőben pedig több, mint egynegyedét teszi. Magára hagyva, a fővárost nemcsak a visszafejlődés, hanem esetleg teljes elpusztulás veszedelme fenyegeti, míg kellő támogatás mellett a nyugatról kelet felé irányuló forgalomnak központja lehet és így állandó élő kapcsolatot tarthat fenn az országtól elszakított részekkel, ami a területi épség visszaszerzésének egyik leghatályosabb eszköze lehet.

Kívánjuk tehát, hogy az állam a háborús évek háztartási hiányait és a proletárdiktatúra esztelen gazdálkodásával okozott károkat sürgősen térítse meg és a külföldi kölcsönöknek az állami tilalom folytán visszatartott törlesztési részleteinél fedezze azt a tehertöbbletet, amely a valutadifferencia következtében a fizetés idején mutatkozni fog és ilyképen viselje a fővárosnak

mindazon terheit, amelyek nyilvánvalóan az állami étellel függnek össze és kormányintézkedések folytán állottak elő.

A főváros méltán számít az állam támogatására, már azért is, mert a fővárosi igazgatás mai irányzata teljesen megfelel a nemzeti megújhodás kívánalmainak.«

A háborús évek háztartási hiányai.

A főváros nehéz pénzügyi helyzetének rendezéséhez valóban szükség lett volna az állam közreműködésére, mert a folyó szükségleteken kívül a háborús évek hiányait is fedezni kellett volna a költségvetésben.

A székesfőváros háztartási hiánya az 1918. év végén 100,786.796 korona volt a zárószámadás szerint. Ezt a hiányt a főváros átmenetien az 1918. évi 150 millió koronás és az 1920. évi 200 millió koronás kölcsön pénzkészleteiből fedezte a valóságban. Az 1918. évi és az 1920. évi kölcsönből csak elenyésző részt használtak fel beruházásokra, míg a többi folyó pénzkészletként a háztartási hiány fedezésére szolgált.

A háború okozta rendkívüli kiadások.

Ezek a hiányok a háborús állapot következtében jelentkeztek, ennél fogva a főváros méltán igényelhetette a kormánytól, hogy e kiadásokat az államkincstár megtérítse. Ennek az igénynek a jogosultságát a pénzügyminiszter is elismerte az 1917. év végén kelt leiratában.¹⁾ »Miután közzismert tény, — állapítja meg a miniszter a leiratban — hogy a székesfőváros háztartását a hadiállapot folytán olyan jelentékeny rendkívüli kiadások is terhelik, amelyek nem helyi hatósági jellegűek, hanem valójában az állami kiadások közé sorozandók, hajlandó vagyok e kiadások megtérítése iránt a szükséges intézkedéseket megtéve, a törvényhozás felhatalmazását kikérni. E végből felhívom a t. tanácsot, hogy ezeket a kiadásokat legnagyobb részletességgel állítsa össze és azokat megfelelő adatokkal felszerelve, az erre illetékes belügyminiszter útján mielőbb bocsássa rendelkezésemre.« E leirat alapján a hiányokat a főváros, a belügyminiszter jóváhagyásával, ideiglenesen a kölcsönpénzekből fedezte; majd a háborús kiadások megtérítését kérte a kormánytól,²⁾ úgy ahogy azt a miniszteri leirat előírta.

Ezek a kiadások a főszámvevő kimutatása szerint az 1918. év végéig 120 millió koronát tettek ki. Amint ebből látható, ez az összeg teljes mértékben fedezte volna a főváros háztartásában a háborús évek alatt az 1918. év végéig felszaporodott hiányokat.

De az államnak ezenkívül is voltak a fővárossal szemben fennálló más természetű tartozásai. Ezek a tartozások is a végösszegben már a 100

¹⁾ 116.143/1917. P. M. sz.

²⁾ 78/1918. kgy. sz.

millió koronát megközelítették, amiből közel 60 millió koronát tettek ki azok a tartozások, amelyek a székesfőváros számadásaiban hátralékként szerepeltek. A jelentősebb hátralékok a következők voltak :

	Korona
katonai laktanyák után bérhátralék	552.312
katonai kórházaknak használt iskolák után járó bér- térítmények	1,975.356
még meg nem térített katonai nyilvántartási és szemle- kiadások (mozgósítási költségek)	865.215
az 1918. évi 150 millió koronás kölcsönből az államnak adott 55 millió korona kölcsönnek az a része, amelyet a forradalmi munkás- és katonatanács vett fel, mint nem hitelező részére teljesített fizetés .	20,000.000
az italmérési jövedékből való részesedés két évi hátraléka	2,800.000
a fővárost megillető italmérési illeték kétévi hátraléka .	1,200.000
az állami színházak vigalmi adó hátraléka	389.760
még át nem utalt városi vámok	2,400.000
az amerikai gyermekélelmezés megtérítendő költségei	4,000.000
az osztrák menekültek és internáltak részére előlege- zett segélyek	265.202
a népélelmező kirendeltségek (hadikonyhák) 1919. évi üzemi hiánya	1,500.000
a hadisegélyek kezelési költségei	223.342
a katonai fertőtlenítések megtérítendő költségei	6,008.214
a fertőtlenítő intézetek kiadásainak megtérítendő fel- szerelése 1919-ig	3,112.614
ugyanezen címen az 1920. évre adandó előleg	4,577.360
ápolási díjhátralék katonák után	1,773.768
nemzetgyűlési képviselőválasztások megtérítendő költségei	582.008
állami intézmények hátralékos gáz- és villanyszámlái .	4,318.692
a volt központi lakáshivatal megtérítendő költségei ..	3,267.236
megtérítendő fémrekvirálási költségek	80.156

Ezenkívül voltak még olyan jelentős kiadások, amelyeknek megtérítése, ha szigorúan vett jogi alapon nem is volt igényelhető, de megtérítésükre méltányosságból mégis számítani lehetett. Ilyenek különösen :

	Korona
a tiszti beszállásolások költségeinél az állam által meg nem térített többköltség	4,522.095
a liszt hivatal költségei	19,540.722
a népélelmező konyhák 1920. évi üzemi hiánya ...	2,500.000
a rendkívüli törvényhatósági választások költségei kb.	1,000.000
a katonai beszállásolásra használt iskolai épületek tatarozási költségei	8,965.403
ugyanezen iskolaépületek állagromlásának kártalaní- tása	8,000.000

Ezek az utóbbi rendkívüli kiadások is hozzájárultak a háztartási hiány nagyarányú megnövekedéséhez.

Kommúnkárók.

Külön elbírálás alá esik az 1919. évi háztartási hiány, ami főképen a tanácsköztársaság idején működő forradalmi munkás- és katonatanács törvénytelen gazdálkodása következtében merült fel. A kommunista szervek a fővárosi katona- és munkástanács, gazdálkodásukban nem a törvényes rendhez tartották magukat és számos olyan kiadást teljesítettek, amelyek nem a főváros háztartását terheltek és nem minden bevételt számoltak el a főváros javára. Ennek következtében a fővárost jelentős károk érték, amelyeknek egy része olyan volt, hogy azok megtérítése az állam részéről indokoltnak látszott. Ilyenek :

	Korona
a kommunizált színházaknál beszedett vigalmiadó .	1,104.509
a kommunizált mozgókínál beszedett vigalmiadó-hátralék, amelyet a felszámolóbizottság a főváros javára már megállapított, de még nem utalt ki ...	138.474
a Tanítónők Otthona részére adott előleg	79.442
a szocializált gyógyintézetek fenntartási költsége ..	10,000.000
az állami házbérszámláról a fővárost megillető bérek .	800.000
a kommunizált házak tatarozási költségei, amelyeket az állami házbérszámla tartozik megtéríteni	3,978.000
nyomdai munkák meg nem térített költségei	678.400
kifizetetlen hirdetőszámlák	27.155
a kommunizált Dunafürdők üzemi hiánya	15.912

A tanácsköztársaság idején szenvedett károk nagyobb tételei a következők :

	Korona
a tanácsköztársasági alkalmazottak illetményei	6,988.503
a tanácsköztársaság idejében a fővárosi alkalmazottaknak adott magasabb bérek	6,750.000
a tanácsköztársaság alkalmazottai kezéhez kifizetett és el nem számolt előlegek	4,862.046
a magánintézmények szocializálása következtében és egyéb nem közcélokat szolgáló kiadások	3,433.181
elmaradt közszolgáltatások és egyéb bevételek	25,000.000
a pénztárakból visszamaradt hamis fehérpénzek értékcsökkenése	20,000.000

Itt kell még megemlíteni azt a 14,414.996 korona kárt, amit a román megszállás a főváros vagyonában okozott.

A kórházi alap hiányai.

A kórházak fenntartásával kapcsolatban is jelentős követeléseik voltak a fővárosnak az államkincstárral szemben. A törvény értelmében a köz-kórházakat az ápolási díjakból kell fenntartani és az ápolási díjakat a szükséglethez képest kell megállapítani. Ennek ellenére az utóbbi években a

kormány az ápolási díjat csak kisebb összegben engedélyezte, mint amiből a kórházak kiadásait fedezni lehetett. Ennek következtében a kórházi alapnál jelentős kezelési hiányok mutatkoztak, amelyek évek során 170 millió koronára emelkedtek.

Ezek voltak azok a kiadások, amelyeknek megtérítését kérte a főváros a kormánytól és amelyeknek megtérítése bőségesen fedezte volna az előző évek háztartási hiányait.

A külföldi kölcsönök törlesztése a háború alatt.

A főváros pénzügyi helyzetének rendezésénél egy másik nehéz probléma volt a korona romlása következtében jelentkező valutadifferenciának fedezete, ami a külföldi kölcsönök után esedékes törlesztőrészeknél és kamatoknál merült fel. A háborús évek alatt a kormány rendelkezése folytán ugyanis tilos volt az ellenséges államok polgárai javára tartozásokat fizetni. Ennek következtében az ellenséges külföldön esedékes tartozásokat a főváros sem fizethette. Az esedékes kölcsöntörlesztéseket és kamatokat a főváros az akkori árfolyamnak megfelelő koronaértékben a költségvetésben mindig előirányozta és azután tartalékolta. A korona egyre növekvő disparitása következtében azonban ez a tartalékoltság összeg most már csak csekély részben fedezte a háború alatt felgyülemlett tartozásokat, úgyhogy a korona nemzetközi árfolyamvesztése következtében a külföldi kölcsönök után esedékes kamat- és törlesztőszolgáltatnál több mint egy milliárd korona hiány mutatkozott. Bár 1920-ban a külföldi tartozások fizetésének tilalma még mindig fennállott, mégis felmerült a kérdés: mi fog történni akkor, hogyha a tilalom megszűnése után az esedékes külföldi tartozásokat fizetni kell?

A horribilis árfolyamdifferenciát a főváros nem tudta volna a maga erejéből viselni. Azért arra az álláspontra volt kénytelen helyezkedni, hogy ez a kiadási többlet az állam tiltó rendelkezésének lévén következménye, ennél fogva ezt az államkincstárnak kell rendeznie.

A főváros külföldi kölcsönei: az 1910. évi 2,000.000 font sterlinges 4%-os kölcsön, az 1911. évi 100,000.000 koronás, 105,000.000 frankos 4%-os kölcsön és az 1914. évi 158,000.000 koronás 134,000.000 márkás 4½%-os kölcsön.

E kölcsönök után a külföldön esedékes törlesztések hátralékai az 1920. év végén a következők voltak:

Az 1910. évi 2 millió font sterlinges kölcsönnél 542.359 £, az 1911. évi 105 millió frankos kölcsönnél 32,762.456 fr, az 1914. évi 134,300.000 márkás kölcsönnél 14,407.840 márká. Az 1920. év végén tehát 542.359 £, 32,762.456 francia frank, 14,407.840 márká volt esedékes. Ezt az összeget a főváros bevételeiből fedezni természetesen nem lehetett.

A kiadások emelkedése.

De eltekintve az előző évek hiányaitól és a külföldi kölcsönök valuta-differenciáitól, a folyó szükségleteket is nehéz volt az 1920. évi költségvetésben fedezni. Az előirányzott kiadások az 1918. évi költségvetéshez képest kerek számban 300 millió koronával emelkedtek és így most már a félmilliárdot megközelítették (473,000.000 korona).

A kiadásoknak ezt az emelkedését a korona értékvesztése okozta. A korona romlása következtében az árak ugrásszerűen emelkedtek. Némi tájékoztatást nyújt a viszonyokra, hogy pl. az 1918. novemberében 30 filléres villamosjegy ára 1919. szeptemberében 60 fillérre, decemberben 1 koronára, 1920 márciusában 2 koronára, decemberben pedig már 3 koronára emelkedett.

Az anyagok és élelmiszerek drágulásának arányában a munkabérek is szükségképen emelkedtek. A munkabérek csaknem négyszeresét tették ki az 1918. évben fizetett munkabéreknek. A közigazgatási és tanszemélyzet illetményei a főváros költségvetésében a változott viszonyokhoz képest nem emelkedtek, mert az alkalmazottak a háború óta fizetésük kiegészítéseképen segélyt kaptak az államtól és a legfontosabb élelmicikkekkel bizonyos mennyiségű fejadagot kedvezményes áron vásárolhattak. A közalkalmazottak háborús segélyéről szóló törvény¹⁾ a székesfővárosi alkalmazottaknak is háborús segélyt biztosított fizetésük 50—100%-áig, 1919. január 1-étől kezdve pedig ezenfelül drágasági segélyt is kaptak az alkalmazottak, amit a kormány a viszonyok változásához képest időnkint fel-emelt. Hasonlóképen felemelte a kormány a családi pótlékot is. Eme illetménykiegészítések terhét azonban a háború kitörése óta az államkincstár viselte. Az állam ilyen címen 1920-ban kerekén 80 millió koronával járult hozzá a fővárosi alkalmazottak fizetéséhez.

Javaslatok és intézkedések a községi közszolgáltatások emelésére.

A kiadások emelkedtek, a bevételek viszont a háború szerencsétlen kimenetele folytán bekövetkezett válságos gazdasági viszonyok nyomása alatt elvesztették szilárdságukat. A főváros adóbevételei túlnyomórészt az iparból, a kereskedelemből és a háztulajdonból származott. Az ipar és kereskedelem forgalma ezekben az időkben szinte megbénult. Az összeomlással talán a főváros vesztett a legtöbbet. A milliós Budapest egyszerre csak egy lesújtott, kis ország iparának és kereskedelmének lett a centruma. Azok a vállalatok, amelyeknek az elszakított országrészekben volt a telepük, elkerültek Budapestről. A háztulajdon adója, amely a teherviselésben az ipar és kereskedelem után következett, nem változott, mert a házbért,

¹⁾ 1917. évi XV. t.-c.

amihez az adó igazodott, szociális indokból emelni nem volt szabad. A kiadások pedig egyre emelkedtek. Ennélfogva a költségvetés egyensúlya érdekében újabb bevételeket kellett keresni.

A székesfőváros ebben az időben a következő közszolgáltatásokat szedte: 45%-os községi pótdadó a földadó, a házadó, az I., II., III., IV. oszt. kereseti adó, a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója, a tőkekamat- és járadékadó után, továbbá a házbérkrajcárt és a szemétfuvarozási illetéket a házbérjövedelem után; szedett még ebadót, vigalmi adót, telekértékadót, burkolási és csatornázási járulékot, városi vámot, fogyasztási adót, átírási díjat, engedelmi díjat és a haszonélvezeti jogokból származó különféle díjakat (vásárdíjak, vágódíjak, piaci helypénzek, stb.). Ezeken kívül részesedést kapott a főváros az államkincstártól az italmérési illetékekből.

Ezek a bevételek nem alkalmazkodtak eléggé a változó viszonyokhoz és így nem fedezték a kiadásokat. A tanács azért minden lehetőt elkövetett az egyensúly helyreállítása és a bevételek fokozása érdekében. Figyelme kiterjedt a fővárosnak csaknem minden bevételére. Ennek nyomán az intézkedések, javaslatok és felterjesztések egész sora készült gyors egymásutánban ebben az időben.

A házbérkrajcárt a telekértékadóról szóló szabályrendelet¹⁾ 1919. január 1-étől kezdődően 3%-ról 1½%-ra leszállította. A főváros tehát épen a legválóságosabb pénzügyi helyzetben esett volna el a jövedelme felétől. A székesfőváros tanácsa azért úgy rendelkezett, hogy a telekértékadó tényleges befizetéséig továbbra is 3%-os házbérkrajcárt kell szedni. A kormány közben a megnövekedett közüzemi költségek fedezésére a lakásbérek után 20%-os közüzemi pótlékot engedélyezett a háztulajdonosoknak, amit a lakásbérlők fizettek. Ezzel a háztulajdonosok a házbérkrajcárnak akkor már tervbe vett felemeléséért is kárpótlást kaptak. Ennek figyelembevételével a tanács a telekértékadóról szóló szabályrendeletet akként módosította, hogy a szabályrendeletnek azt a rendelkezését, amely a házbérkrajcárt 1-5%-ra leszállította, törölte. A házbérkrajcár ilyenképen változatlanul tovább is 3% maradt.

Jelentékenyen emelkedett azonban a szemétfuvarozási illeték, amely évtizedeken keresztül a nyersbérjövedelmek 0-4%-a volt. Ez az illeték már 1914 óta nem fedezte a tényleges szemétfuvarozási költségeket és bár a főváros a kormányhatóság jóváhagyásával az illetéket 1917. év folyamán 1%-ra, az 1918. év folyamán pedig 1-4%-ra felemelte, a magasabb illeték a lakbéremelést korlátozó rendelkezések következtében nem léphetett életbe. Most azonban, hogy a kormány a háztulajdonosok részére 20%-os közüzemi pótlékot engedélyezett, ennek életbeléptetése után a háziszemétfuvarozási illetéket is a szükséghez képest fel lehetett emelni. De ezúttal 0-4%-ról

¹⁾ 849/1917. kgy. sz. szab. rend.

egyszerre 9%-ra kellett az illetéket felemelni, hogy a főváros a szemétfuvarozás költségeit fedezhesse.¹⁾

A *közlekedési adót*, amely 1918. január 1-én lépett érvénybe, a forradalmi kormány 1918. novemberében megszüntette. Ezt az adót tehát újból életbe kellett léptetni. 1919. január 1-én életbelépett a már előbb engedélyezett *telekértékadó*.

A *telekátírási díjak* ügyében a főváros még 1917-ben alkotott új szabályrendeletet, amit a tanácsköztársaság idején a belügyi népbiztosság a változott viszonyokra való tekintettel visszaküldött. A tanács a szabályrendeletet most újból felterjesztette a kormányhoz azzal a kérelemmel, hogy figyelemmel a főváros súlyos pénzügyi helyzetére, a kormány 1%-os átírási díj helyett 2%-os díjat engedélyezzen. Ezt azonban a kormány nem engedélyezte.

A *pezsgőadóról* szóló szabályrendeletet, amelynek alapján a főváros 1917 óta az elfogyasztott pezsgő vagy habzóbor árának 25%-át szedte adóképen, a tanács módosította és az adót az eladási ár 33½%-ára felemelte.²⁾ Az adóemelés a kormány jóváhagyásával 1920. év októberében lépett életbe.³⁾

A *városi vámokról* szóló javadalmi díjjegyzéket a tanács 1920. február 1-étől kezdődően az érvényben levő díjtételeknek tízszeresére emelte fel, majd figyelemmel az újabb áremelkedésre, 1920. június 1-étől kezdődően megfelelően módosított új díjszabást léptetett életbe.

A *helypénzeket, a kikötési és rakodóhelydíjakat*⁴⁾ a tanács 1919. augusztus 1-étől, majd 1920 február 1-étől kezdődő hatállyal szintén felemelte. Fel kívánta még emelni a tanács az *ebadót* is. Ezt azonban a kormányhatóság nem hagyta jóvá, hanem a szabályrendelet átdolgozását kívánta. Jelentékenyen fokozta a tanács az átalányozás megszüntetésével a *vigalmi adó* bevételeit.

Javaslatot készített még a pénzügyi ügyosztály a fogyasztási adók, a vigalmi adók, a helyhatósági és eljárási díjak és illetékek fölemelésére, a szállodaadó bevezetésére, a fényüzési adóból való részesedésre, a forgalmi adóból való részesedésre, a lakás- és üzletadóra, a szállás (albérlési) adóra és több adószabályrendelet megfelelő módosítására.

Az 1920. év júniusában a tanács felterjesztésében arra kérte a kormányt, hogy a *jövedelmi adó* után 25% községi pótaxót engedélyezzen. A főváros kérését azzal indokolta, hogy »a fővárosi közterhek viselésébe ezzel olyanok is bevonatnának, akik teljes mértékben igénybeveszik ugyan a főváros áldozatkészségéből fenntartott intézményeket, de minthogy csak a jövedelmükből élnek, a községi teherviselésben részt nem vesznek.« Azután »a jöve-

¹⁾ 1382/1920—VI. sz. tan. hat.

²⁾ 819/1917. kgy. hat.

³⁾ 133/1920. kgy. hat.

⁴⁾ 80/1918. kgy. szab. rend.

delemladó pótlékolásával a községi pótdadó terhe a polgárság tehetősebb részének vállaira hárulna, mert ezt az új terhet a 10.000 koronát meghaladó jövedelemmel bírók viselnék.»

Erre a felterjesztésre a kormány törvényjavaslata adott alkalmat. Az egyenes adókra és a közadók kezelésére vonatkozó törvényes rendelkezések módosításáról és kiegészítéséről szóló törvényjavaslattal foglalkozva, a tanács rámutatott arra, hogy ez a törvényjavaslat a főváros községi jövedelmeinek a rendkívüli viszonyokhoz mért gyarapítására alig ad lehetőséget. A javaslat ugyan tízszeresére emelte fel a földadót és az I. oszt. kereseti adót, százszorosára a II. oszt. kereseti adót, ezek az adónemek azonban a fővárosi háztartás szempontjából nem bírtak jelentőséggel és csupán a III. oszt. kereseti adó ötszörösére való felemelése szolgáltatott bevételi többletet a fővárosnak. Azért a főváros tanácsa a jövedelmi adó községi pótlékolásának engedélyezését kérte. Megokolta ezt a kérését azzal is, hogy a jövedelmi adó pótlékolásával elkerülhető a községi adózás terén fennálló egyenlőtlenségnek a fokozása, ami a községi pótdadó felemelésével járna, a jövedelmi adó pótlékolása viszont progressziót vinne bele a községi adózásba, aminek fontosságára az újonnan megalakult törvényhatósági bizottság már előbb idézett pénzügyi programjában szintén rámutatott. A nemzetgyűlés azonban a főváros kérését nem vette figyelembe.

A főváros felterjesztésére még 1917-ben kilátásba helyezte a kormány, hogy a fővárosi törvény revíziójával kapcsolatban az *útdadó felemelését* engedélyezni fogja olyképen, hogy a bevételből a fővárosi pénzalapon kívül a községi háztartás is részesedjék. Az 1890. évi I. t.-c. 155. §-a értelmében ugyanis Budapesten $1\frac{1}{2}\%$ az útdadó, ami kizáróan a Fővárosi Közmunkák Tanácsának kezelésében levő fővárosi pénzalapot illeti. A szükség azonban sürgetett. A háború alatt leromlott utak nagyon rossz állapotban voltak, az útépitési és fenntartási munkák költségei pedig óriási mód emelkedtek. Nem lehetett tehát várni a fővárosi törvény bizonytalan időre halasztott revíziójára. A tanács azért 1920-ban újabb felterjesztést intézett a kormányhoz¹⁾, amelyben azt kérte, hogy most már terjesszen a kormány törvényjavaslatot a nemzetgyűlés elé, amelyben az 1890. évi I. t.-c. 155. §-át módosítva, Budapesten 10%-os útdadót engedélyezzen, amiből 2% a Fővárosi Közmunkák Tanácsának kezelésében levő fővárosi pénzalapot illesse, 8% pedig a fővárosi utak építési és fenntartási költségeire legyen fordítható.

Javaslatot készített még a pénzügyi ügyosztály a *házbéradó átengedésére*. Az indokolás szerint visszas a községi adórendszer, melyben az állami hozadéki adók szolgálnak a községi pótdadók alapjául, holott a hozadéki adók egyáltalán nincsenek figyelemmel az adózóképességre. A javaslat az állami és a községi adózási jog területének elkülönítését célozta olyképen, hogy »az

¹⁾ 230/1920. sz. kg. hat.

általános fizetőképességen alapuló adószedés joga elsősorban az államot, viszont az úgynevezett szolgáltatás és ellenszolgáltatás, az érdekeltség alapján adóztatás joga elsősorban a városokat illesse.« A reform az ingatlan-adókat a városoknak engedi át, viszont a városok lemondanak a hozadéki adók után kivetett községi pótagókról.

Összefoglalva mindezeket, a tanács felemelte a szemétfuvarozási illetéket, a pezsgőadót, a városi vámokat, a helypénzt, a kikötési- és rakodóhelydíjakat, az átalányozás megszüntetésével fokozta a vigalmi adó bevételeit, kivetette első ízben a telekértékadót és újból életbeléptette a közlekedési adót. Javaslatokat készített a telekátírási díj és az útagó felemelésére, a városi ingatlan vagyonátruházási illetékre, a szállodaadóra, a fogyasztási adóra, a lakás- és üzletadóra, a szállásadóra, a hatósági díjak, a helypénzek és a közlekedési szabályrendeletek megfelelő módosítására; szorgalmazta a Községi Takarékpénztár¹⁾ és a Községi Tűzkárbiztosító Intézet létesítéséről,²⁾ valamint a tűzoltási járulékról szóló szabályrendeletek kormányhatósági jóváhagyását.

A javaslatok sorsa.

Ezek a javaslatok és intézkedések lettek volna hivatva a főváros jövedelmét szaporítani és a helyesebb tehereloszlás szem előtt tartásával újabb jövedelmi forrásokat megnyitni. Szükség volt erre, amire egyébként a belügyminiszter is rámutatott az 1918. évi költségvetés jóváhagyása alkalmával, amikor a székesfőváros közönségéhez intézett leiratában maga is megállapította, hogy a kiadások rohamos fejlődése folytán a fővárosnak újabb jövedelmi források megnyitására kell gondoskodnia.

A kormány ennek ellenére a fővárosnak már több ilyen kérését és javaslatát a multban elutasította. Ilyenek voltak azok a felterjesztések, amelyek még a háború alatt a házbéradó átengedésére, az adókezelési költségek megtérítésére, a jövedelemadó és a hadinyereségadó községi pótlékolására vonatkoztak. Így volt ez most is. A felterjesztett javaslatok közül sok nem nyert kormányhatósági jóváhagyást.

A javaslatok és felterjesztések 1921. május 18-án kerültek tárgyalásra a pénzügyminisztériumban. Az értekezleten maga Hegedűs Loránt dr. pénzügyminiszter elnökölt és azon a belügyminiszter, dr. Sipőcz Jenő polgármester és a főváros pénzügyi vezetői is résztvettek.

A tárgyalás alapjául a főváros felterjesztése szolgált,³⁾ amire a pénzügyminiszter pontonként nyomban közölte álláspontját.

A főváros engedélyt kért arra, hogy az állami jövedelemadó után községi pótagót szedhessen. Ehhez a pénzügyminiszter nem járult hozzá. Elvi állás-

¹⁾ 1221/1909. kgy. sz.

²⁾ 294/1899. kgy. sz.

³⁾ 52.894/1921—VI. sz. tan. felterjesztés.

pontként szögezte le, hogy az állami jövedelemadó nem pótlékolható, mert ez, miként Németországban is tapasztalták, az állami jövedelemadó visszafejlődéséhez vezet.

Az állami *házbéradót* pénzügyi okokból nem lehetett — a pénzügyminiszter szerint — a fővárosnak átengedni, mert a deficitesebb állami költségvetés ezt a bevételt nem nélkülözhetette.

Nagyjelentőségű volt a főváros felterjesztésének következő pontja, amelyben a *forgalmi és fényűzési adóból* $\frac{1}{2}\%$ -os részesedést kért a városok és községek részére az adó ellenőrzése ellenében. A pénzügyminiszter ezt a kérést először nem akarta teljesíteni, mert a forgalmi adóból származó jövedelemre az államnak volt szüksége. Ekkor a főváros vezetői felvetették a gondolatot, hogy az eredetien 1% -ra tervezett általános forgalmi adó kulcsát a községek javára $\frac{1}{2}\%$ -kal fel kell emelni. Így az állam jövedelme érintetlenül maradna, az adók ellenőrzésében közreműködő városok és községek pedig olyan tekintélyes jövedelemhez juthatnának, amellyel háztartásukat rendbe tudják hozni. Ezt a javaslatot a pénzügyminiszter honorálta és javaslatát a nemzetgyűlésen ilyen értelemben módosította. Így jutottak a városok és a községek a forgalmi adórészesedéshez.

A *vigalmi adóról* szóló szabályrendelet módosításához a pénzügyminiszter hozzájárult. Hasonlóképpen hozzájárult a *községi szállodaadó* bevezetéséhez.

A *városi ingatlanvagyonátruházási illetékről* szóló szabályrendelet jóváhagyását a pénzügyminiszter megígérte. A *községi tűzoltási járulékról* szóló szabályrendelet jóváhagyását szintén megígérte a pénzügyminiszter, kikötötte azonban, hogy a járulékokat elsősorban a tűzoltófelszerelések tökéletesítésére és a tűzoltóintézmény fejlesztésére kell fordítani.

A *Községi Takarékpénztár* alapszabályainak 1909 óta sürgetett jóváhagyását a pénzügyminiszter ellenezte. Véleménye szerint a jól bevált németországi községi takarékpénztárakra nálunk nem lehet hivatkozni, mert Németországban előbb voltak meg a községi takarékpénztárak és a magántakarékpénztárak csak azután létesültek. Nálunk a fejlődés éppen ellenkező. Attól kell tartani azért, hogy gyakorlatlan községi vezetők kezében az újonnan létesülő takarékpénztár nem fog tudni a régi, kipróbált pénzintézetekkel versenyezni.

A 231 millió koronát kitevő *háborús hiány* fedezése ügyében a pénzügyminiszter azt ajánlotta, hogy ezt az összeget a főváros kölcsönrel fedezze. Célszerűnek tartotta ezt azért, mert a háború és a forradalmak terhei így hosszúlejáratú kölcsönrel igazságosan oszlanának meg több generáció között. A főváros képviselői ezzel szemben helyesebbnek vélték, ha e háztartási hiányt 30 évre felosztva, törlesztési terv szerint állítják be a következő költségvetésekbe. A pénzügyminiszter és a belügyminiszter is ezt a megoldást a legnagyobb helyesléssel fogadta.

A *kórházak* fenntartásából származó és már 400 millió koronát meghaladó követelésre vonatkozóan a pénzügyminiszter kijelentette, hogy a hátralékos követeléseket valamilyen határnappal egyszer már le kellene zárni, azoknak kiegyenlítésére az állam és a főváros között megegyezést kellene létesíteni, mert különben soha sem lehet ezekkel az elszámolásokkal rendbejönni. Azt ajánlotta tehát a főváros képviselőinek, tárgyalják le ezt a kérdést a népjóléti minisztériumban, állapotjanak meg valamiben és ő hajlandó ezt a kérdést a fővárossal mielőbb véglegesen rendezni. (Ez a megállapodás később létre is jött és az állam az 1920. év végéig fölmerült kórházi tartozását ki is egyenlítette.)

A *főváros külföldi kölcsöneinek rendezése* ügyében kijelentette a pénzügyminiszter, hogy ezeket a kölcsönöket épen úgy tárgyalja, mint az állam kölcsöneit és a fővárosi kölcsönökre is ugyanazok a rendezési szabályok lesznek irányadók, amelyek az állam kölcsöneire megállapítást nyernek. A külföldi kölcsönök ügyét tehát a kormány fogja az állami kölcsönökkel együtt rendezni.

Felmerült még az értekezleten a *fővárosi alkalmazottak illetményeinek rendezése*. Az újabb lakbérrendeletek¹⁾ következtében ugyanis a lakásbérek 30, majd 60%-kal emelkedtek és a lakásbér után 20%, majd 32% közüzemi pótlékot kellett fizetni. A közalkalmazottak lakásbérét ekkor föl emelték, de a fővárosi alkalmazottak nagyobb lakbérterhét az állam nem akarta viselni, abból indulva ki, hogy a közüzemi pótlék a főváros bevétele, a fővárosnak tehát módjában áll a tisztviselőit ezekből a bevételekből kielégíteni. A főváros képviselői azonban rámutattak arra, hogy a közüzemi pótlék nem folyik be teljes egészében a fővároshoz. Ez a háztulajdonosok bevétele, akik ebből csak annyit térítenek meg a fővárosnak, mint amennyit az igénybevett közüzemek használata után fizetniük kell. A pénzügyminiszter erre a lakásrendeletnek olyan módosítását helyezte kilátásba, mely szerint a lakóktól beszedett közüzemi pótlékot teljes egészében kell a főváros pénztárába befizetni.

A közgyűlés a fővárosi alkalmazottaknak 50%-os fizetés- és lakbér-emelést engedélyezett. A pénzügyminiszter erre vonatkozóan kijelentette, hogy a fizetésemeléshez nem fog hozzájárulni. A kormány az árak leszorításával kívánja a gazdasági helyzetet megjavítani, azért nem lehet fizetésemelésről szó. Ellenkezően, tervezetének keresztülvitelével a viszonyok megváltoznak, mire a háborús és drágasági segélyeket is le lehet majd szállítani vagy teljesen megszüntetni.

Ezek a tárgyalások élénken rávilágítanak a viszonyokra és a felfogásra, amelyek akkoriban az eseményeket irányították. Jellemző eme idők lázas ritmusára, hogy az értekezlet 29 perc alatt letárgyalta a főváros legsúlyosabb pénzügyi problémáit.

¹⁾ 3530/1920. M. E., 2300/1921. M. E. sz. rendeletek.

A költségvetés egyensúlya.

A bevételek fokozására irányuló intézkedések és javaslatok — miként az előbb idézett értekezet időpontjából is következtetni lehet — az 1920. évben még nem mutathatták a maguk egészében hatásukat. A javaslatok egyrészét még a törvényhatóságnak kellett letárgyalnia és az új adók és a felemelt közszolgáltatások életbeléptetéséhez még a kormány jóváhagyására is szükség volt. A tárgyalások idejének elhúzódása miatt így nem sok kilátás volt arra, hogy a tervbevett új bevételi forrásokból az 1920. évben jelentékeny bevételt lehessen elérni. A költségvetésben ez okból hiány mutatkozott.

Ez a hiány kereken 53 millió koronát tett ki. Ebből 34 millió korona a Vízműveknél mutatkozott a szénárak és a munkabérek rohamos emelkedése következtében. De ez a hiány a vízdíjak emelésével fedezhető volt. A törvényhatóság hatáskörében működő tanács a vízdíjat azért köbméterenkint 50 fillérről 2 koronára emelte fel ¹⁾ és az így elérhető bevételi többlet fedezte a hiányokat. Új beruházások folytán több mint 3 millió korona hiány mutatkozott még a köztemetők költségvetésében, ami az eddig követett gyakorlathoz képest a Kerepesi-úti köztemetőalap gyümölcsöző pénzkészletéből nyert fedezetet. Maradt még mintegy 15—20 millió korona hiány, amit már csak a községi pótadó felemelésével lehetett megszüntetni. A községi pótadó 45%-kal volt előírányozva a költségvetésben, ennél fogva 60%-ra kellett felemelni, hogy a 18 millió korona hiány fedezhető legyen. A községi pótadó kulcsának ez a mértéke azonban még mindig kedvező volt a külföldi nagyvárosok pótadójához képest. Bécsben pl. 300% volt akkor a községi pótadó, így a 60%-os községi adó nem volt feltűnő nagy adóteher, ami a magángazdaságokat azokban a rendkívüli időkben megbénította volna.

Az 1920. évi költségvetés ilyen módon egyensúlyba jutott. A közgyűlés a háztartás további rendezése érdekében felkérte egyúttal a kormányt, eszközölje ki a törvényhozás útján, hogy a főváros rendkívüli háborús kiadásait és kárait az állam térítse meg, a bevételek fokozása érdekében hozott határozatokat pedig sürgősen hagyja jóvá. A székesfővárosnak ezt a felterjesztését a közgyűlés határozata értelmében küldöttség adta át a kormány egyes tagjainak a polgármester vezetésével.

¹⁾ 87/1920. kgy. sz.

1921.

Új adók, adóemelések.

Az államháztartás helyzete 1921-ben egyre válságosabb lett. Ezen a vagyonváltság sem tudott segíteni. A pénz értékének rohamos sülyedése következtében, mire az adók befolytak, elvesztették értéküket. A megrendült államháztartás rendezésére azért két mód állott a rendelkezésre: az adóalapok valorizálása, ami a már említett 1920. évi XXIII. t.-c.-kel részben megtörtént, a másik mód, azonnal esedékes adó életbeléptetése, amely nem a jövedelmet vagy a keresetet adóztatja meg, hanem magát az árut forgalom közben. Így született meg az általános forgalmi adó.¹⁾

Már amikor a forgalmi adó gondolata fölmerült, a főváros azonnal jelentkezett, hogy a bevételéből részesedhessen. Jelentkezett, mert joggal hivatkozhatott arra, hogy a főváros áldozatkészségének nagy része volt az ipar és kereskedelem felvirágoztatásában és teherbíróképességének megteremtésében. De jelentkezett azért is, mert a főváros — ahol már egyébként 1917-ben vetődött föl a forgalmi adó terve, — csak a forgalmi adótól várhatott javulást a háztartási helyzetében. A közgyűlés azért még 1921. márciusában felterjesztést intézett a kormányhoz,²⁾ melyben részesedést kért a tervbevett forgalmi adóbevételéből.

Új állami bevétel volt még a kincstári házhaszonrészesedés.³⁾ Az 1921. év novemberétől kezdve a háztulajdonosok a házadó alapjául szolgáló bérjövdelem után 20% kincstári házhaszonrészesedést tartoztak az államnak fizetni, amit azonban a háztulajdonosok a bérösszegezen és a közüzemi pótlékon felül a bérlőnek felszámíthattak. Ez voltaképpen lakásadó volt, amit a bérlők fizettek. Ezzel a kormány egy gyorsan és biztosan befolyó közszolgáltatást létesített.

A főváros 1921. évi költségvetése.

Ebben az átmeneti korszakban a főváros törvényhatósága is a pénzügyi egyensúly helyreállítását tartotta elsősorban szem előtt. »A székesfőváros hajóját a gazdasági krízisből kivezetni, a nyugodt, békés fejlődést a szociális

¹⁾ 1921. évi XXXIX. t.-c. és 130.000/1921. sz. P. M. rend.

²⁾ 331/1921. kgy. sz. hat.

³⁾ 1921. évi III. t.-c. és 112.000/1921. sz. P. M. rend.

igényeknek szem előtt tartásával biztosítani: ez az, amit nézetünk szerint programként fel kell állítanunk — írja a pénzügyi bizottság az 1921. évi költségvetést kísérő jelentésében. És amiként ma az összes államok jóformán kizáróan a gazdasági egyensúly helyreállításán fáradoznak, akként kell nekünk is először a romokat az útból eltakarítani és csak azután gondolhatunk nagy alkotásokra és újabb beruházásokra.»

De nehéz volt ez a munka, mert a kiadások a drágulással automatikusan emelkedtek, a bevételek fokozása viszont úgyszólván leküzdhetetlen nehézségekkel járt. Az ország teherbírását teljesen igénybe vette az állam és e mellett elkerülhetetlen volt, hogy a lakosság terhét a főváros is szaporítsa. Azért a szükségletek előirányzásánál a legnagyobb takarékossgal kellett eljárni és nem lehetett számítani arra, hogy a háború és forradalmak évei alatt bekövetkezett nagy pusztulást vagy az elmaradt új alkotásokat pótolni lehessen. Ezt a nagy anyagihiány is megnehezítette volna, az árak óriási emelkedése pedig egyenesen lehetetlenné tette a gyors újjáépítést. Azért e téren csak lépésről-lépésre lehetett haladni, amennyire a lakosság teherbírképessége megengedte.

A községi háztartás konszolidációja szempontjából nagy haladást jelentett, hogy a háború óta mutatkozó hiányok után az 1921. évben a bevételekből lehetett fedezni a kiadásokat, jöllehet a kiadások, az árak emelkedése folytán, több mint egymilliárd koronára emelkedtek. Ez volt a főváros első milliárdos költségvetése.

A kiadásokat természetesen csak a már ismertetett adó- és vízdíj-emeléssel és újabb közszolgáltatásokkal lehetett fedezni. A költségvetés csak a forgalmi adót és a szállodaadót irányozta elő új bevételként, de a többi bevételét is igyekezett a változott gazdasági viszonyokkal összhangba hozni. Így a rétek és szántóföldek bérjövödelménél a multhoz képest nagy javulás mutatkozott. A rendkívüli viszonyoknak volt azonban a következő ménye, hogy például a kislakásos bérházak és telepek fenntartásával járó költségek a beszedett házbérek kétszeresét is meghaladták. Ez azt jelentette, hogy a főváros nemcsak hogy nem jutott hozzá a több mint 40 millió korona befektetésének amortizációjához, de még az épületek fenntartásával és kezelésével járó költségeket (közel 5 milliót) az adóbevételekből volt kénytelen fizetni.

A közszolgáltatásokon és a vagyon jövedelmén kívül még a községi üzemek a bevételi forrásai a fővárosnak. A nehéz gazdasági viszonyok között a törvényhatóság figyelme fokozott mértékben fordult a községi üzemek felé. »A pénzügyi konszolidációnak egyik igen fontos tényezője a székesfővárosi üzemek gazdaságosabb kihasználása — írja a pénzügyi bizottság a jelentésében —. Nem valljuk ugyan azt, hogy minden olyan üzem, amely deficítel működik, megszüntetendő vagy bérbeadás útján hasznosítandó, mert azokat az üzemeket, amelyek közszükségletet vannak hivatva kielégíteni

s ekként szociális feladatot teljesítenek, nézetünk szerint a székesfővárosnak anyagi áldozatok árán is fenn kell tartani. De viszont tudatában vagyunk annak, hogy a székesfőváros közönségének súlyos adóterhei csak az esetben lesznek enyhíthetők, ha a közvagyonnal kapcsolatos gazdasági tevékenységet lebonyolító intézményeink és üzemünk odatörekednek, hogy ne csak saját szükségleteiket elégítsék ki, hanem nyereségre is tegyenek szert.» Ennek az intenciónak a hatása mutatkozott abban, hogy a Vízművek, Gázművek és Elektromos Művek üzleti feleslegeit nagyobb mértékben irányozták elő az 1921. évi költségvetésben.

A drágaság és az ennek nyomában járó magasabb munkabérek következtében a kiadások megduplázódtak. Ilyen körülmények között a kiadások lehető mérséklése céljából most is csak a legszükségesebb kiadásokat lehetett előirányozni. De e mellett gazdaságos beruházásokra is jutott. Így tekintélyes összeget irányozott elő a költségvetés rendkívüli kiadásként az iskolák és más intézmények fűtőberendezésének megfelelő átalakítására, abból a célból, hogy ezeket a berendezéseket a nagy szénhiányban az úgynevezett Cséry-féle kokszból készített brikett használatára alkalmassá tegyék. Fontos volt ez azért, mert szenet csak nehezen lehetett kapni. Másrészt a szén nagyon drága volt és így ez a beruházás nagyon gazdaságosnak ígérkezett. A békebeli 4-8 koronás szénárak most ugyanis 180 koronára emelkedtek.

Törlesztési terv a háború okozta hiányok fedezésére.

A székesfőváros háztartásának rendezéséhez fűződő érdekek szempontjából nagyjelentőségű volt, hogy az 1921. évi költségvetés a háborús évek háztartási hiányait, 60 félévre felosztott, félévenként esedékes évi 4-5%-os törlesztési tervben rendezte.

Az 1914. évtől kezdődően az 1919. év végéig felgyülemlett háztartási hiány az 1919. évi zárószámadás szerint 231,860.361-14 koronára emelkedett. Ezt a nagy hiányt egy összegben fedezni és ehhez képest a polgárság adófizetőképességét egyszerre ilyen nagymértékben igénybevenni, nem lett volna helyes, de pénzügyi szempontból nem is volt lehetséges. Azért célszerű volt ezeket a hiányokat, amelyeket a valóságban kölcsönpenzekből fedeztek, a következő évek költségvetéseiben tervszerűen törleszteni, mert nyilvánvaló volt, hogy a székesfőváros pénzügyi helyzete mindaddig meg nem szilárdulhat, amíg a háztartási hiányokat valamiképpen nem rendezik.

Ezek a háztartási hiányok, — miként már említettük, — a hadiállapot következtében merültek fel a székesfőváros háztartásában. Azért a közgyűlés az 1920. évi költségvetés megállapításával kapcsolatban elhatározta, hogy ezeknek a kiadásoknak a megtérítését kéri a kormánytól,¹⁾

¹⁾ 640/1920. kgy. sz. hat.

a megtérítésre azonban, — miként az 1920. évi költségvetést jóváhagyó leiratból kitűnik — nem nagyon lehetett számítani és így valószínű volt, hogy e hiányok terhét a saját erejéből lesz kénytelen a főváros viselni. Erre szolgált a törlesztési terv, amit a közgyűlés, a háborús kiadások tekintetében az állammal szemben elfoglalt álláspontjának fenntartása mellett, elfogadott. Ezzel ez a régen vajdó kérdés rendezést nyert.

A költségvetést azonban a törlesztés már ebben az évben is jelentősen megterhelte. A költségvetés ugyanis az 1920. és 1921. évben esedékes négy részletként 31 millió koronát irányozott elő; ezenkívül az újabb háztartási hiányok felmerülésének elejét veendő, előre nem látható kiadásokra is 30 millió korona előirányzat volt a költségvetésben.

A külföldi kölcsönök törlesztése.

Az említett hiányokon kívül szinte elviselhetetlen terhet róttak még a főváros háztartására azok a már ismertetett kormányintézkedések, amelyek a világháborúban ellenséges külfölddel szemben a kölcsönkötelezettség teljesítését megtiltották. Noha az esedékes kölcsöntörlesztő részleteket és kamatokat a főváros mindig tartalékolta, az aranyparitáson tartalékolta összeg a korona nemzetközi árfolyamának hanyatlása következtében elenyésző csekély volt a tartozáshoz képest, mert az akkori árfolyam mellett ez a tartozás az 1·7 milliárdot is meghaladta.

A törlesztő kötelezettségek felvételére még nem történt akkor kormányintézkedés. A kormánnyal folytatott tárgyalások során azonban a kormány vállalta, hogy a külföldi (francia és angol) fővárosi kölcsönök ügyét az állam kiküldöttei épúgy fogják tárgyalni, mint az állami kölcsönöket és ezekre nézve is ugyanazok a szabályok lesznek irányadók, mint az állam kölcsöneire. Ilyen körülmények között a valutadifferenciát ez a költségvetés sem vette számításba és a törlesztő és kamatszolgálatot csak úgy mint eddig, csak a békebeli aranyparitáson irányozta elő.

A kórházak fenntartása.

Súlyos terhet jelentett még a fővárosra a kórházak fenntartása. A törvényes rendelkezések értelmében¹⁾ a kórházak fenntartási költségeit az ápolási díjakból kell fedezni. E rendelkezés ellenére a belügyminiszter, majd a népjóléti miniszter már évek óta kisebb összegben állapította meg az ápolási díjat, mint amennyit a fenntartási költségek szükségessé tettek és az ebből előálló hiányt a főváros volt kénytelen viselni. Így a kórházak kezelési hiánya címén a főváros az 1916. évre 3·7 millió, az 1917. évre 4·5 millió,

¹⁾ 35.000/1902. B. M. sz. rend.

az 1918. évre 8-6 millió, az 1919. évre pedig már 51 millió koronát volt kénytelen viselni. De még ebben sem jutott kifejezésre egészen a kórházak fenntartásából a fővárosra háruló teher. Súlyos milliókat tett ki az az állandó kamatveszteség, ami a fővárost a kórház fenntartási költségek előlegezése révén érte, mert az ápolási díjak körülményes és késedelmes behajtásuknál fogva csak nagysokára folytak be. Ebből nemcsak kamatveszteség érte a fővárost, hanem ez a helyzet még a fizetőképességét is aláásta. Ez a multban, amikor a főváros évi 90—100 milliós budget-je mellett a közkórházak szükséglete, például még 1914-ben, a 6 milliót sem haladta meg, alig volt érezhető; de amikor a közkórházak évi szükséglete egymilliárd koronára emelkedett, már elviselhetetlen volt.

A törvény szerint az ápolási díjakat elvben a betegek és ezeknek fizetőköteles hozzátartozói tartoznak megfizetni. A valóságban azonban az ápolási díjak legnagyobb részét ugyancsak a törvényes rendelkezéseknél fogva a Munkásbiztosító Pénztár, az Országos Betegápolási Alap vagy az államkincstár viseli. Az ápolási díjak fedezésére a Munkásbiztosító Pénztár súlyos járulékokat, az Országos Betegápolási Alap pedig az egyenesadó után 20%-os betegápolási pótagót szedett. Épen ezért igazságtalan volt az, hogy a költségek legnagyobb részét mégis a fővárosnak kellett viselnie, amely erre a célra adót nem szedhetett. A kamatveszteségek elkerülése céljából azért azt kívánta a főváros, hogy az államkincstár, az Országos Betegápolási Alap és a Munkásbiztosító Pénztárak megfelelő előlegeket adjanak a fővárosnak a terükre felmerülő betegápolási költségek fedezésére.

A fővárosi alkalmazottak illetményei.

A kiadásokról szólva meg kell még említeni, hogy a közigazgatási és tanszemélyzet illetményei ezekben az inflációs időkben sem változtak, mert a személyzet a fővárostól kapott rendes járandóságokon kívül az államtól még külön háborús és drágasági segélyben, valamint családi pótlék kiegészítésben részesült, továbbá a legszükségesebb élelmicikkekbe bizonyos mennyiségű fejadagot is kapott kedvezményes áron. De az alkalmazottak illetményei a viszonyokhoz képest így is nagyon alacsonyak voltak, úgyhogy az alkalmazottak egyrésze jobb megélhetést biztosító pályákon igyekezett mindinkább elhelyezkedni és ez okból többen lemondtak a fővárosnál viselt állásukról vagy fizetés nélkül hosszabb szabadságot kértek. A főváros megértő szívvvel foglalkozott az alkalmazottak súlyos helyzetével és a lehetőséghez képest igyekezett a helyzetükön segíteni.

Az 1920. évi költségvetés tárgyalása az év végéig elhúzódott és ennek következtében eltolódott az 1921. évi költségvetés elkészítése is. Így az

1921. évi költségvetés tárgyalására csak júliusban került a sor. A közgyűlés az 1920. év decemberében, a kormányhatóság jóváhagyásával, felhatalmazást adott azonban a tanácsnak arra, hogy a székesfőváros háztartását, az 1921. évi költségvetés megállapításáig, az 1920. évi költségvetés keretei között vezethesse tovább.¹⁾

¹⁾ 830/1920. kgy. hat.

1922.

Újabb adóemelések.

A korona 1922-ben is egyre többet veszített az értékéből. Amíg az adót kivetették és befizették, értékét tekintve, az csak csekély hányada volt már a kivetett adónak. Ezért a kormány a földadót, az állandóságát veszített pénzérték helyett, búzaértékben állapította meg. A földadót 1922. július 1-étől kezdődően búzaértékben kellett kivetni¹⁾ olyképen, hogy a kataszteri tiszta jövedelem 20%-ában megállapított földadó minden koronáját 5 kg búzával kellett egyenértékűnek tekinteni. A búza értékét negyedévenként a pénzügyi tanács állapította meg. Ilyen módon igyekezett a kormány biztosítani, hogy legalább a földadót kapja meg a valódi értékben. Akik földadótartozásukat egyösszegben megfizették, 20—30% adókedvezményben részesültek.²⁾

Az egyenesadóknál bekövetkezett értékvesztés miatt a kormány adóemeléshez volt kénytelen folyamodni. Az általános forgalmi adó kulcsát már 1922. év márciusától kezdve 1.5%-ról 3%-ra emelte fel. Az egyenesadók, bevételüket tekintve, elvesztették régi jelentőségüket, így a forgalmi adó volt az államnak a legnagyobb bevétele. Az 1922. év augusztusától kezdve a kincstári házhasszonrészesedés 60%-ára emelkedett.³⁾ A bevétel 20%-a a törvény szerint a lakásépítő akció céljaira szolgált. Felemelte még 1922. novemberében a kormány a házadót,⁴⁾ úgyhogy Budapesten az eddig 16%-ban megállapított házadó 24%-ra emelkedett. Ebben a törvényben felhatalmazást kaptak a törvényhatóságok arra, hogy saját háztartási céljukra, szabályrendelet alapján, fényűzési lakásadót vethessenek ki. A főváros azonban nem élt ezzel a jogával elsősorban azért, mert az új adó nem sok pénzügyi eredménnyel bíztatott. De szociális szempontból is aggályosnak látszott a lakások megadóztatása, mert az inflációban elszegényedett polgári középosztálynak akkoriban alig maradt egyebe a régi jó időkből, mint a lakása, aminek fenntartását alig lehetett fényűzésnek tekinteni.

¹⁾ 1922 : XXI. t.-c.

²⁾ 184.900/1922. sz. P. M. rend.

³⁾ 1922 : XVIII. t.-c. 16. §-a.

⁴⁾ 1922 : XXII t.-c. és 182.900/1933. sz. P. M. rend.

A válságos viszonyok között a kormány igyekezett a gazdasági életet adókedvezményekkel támogatni. Nagy volt a lakásszükség és az ipart is foglalkoztatni kellett, azért a kormány a lakásépítés előmozdításáról szóló törvényben ¹⁾ nagy adómentességet engedélyezett az új építkezésekre. Az új épületek az eddigi 15 éves adómentesség helyett 30 évi adómentességet kaptak, de 20 éves adómentességben részesültek a toldaléképületek és 15 éves adómentességben az átalakítások is. A főváros szempontjából nagy jelentősége volt ennek a törvénynek, mert ezideig az adómentességek csak az állami adóra terjedtek ki, míg ez az adómentesség a községi pótdóra is vonatkozott.

A főváros költségvetése.

Az árak és munkabérek emelkedtek, ennél fogva a főváros költségvetése is szükségképen megnövekedett. Az 1922. évi költségvetés már közel jár a másfél milliárdhoz (az emelkedés 400 millió). Az emelkedést a drágaságon kívül még az is okozta, hogy a szükségletek a józan takarékoság ellenére is emelkedtek. A háború óta halogatott pótlási és javítási munkák egy részét már nem lehetett nagyobb kár nélkül halogatni. Így a beruházó jellegű szükségletekre is több, mint 100 millió korona jutott. Az 1914—1919. évi hiányokat tovább is törleszteni kellett (14 millió korona), újabb hiány elkerülése céljából pedig előre nem látott rendkívüli szükségletekről a költségvetés 45 millió korona fedezetről gondoskodott. Ezek a tételek jelentős mértékben emelték a kiadásokat.

A külföldi kölcsönök törlesztőrészleteinek és kamatainak valuta-differenciáit azonban ebben a költségvetésben is figyelmen kívül kellett hagyni. Az esedékes részleteket és kamatokat a főváros a szerződészerű koronaértékben ebben az évben is előirányozta és tartalékolta. A valuta-differenciáról azonban gondoskodni nem lehetett, mert hiszen a külföldi kölcsönöknek egy évi annuitása az 1922. évi árfolyamon egymagában több, mint egy milliárd koronát tett volna ki, tehát közel annyit, mint az egész költségvetés.

A belföldi kölcsönök annuitásait azonban a főváros pontosan fizette. A proletárdiktatúra alatt ugyan két annuitásos részlet kifizetése a tanácsköztársaság rendelkezése folytán nem történt meg. Ezeknek kifizetését azonban a főváros az 1922. év elején pótolta, úgyhogy a belföldi kölcsönöknél a főváros most már nem volt hátralékban.

A kiadásoknak megfelelően a bevételek is emelkedtek, bár új közszolgáltatást a főváros nem hozott be és az adókat sem emelte ebben az esztendőben, sőt a telekértékadó az 1921. év végével megszüntette.²⁾ A telekértékadó

¹⁾ 1921 : L.I. t.-c. 18.745/1922. sz. P. M. rend.

²⁾ 1063/1921. sz. kgy. hat.

eltörlése szociális indokból történt, nehogy az amúgy is túlterhelt kisemberek és az elszegényedett középosztály, az adó terhe miatt, ezekben a nehéz időkben ingatlanvagyonuktól megválni legyenek kénytelenek.

A közszolgáltatások bevétele 1922-ben mégis emelkedett, mert ebben az évben már teljes egészében mutatkozott az előző évben életbeléptetett adóemelések hatása, míg 1921-ben a fölemelt adók csak az év egy részére voltak előirányozva. Másrészt jelentős bevételi többlet mutatkozott a forgalmi adórészesedésnél, minthogy az árak emelkedésével a forgalmi adó bevétele is jelentősen nagyobb lett. A forgalmi adó bevétele maga 290 millió koronával szerepelt a költségvetésben, amikor a közszolgáltatásokból 720 millió korona volt a bevétel. Ez azt mutatja, hogy a forgalmi adórészesedés volt ebben az időben a főváros egyik legnagyobb bevétele. Az üzemek hozzájárulása is emelkedett. Ez az emelkedés azonban nem volt számottevő, mert ezekben az években az üzemek a folyóbevételeikből fedezték a halaszthatatlanul szükséges beruházásokat.

1923.

Adóreform.

A pénz állandó értékcsökkenése az adó befizetésénél is spekulációra adott alkalmat. A késedelmes adófizető ugyanis, amikor a pénz értéke szinte napról-napra esett, értékben alig fizetett be valamit. Érthetővé teszi ezt, ha csak a kereseti adónál megállapított adómentes létminimumot tekintjük. A törvény ezt a létminimumot 1922-ben havi 5000 koronában állapította meg, amit 1923. július 1-étől kezdve már havi 90.000 koronára kellett fel emelni. Az árak annyira változtak, hogy a kórházak 1923. júliusától kezdve havonként készítették költségvetést és havonként állapították meg az ápolási díjakat. A pénz értékének változását mutatja még például az is, hogy a vilamosvasút viteldíja januárban 30 korona, márciusban 50 korona, áprilisban 80 korona, júniusban 120 korona, júliusban 200 korona, augusztusban 400 korona, majd később 600 korona lett. Ezek a viszonyok rendkívüli intézkedéseket tettek szükségessé. Így azok, akik köztartozásukat a megállapított határidőre nem fizették meg, a késedelem minden megkezdett hónapjára adópótlék címén a hátralékos összeg 10%-át voltak kötelesek megfizetni, az eddig megállapított évi 8%-os késedelmi kamat helyett.¹⁾ Ennek a kivételes intézkedésnek az volt a célja, hogy az adófizetők az inflációt ne használhassák ki a maguk céljaira.

A pénz állandó értékváltozása miatt az adók kivétele is kétes eredménnyel járt. Azért a jövedelem- és vagyonadót az 1922—1923. évekre nem vetették ki, hanem egyszerűen valorizálták. Azok az adózók, akiknek terhére az 1921. évre jövedelem- és vagyonadót vetettek ki, az 1922. évre annak ötszörösét, az 1923. évre pedig annak húszszorosát tartoztak fizetni.²⁾ Némikönnyítést jelentett, hogy a jövedelem- és vagyonadót készpénz helyett, saját jegyzésű, nosztrifikált háborús államadóssági címletekkel (hadikölcsönkötvényekkel és pénztárjegyekkel) is lehetett fizetni.³⁾

Az 1923. év elején lépett életbe az adóreform, amely az állam háztartását volt hivatva rendbehozni. A még az 1922. évben hozott sorozatos

¹⁾ 1923 : XXXIII. t.-c.

²⁾ 1923 : XXXIII. t.-c.

³⁾ 124.299/1923. sz. P. M. sz. rend.

törvények újból állapították meg az állami adókat és az egész állami adórendszert is jórészt átalakították. Új törvény készült a földadóról,¹⁾ a házadóról,²⁾ amelyekről minthogy még 1922. évben léptek életbe, már az előzőkben szólottunk. Új adó volt az általános kereseti adó,³⁾ amely a megszüntetett I., II., III., IV. oszt. kereseti adó helyébe lépett. Ennek az adónak az egész hozamát a törvény a városoknak (községeknek) engedte át. A főváros a kereseti adó után eddig csak községi pótagót szedett, így átengedése tekintélyes új bevételi forrást jelentett a fővárosnak. Új törvény készült a társulati adóról,⁴⁾ a mely a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója helyébe lépett. Fontos újítása volt ennek a törvénynek, hogy a rejtett tartalékok nem kerülhetik el az adót, mert a társulati adó kulcsa 16—30%, a szerint, hogy az évi nyereség miként viszonyul a társaság alaptőkéjéhez.

Ezeket az adótörvényeket kiegészítette az új közadókezelési törvény,⁵⁾ amely az adminisztrációt az adók együttes kezelésével igyekezett egyszerűsíteni. Az adókezelési törvény 1924. január 1-én lépett életbe.

Az adóreform a községi adózás terén is nagy változásokat eredményezett. Az átengedett kereseti adóval a főváros jelentős új jövedelmi forráshoz jutott.

A kereseti adó két részre oszlik: az alkalmazottak és a szabadfoglalkozásúak kereseti adójára. Az alkalmazottak általános kereseti adójának rendeletben megállapított progresszív adótételei vannak, a szabadfoglalkozásúak kereseti adójának százalékos kulcsát pedig évről-évre a törvényhatóság állapítja meg. Ez a kulcs 5%-os lehet, de szükség esetében, a belügyminiszter és a pénzügyminiszter hozzájárulásával, 10%-ig emelhető. A főváros 5%-os kereseti adót vetett ki.

A másik jelentős változás volt, hogy az állam a fogyasztási adó kezelését átengedte a fővárosnak. Eddig ugyanis a községi fogyasztási adót (adó pótlékot) az államkincstárral kötött szerződés értelmében állami közegek szedték be és kezelték s a beszedett adót félénként a fővárossal elszámolták. Az új rend értelmében a községi fogyasztási adó legmagasabb tételeit a törvény felhatalmazása alapján a pénzügyminiszter állapította meg.⁶⁾ A főváros a fogyasztási adókról ezek alapján szabályrendeletet készített⁷⁾ és 1923. október 1-ével életbeléptette a községi fogyasztási adókat. De a maximális adótételek kormányhatósági megállapítása óta az árak nagyon megváltoztak, azért felterjesztést intézett a pénzügyminiszterhez, amelyben kérte, hogy az

¹⁾ 1922 : XXI. t.-c.

²⁾ 1922 : XXII. t.-c.

³⁾ 1922 : XXIII. t.-c.

⁴⁾ 1922 : XXIV. t.-c.

⁵⁾ 1923 : VII. t.-c. és 7000/1923. sz. P. M. utasítás.

⁶⁾ 121.100/1923. sz. P. M. rend.

⁷⁾ 855/1923. kgy. szab. rend.

időközben beállott árváltozásoknak megfelelően állapítsa meg újból a szedhető legmagasabb adótételeket. A fogyasztási adó átvételével kapcsolatban a főváros fogyasztási adóügyi igazgatóságot, adókirendeltségeket és vámőrséget szervezett a fogyasztási adók igazgatására és beszedésére. A zavar-talan átmenet biztosítása érdekében 45 hivatalnokot átvett az állami szolgálatból azok közül, akik a fogyasztási adókat az állami kezelésben intézték.

A fővárosi adószabályrendeletek módosítása.

Az állami adóreformmal párhuzamosan a főváros is igyekezett most már a községi adórendszert teljesen kiépíteni. E végből 1923-ban az adószabályrendeletek egész sorát módosította, amelyekben azonban nem új községi adókat léptetett életbe, hanem inkább a meglevőket alakította át a változott viszonyoknak megfelelően, olyan formára, hogy az adók szinte automatikusan nyomon kövessék a gazdasági élet változásait. Ez a cél irányította a fővárost a szabályrendeletek módosításánál, azért a községi közszolgáltatásokat lehetőleg az adóalap százalékában, vagy aranykoronaértékben állapította meg.

Így módosította a főváros a közlekedési adóról szóló szabályrendeletet¹⁾ olyan formában, hogy hozama állandóan lépést tartson a gazdasági viszonyok változásával. Ennek az adónak a hozama akkor a főváros kölcsöneinek a törlesztésére szolgált. Módosította a főváros a vigalmi adóról szóló szabályrendeletet,²⁾ fölterjesztést intézett a közgyűlés a kormányhoz, amelyben a szállodaadó további engedélyezését kérte, minthogy ezt az adót a kormányhatóság csak 1923. év végéig engedélyezte. Újból szabályozta a főváros az ebadót, amelynek adótételeit aranykoronákban állapította meg. Ez volt az első aranykoronában megállapított adó. A városi vámokat a közgyűlés ezidőben szintén újból állapította meg,³⁾ amit, tekintettel a székesfőváros súlyos helyzetére, a kormányhatóság utólagos jóváhagyása reményében, az 1923. év augusztusában életbe is léptetett. Új adót statuált a közgyűlés, amikor szabályrendeletet készített a községi italadóról, amelynek bevételeit kifejezetten szegényügyi és népjóléti célokra kívánta fordítani. Ezt a szabályrendeletet azonban a kormányhatóság nem hagyta jóvá.

1923-ban vetette ki először a főváros, a népjóléti és munkaügyi miniszter jóváhagyásával, az ínségadót,⁴⁾ amely a szegénysorsú lakosság nyomorának enyhítésére szolgált. Az ínségadót az 1924. évi jövedelemadó után kellett kivetni. Ez azonban akkor még nem volt megállapítva, így előlegek befizetésére hívta fel a főváros az adózókat, minthogy az ínségennyhitő akció, amelynek fedezetét volt hivatva ennek az adónak a bevétele szolgáltatni, már folyamatban volt.

¹⁾ 784/1923. sz. kgy. hat.

²⁾ 680/1923. sz. kgy. hat.

³⁾ 1032/1923. sz. kgy. hat.

⁴⁾ 1645/1923. sz. kgy. hat. és 126.061/1923—VIII. sz. N. M. M. rend.

A főváros háztartási helyzetének javulását a korona értékének rohamos hanyatlása nagyban hátráltatta. A hatósági díjakat, illetékeket csak az önkormányzati szervek tárgyalásai és a kormányhatóság hozzájárulásának kieszközlése után lehetett megváltoztatni és így e bevételi forrás megfelelő bővítése sokkal több időt vett igénybe, mint amennyit a gazdasági viszonyok gyorsütemű változásai megengedtek. Ezért a főváros felkérésére a kormány törvényes felhatalmazást eszközölt ki a városok részére,¹⁾ amelynek alapján azoknak a díjaknak és illetékeknek mértékét, amelyeket a városok magán-személyek részére teljesített közjogi vagy magánjogi jellegű szolgáltatásokért szabályrendelet alapján szednek, a mindenkori viszonyokhoz képest időről-időre a főváros tanácsa állapíthatja meg és a megállapított tételeket a törvényhatósági vagy kormányhatósági jóváhagyás bevétele nélkül életbe is léptetheti. A tanács ily tartalmú határozatát jóváhagyás végett a legközelebbi rendes közgyűlés elé kellett terjeszteni és ha a törvényhatósági bizottság a határozatot nem hagyta jóvá, annak végrehajtását a közgyűlés határozatában megállapított mértéken felül, fel kellett függeszteni. Ezen az alapon a főváros a hatósági díjakat, a változó gazdasági viszonyokhoz képest, több ízben felemelte.

Módosította még a közgyűlés a helypénzekről, a kikötési és rakodóhelydíjakról szóló szabályrendeletet is²⁾ és a díjszabást eme közgyűlési határozattal adott felhatalmazás alapján ismételten felemelte. Megsürgette a főváros a községi tűzkárbiztosításról szóló szabályrendelet jóváhagyását is a kormányhatóságnál, mert ezzel is szaporítani kívánta a községi bevételeket.

Itt kell még megemlékezni azokról az adókról, amelyek megszűntek, vagy amelyeknek a mértéke csökkent ebben az időben. Megszűnt a telekértékdó a törvényhatósági bizottság közgyűlésének határozata alapján,³⁾ a pezsgőadót viszont a pénzügyminiszter a fogyasztási adók közé sorozván, ezzel önálló jellegét 1923. október 1-ével megszüntette és az adókulcsot 33.5%-ról 25%-ra leszállította. A főváros felterjesztést intézett ugyan a pénzügyminiszterhez, hogy a pezsgő után továbbra is engedélyezze a magasabb adókulcsot, mert hiszen a pezsgőadó leszállítása volt ezekben az időkben a legkevésbé indokolt.

A külföldi kölcsönök ideiglenes rendezése.

A háztartási egyensúly fenntartása eme adóreformok ellenére is rendkívül nehéz volt. Ennek az évnek kellett megoldást hozni a külföldi kölcsönök rendezése ügyében és ugyanennek az évnek kellett átvállalni azokat a terheket, amelyeket a háború kitörése óta eddig az állam viselt a székesfővárosi

¹⁾ 1923 : XXXIII. t.-c. 4. §.

²⁾ 61/1923. sz. kgy. hat.

³⁾ 1063/1923. sz. kgy. hat.

alkalmazottak illetménykiegészítése címén. E terheket a fővárosnak vállalnia kellett a nélkül, hogy előbb megfelelő bevételi forrásokról gondoskodhatott volna, a nélkül, hogy a törvényhozás a városok és községek háztartását előbb rendezte volna, mint ahogy az tervbe volt véve. Ezek a feladatok abban az évben hárultak a fővárosra, amikor a magyar korona Zürichben 0-21-ről 0-032-re esett és ennek következtében a gazdasági viszonyokban előállott változások, a hirtelen fokozódó drágaság a községi háztartást amúgy is súlyos helyzet elé állították.

Az alkalmazottak illetménykiegészítését az állam 1923. év január 1-étől kezdve a fővárosra hárította.¹⁾ Ezzel 13-6 milliárd korona új kiadás hárult a fővárosra. Új terhet jelentett továbbá a külföldi kölcsönök rendezése is. A főváros külföldi kölcsönei ügyében még 1922-ben megindult hosszas előzetes tárgyalások után 1923. év áprilisában sikerült a hitelezőkkel Baselben egyezményt kötni. A baseli egyezményben a külföldi hitelezők halasztást adtak a fővárosnak az 1924. év végéig az 1910. évi, az 1911. évi és az 1914. évi kölcsönök alapszerződéseiben vállalt kötelezettségének teljesítésére, viszont a főváros kötelezte magát arra, hogy a hitelezőinek juttatja a BSzKrt minden menetjegye és az Elektromos Művek világítási számlái után 1923. július 1-étől szedendő pótdíjakat.²⁾ Az egyezményhez az összes hitelezők hozzájárultak. Nem vonatkozott az egyezmény azonban azokra a kamatszervényekre és tőketartozásokra, amelyeket a trianoni békeszerződés értelmében a Kiegyenlítő Hivatal (clearing) útján kell rendezni. E tartozások rendezése az állami feladatok körébe tartozott.

A költségvetés egyensúlya.

Természetes, hogy a drágaság és az említett új kiadási tételek folytán a költségvetés emelkedett (78-7 milliárd). De a költségvetés tovább is gondoskodott a fővárosnak a háborús évek alatt felgyülemlett háztartási hiányainak tervszerű törlesztéséről és még 4 milliárdot a külföldi kölcsönök törlesztésére, 6 milliárdot előre nem látott különféle kiadásokra, 200 milliót a ferencvárosi helyikikötő építésére, 352 milliót a Vízművekre, 560 milliót a szemétszállító és feldolgozó üzemre, 595 milliót az iskolákra, 762 milliót a vágóhidak, vásárcsarnokok és mintegy 2 milliárdot egyéb közegészségügyi, népjóléti és közművelődési intézmények szükségleteire irányozott elő.

Mindez csak úgy volt lehetséges, hogy a bevételek ugyanolyan arányban emelkedtek, mint a kiadások, ami elsősorban a forgalmi adó természetes fejlődésének, az 1923. évben először szereplő általános kereseti adónak, valamint annak a törekvésnek az eredménye, hogy a főváros a szolgáltatások ellenértékét és a különböző díjakat igyekezett a folyton változó gazdasági

¹⁾ 180.000/1933. sz. P. M. rend.

²⁾ 780/1923. sz. kgy. hat.

viszonyokkal állandóan összhangba hozni. A költségvetés egyenlege azonban így is 788 millió korona hiányt mutatott. Ennek a hiánynak a fedezetéről nem történt gondoskodás, mert a költségvetésnek csak 1%-a volt, amit az év folyamán a szükségletek kielégítésénél érvényesített takarékossgal még lehetett szüntetni.

Ezt a költségvetést is egyébként csak 1923. év decemberében kezdte tárgyalni a törvényhatóság. A költségvetési tervezet ugyan még 1922. november végére elkészült, tárgyalásra még sem került. Ennek oka az volt, hogy az új adótörvények a községi adózás tekintetében az 1922. év végével hatálytalanítottak egyes olyan intézkedéseket, amelyeknek pótlását fenntartották a városok és községek háztartásának rendezéséről készülő törvénynek. Ez a törvény lett volna hivatva intézkedni a székesfőváros alkalmazottainak illetményeiről is, oly értelemben, hogy a világháború óta az 1922. év végéig a székesfővárosi alkalmazottaknak az állam részéről illetménykiegészítés fejében nyújtott különböző segélyeket az 1923. év január 1-étől kezdve a székesfővárosra hárítja. De oka volt még az is, hogy a külföldi kölcsönök rendezése ügyében tárgyalások voltak folyamatban. E kérdések mindegyike külön-külön is oly nagyjelentőségű volt, hogy ezek megoldása nélkül a költségvetés keretei nem voltak meghatározhatók.

Ezek a kérdések az év folyamán úgy-ahogy rendeződtek. A külföldi hitelezőkkel létre jött a megegyezés. A városok és községek háztartásának rendezéséről szóló törvény átmenetien pótolta a már korábban hatályon kívül helyezett törvényes intézkedéseket, az alkalmazottak illetménykiegészítését pedig pénzügyminiszteri rendelet a fővárosra hárította. Minthogy azonban e függő kérdések elintézése késett és ennél fogva a költségvetést idejében letárgyalni nem lehetett, a törvényhatósági bizottság 1922. novemberében felhatalmazást adott a tanácsnak arra, hogy a főváros háztartását az 1923. évi költségvetés megállapításáig az 1922. évi költségvetés keretei között vezethesse tovább.¹⁾

Ilyen körülmények között az 1923. év végén letárgyalt költségvetésnek is csak formális jelentősége volt, azonban együtt tárgyalva az 1924. évi költségvetéssel, kellő tájékoztatást és áttekintést nyújtott a főváros gazdálkodásának újabb alakulásáról.

¹⁾ 1888/1922. sz. kgy. hat. jóváhagyást nyert a 10.809/1923—IV. sz. B. M. leirattal.

1924.

A szanálás.

Az 1924. év első napjaiban a koronát 0-03-mal jegyezték Zürichben, de februárban már csak 0-02, április 1-én 0-0075, május 1-én 0-007 és június 1-én pedig 0-0065 volt az értéke. A korona árfolyama így a békebeli értékének közel $\frac{1}{20\cdot000}$ részére csökkent.

A koronának ez a hirtelen esése féktelen spekulációra vezetett. A kormány ekkor életre hívta a takarékkoronát. A takarékkorona nem volt külön pénznem, csak stabil számolási érték, amelynek a papírkoronához viszonyított értékét a svájci frank és a dollár árfolyama alapján kombinálva naponként bizottság állapította meg. A jegyintézet 1924. február 20-tól kezdődően csak ilyen takarékkoronára szóló váltókat fogadott el leszámolásra s ezzel útját állta annak, hogy a jegyintézet hitelét tovább is a pénz romlására számítva, nyereszkesedés céljából igénybevehessék. De a korona árfolyamának további romlását ezzel megállítani nem lehetett, mert az inflációt előidéző tényező: a bankóprás igénybevétele az államháztartás céljára, változatlanul továbbra is csak fennállott.

A kormány, amennyire lehetett, igyekezett az államháztartás szükségletét lehetősen a bankóprás igénybevétele nélkül fedezni. A pénzügyminiszter azért az 1924. év elején törvényjavaslatot terjesztett a nemzetgyűlés elé, a korona romlását megakadályozó intézkedésekről, amelyben felhatalmazást kért arra, hogy a jövedelem- és vagyonadó fizetőket állami kölcsönként, a jövedelemadó 10-szeresének, a vagyonadó 15-szörösének megfelelő kölcsön megfizetésére kötelezhesse. Minthogy azonban a kölcsönre az államnak sürgősen szüksége volt, rendelet jelent meg, melynek értelmében a jövedelemadó négyszeresét és a vagyonadó hatszorosát kölcsönelőlegképen azonnal be kellett fizetni.¹⁾ A kölcsönt takarékkorona értékben készpénzzel, vagy pedig magyar államadóssági pénztári elismervényekkel lehetett fizetni. A takarékkorona, mint számolási érték, így az adókezelésbe is belekapcsolódott. 1924. májusában azután a törvény²⁾ értelmében, a már lefizetett

¹⁾ 32.000/1924. sz. P. M. rend.

²⁾ 1924 : VI. t.-c.

előlegeken kívül, a jövedelemadó kétszeresét és a vagyonadó háromszorosát kellett még kényszerkölcsön címén befizetni.

Ilyen előzmények után következett be 1924. nyarán az ország szanálása. A pénzügyi kormány az államháztartás egyensúlyának helyreállítására úgynevezett szanálási programot készített. Az ország erre a célra népszövetségi kölcsönt vett föl, ami 293·6 millió pengő bevételt eredményezett. Ennek segítségével létesült a Magyar Nemzeti Bank, amely 1924. június 24-én kezdte meg működését.

Az államháztartás egyensúlyát ilyen módon sikerült rövidesen helyreállítani. A kormány új számítási értéket léptetett életbe. Az aranykoronát és a közszolgáltatásokat az eddigi papírkorona helyett, a földadót pedig a búzaérték helyett aranykorona értékben állapította meg.¹⁾

Az aranykoronaértékben kivetett közszolgáltatások átszámításánál használandó kulcsot, törvényben nyert felhatalmazás alapján, a pénzügyminiszter egy-egy hónapra előzetesen állapította meg. A hátralékot is aranykoronára kellett átszámítani.²⁾

A szanálási törvény felhatalmazást adott a pénzügyminiszternek arra, hogy a közigazgatási pénzügyi szervezet átreformálásával egyidejűen törvényerővel bíró Hivatalos Összeállításokat adjon ki. Ilyen módon igyekeztek a nagyszámban megjelent pénzügyi rendeleteket áttekinthetően összefoglalni.

Az aranykorona értékben fizetett közszolgáltatások bevezetésével a késedelmi kamatot és a büntetés jellegű adópótlékot is most már mérsékelni lehetett. A késedelmi kamat havi 1% (évi 12%) lett; ahol pedig a törvény adópótlék fizetését rendelte el, most havi 3%-ot kellett fizetni az eddigi 10% helyett.

Az alkalmazottak illetményei.

Ezek voltak a fontosabb állami intézkedések a szanálási esztendőben. De amíg a szanálásig eljutottunk, a főváros is nehéz válsággal küzdött. Az év első felében a korona hirtelen esése nyomán a munkabérek, fizetések, anyagárok olyan gyorsan emelkedtek, hogy minden előzetes számítás felborult. A főváros bevételei nem voltak elegendők; alkalmazottait is csak úgy tudta a főváros fizetni, hogy az állam 75% előleget bocsátott e célra a főváros rendelkezésére.

Ez a helyzet meglepetésszerűen súlyosbodott, amikor a belügyminiszter 1924. júliusában közölte, hogy az alkalmazottak illetményeire és nyugdíjaira adott 75%-os havi előlegeket többé nem engedélyezi. Akkor 48 milliárd korona folyószámlahitelt kellett a Pénzügyi Központtól sürgősen

¹⁾ 1924 : IV. t.-c.

²⁾ 68.800/1924. sz. P. M. rend.

igénybevenni, amit a belügyminiszter és a pénzügyminiszter eszközölt ki, hogy a főváros alkalmazottainak fizetését folyósíthassa. Ezt a folyószámlakölcsönt a főváros 1925-ben visszafizette, úgyhogy fedezetéről a költségvetésben gondoskodott. *Jellemző a viszonyokra, hogy az alkalmazottak és nyugdíjasok illetményeit ebben az időben havonként kellett megállapítani, mert a pénz értéke olyan gyorsan változott.* Így volt ez 1924. július 1-ig, mígnem az alkalmazottak illetményei is aranykoronaértékben nyertek megállapítást.

A főváros ezután is csak úgy tudta az alkalmazottait fizetni, hogy negyedévenként számolt el a forgalmi adó bevételével. A pénzügyminiszteri rendelet értelmében¹⁾ ugyanis tíznaponként kellett volna a forgalmi adó bevételét az államnak beszolgáltatni, a fővárosnak azonban ezekben a nehéz időkben forgótőkére volt szüksége, ezért arra kérte a pénzügyminisztert, hogy a forgalmi adóval ezután is negyedévenként számolhasson el. A kormány belátva a nehéz helyzetet, a főváros fizetőképességének biztosítása érdekében hozzájárult ehhez a kéréshez.

A közszolgáltatások felemelése.

Ilyen körülmények között a főváros a bevételi források erőteljesebb kiaknázására kényszerült. A közszolgáltatások fokozása érdekében ezért több intézkedés történt. 1924. augusztus 1-én lépett életbe a közlekedési adó módosított formájában.²⁾ Az adótételek részben százalékos, részben aranykoronás alapon lévén megállapítva, ennek az adónak a hozama most már lépést tartott a gazdasági viszonyok változásával. 1924. július 1-étől kezdve aranykoronában vetette ki a főváros a városi ingatlanvagyon-átruházási illetéket, amelynek fölemelt 3%-os kulcsát a kormányhatóság átmenetien engedélyezte.³⁾

A városi ingatlanvagyon-átruházási illetékekkel kapcsolatban szedett engedelmi díjat július 1-étől kezdve szintén aranykoronában kellett fizetni.⁴⁾ Ugyanekkor lépett életbe az aranykoronaértékben megállapított ebadó is.⁵⁾ A vámtételek évközben is több ízben változtak. A községi fogyasztási adó maximális tételeit a pénzügyminiszter az év folyamán két ízben fölemelte⁶⁾ és az adótételeket aranykoronaértékben állapította meg. A baromfi, vadfélék és egyes halfajták fogyasztási adóját viszont az 1924. év végén a főváros mérsékelte. A községi hatósági díjakat is aranykoronaértékben állapították meg. A szállodaadó állandó érvényű jóváhagyását újból kérte

¹⁾ 46.079/1923. sz. P. M. rend.

²⁾ 784/1923. kgy. sz. szab. rend.

³⁾ 22/1925—IV. sz. P. M. rend.

⁴⁾ 1107/1924. kgy. sz. hat.

⁵⁾ 865/1924. kgy. sz. szab. rend.

⁶⁾ 27.692/1924. és 113.158/1924. sz. P. M. rendeletek.

a főváros, mert azt a kormányhatóság csak ideiglenesen engedélyezte. Végül a törvényhatósági bizottság hatáskörében működő tanács az 1924. év végén felterjesztést intézett a belügyminiszterhez a községi jövedelemadó behozatala ügyében, minthogy a rendelkezésre álló közszolgáltatások nem voltak elegendők a szükségletek fedezésére.

A pénz értékcsökkenésével kapcsolatban az üzemi szolgáltatások árait is fel kellett emelni. Mindezek az intézkedések most már a lakosság teherbíróképességének határáig fokozták a közszolgáltatásokat.

Tatarozási kölcsön.

A súlyos háztartási helyzet ellenére is igyekezett a főváros az általános munkanélküliségen enyhíteni. E célból úgynevezett tatarozási kölcsönt vett fel a népjóléti miniszter közbenjárására a Pénzügyi Központtól, a háborús évek óta halogatott épülettatarozások végrehajtására. Ezzel a főváros is bekapcsolódott abba a munkanélküliséget enyhítő akcióba, amelyet a kormány indított meg részben a házbérek kötöttsége miatt elmaradt tatarozások pótlása, részben az általános munkanélküliség enyhítése érdekében. A főváros ezt a kölcsönt 1925-ben visszafizette, úgyhogy annak fedezetéről a következő költségvetésben gondoskodott.

A külföldi és belföldi kölcsönök.

A külföldi kölcsönök rendezése ügyében a főváros és a külföldi hitelezők között 1924. szeptemberében Baselben újabb egyezmény jött létre. Az ideiglenes egyezmény 1924. év végén lejárt, ennél fogva a kérdés újabb rendezéséről kellett gondoskodni. Ez sikerült is, úgyhogy az egyezmény hatályát az 1925. év végéig meghosszabbították. E szerint a főváros halasztást kapott a külföldi kölcsöneivel vállalt kötelezettségeinek teljesítésére, viszont arra kötelezte magát, hogy — miként 1924. évben, úgy az 1925. évben is — a hitelezőinek juttatja a Beszkárt menetjegyei és az Elektromos Művek világítási számlái után szedendő pótdíjakat, azzal a szavatossággal, hogy az 1924. évre legalább 140.000 fontot, az 1925. évre pedig 168.000 fontot fizet. Az egyezmény most sem vonatkozott azokra a kamatszervélyekre és tőketartozásokra, amelyeket a trianoni békeszerződés értelmében a kiegészítő hivatalok útján kell rendezni.

Fontos lépés történt még ebben az évben a főváros belföldi kölcsönei ügyében. A fővárosnak az 1897. évi 100 millió koronás 4%-os, az 1903. évi 46,510.400 koronás 4%-os, az 1916. évi 80 millió koronás 6%-os és az 1918. évi 150 millió koronás 4,5%-os kölcsönei a szerződések értelmében kisorsolhatók voltak. Ez alapon a főváros ezeknek a kölcsönöknek az összes még ki nem sorsolt kötelezvényeit az 1924. év folyamán névértékben kisorsolta.¹⁾ Az 1920. évi

¹⁾ 151.168/1923—VI. és 170.120/1923—VI. sz. tan. hat.

200 millió koronás 4-5%-os kölcsön sorsolása az 1925. évre maradt,¹⁾ mert a kölcsön felvételétől számított öt év múltán lehetett csak az összes címléteket kisorsolni.

Rendkívüli kiadások.

Az 1924. évi költségvetésben jelentős rendkívüli kiadások voltak (28 milliárd korona). Ebből 12 milliárd a külföldi kölcsönök rendezésére, 6 milliárd előre nem látott különféle kiadásokra, 1-2 milliárd a katonai laktanyák elodázhatatlan tatarozására, 1-5 milliárd az új Szent János-kórház tüdőbeteg pavillonának felépítésére, 600 millió a ferencvárosi helyikikötő építésének folytatására, 500 millió a Vízművek fejlesztésére, 400 millió a csatornaszivattyútelep elektrifikálására, 500 millió a tűzország, 900 millió a vásárok fejlesztésére, 900 millió a népjóléti célokat szolgáló nagyobb épületek tatarozására és még mintegy 3 milliárd más közegészségügyi, közoktatási, közművelődési, vallási, közéleti célokra szolgált. Ezenkívül törlesztette a főváros a háborús évek hiányait is, úgy, mint az előző években.

A költségvetés, amely közeljárt a 200 milliárdhoz, 620 millió hiánnyal zárult. Ez a hiány az előirányzott kiadás alig egyharmad százaléka volt. Ha figyelembe vesszük, hogy a különféle előre nem látott kiadásra is a költségvetés 6 milliárdot irányozott elő, a hiánynak nem volt jelentősége, mert a költségvetés végrehajtása során némi takarékossgal könnyen ki lehetett egyenlíteni. A közgyűlés azért e hiány kiegyenlítéséről nem is gondoskodott.

A költségvetés megállapításával kapcsolatban azonban a közgyűlés rámutatott arra, hogy a főváros lakosságától beszedett házhaszonrészesedés voltaképpen a székesfővárost illetné. Minthogy azonban ennek átengedése nem volt kilátás, a kincstári házhaszonrészesedésnek csak egyötödét kérte a kormánytól a kezelésével felmerülő költségek megtérítése címén. Ez bőszegesen fedezte volna a költségvetésben felmerült hiányokat.

¹⁾ 4879/1925—VI. sz. tan. hat.

1925.

A valuta stabilizálódik. A pengő.

Az 1924. év őszén felvett népszövetségi újjáépítési kölcsön segítségével alig néhány hónap alatt sikerült az államháztartás szanálása. Az új Nemzeti Bank a korona stabilitását rövidesen biztosította. A Nemzeti Bank érc- és devizakészletének növekedésével, 1925. novemberében, a valuta- és devizaforgalom terén az utolsó korlátozást is meg lehetett szüntetni és így teljesen helyreállott a pénztérték- és hitelforgalom szabadsága. Ezekután az új pénzegység megállapítása vált esedékessé. Hosszas tárgyalások után 1925. őszén terjesztette a kormány a nemzetgyűlés elé a pénztérték megállapításáról szóló törvényjavaslatát.¹⁾

A korona értéke mindezek hatása alatt nemcsak stabilizálódott, hanem értékekben emelkedett. 1924. júniusában 17.000 volt az osztószám, vagyis 17.000 papírkorona volt egyenértékű 1 aranykoronával. Ezt az arányszámot egy év múlva 1925. év júniusában 14.500-ra kellett leszállítani. Nehogy azonban az átszámítási kulcs leszállítása következtében az aranykorona-értékben megállapított adóbevétel csökkenjen, a kormány a földadót 25%-ról 29-25%-ra emelte fel azzal, hogy a kataszteri tiszta jövedelemnek 17%-kal megnagyobbított összege után kellett a 25%-os adót kivetni.

Adómérséklések.

Az államháztartás helyzetének javulásával át lehetett térni az adó-könnyítésekre. A legjelentősebb volt, hogy a kormány 1925. augusztus 1-én a forgalmi adó kulcsát 3%-ról 2%-ra leszállította.²⁾ Ez a kormány-intézkedés azonban a főváros bevételeit nem érintette, mert a részesedése továbbra is 1/2% maradt. Lényeges könnyítést jelentett még az a kormány-intézkedés, amelynek alapján a forgalmi adót széles körben, átalányban lehetett fizetni, ami által a kisiparosok, kiskereskedők mentesültek a könyv-

¹⁾ 1925 : XXXV. t.-c.

²⁾ 1925 : XXVIII. t.-c., 4700/1925. sz. P. M. rend.

vezetés kötelezettsége alól.¹⁾ Könnyítésnek számít az is, hogy a kormány 1925. június 1-ével az alkalmazottak kereseti adójának tételeit megváltoztatta. Adómérséklést tartalmazott az építések előmozdítását célzó törvény,²⁾ amely a már eddig is évről-évre engedélyezett 30 éves házádómentességet megint egy évvel meghosszabbította és az adómentességet a községi pótdórára is engedélyezte. E törvény szerint adómérséklés illeti meg azokat a háztulajdonosokat is, akik házukat az 1925. év folyamán tatároztatják. Az adómérséklés a tatározási költségek nagyságához igazodott, de nem volt helye adómérséklésnek akkor, ha a tatározási költség nem érte el a bérjövedelem 20%-át.

Új intézkedéseket léptetett életbe a kormány a kincstári házhaszonrészesedést illetően azzal, hogy rendelete szerint a kincstári házhaszonrészesedést ezentúl nem az 1917. évi novemberi házbérjövedelem után, hanem a tényleges házbérjövedelem után kellett fizetni.³⁾

A kiadások és bevételek.

A hosszú évek multán végre bekövetkezett valutastabilizálás a főváros háztartásában is előnyösen éreztette hatását. A bevételek emelkedtek, amire nagy szükség volt, mert a főváros ebben az évben is jelentős új terheket viselt. Az 1925. év az első teljes esztendő, amikor a főváros a maga erejéből fizette az alkalmazottait. Ebben az esztendőben visszafizette a Pénzügyi Központnak azt a 48 milliárdos folyószámlakölcsönt, amit az 1924. év második felében volt kénytelen felvenni, hogy az alkalmazottait fizethesse. Visszafizette a 15 milliárdos tatározási kölcsönt, amit a háború óta elmaradt s már elodáztathatatlan épülettatarozások végrehajtására vett fel. Ezenkívül jelentős összeget fordított építkezésekre, amelyek a munkanélküliség enyhítését is célozták.

A közszolgáltatások fokozása viszont úgyszólván teljesen nyugvópontra jutott. Egyetlen új községi adó lépett életbe ebben az évben: a községi tűzoltási járulék. Az erről szóló szabályrendelet még 1917-ben készült, de a kormányhatóság csak most hagyta jóvá, így csak most lehetett életbeléptetni.⁴⁾ Változást jelentett még hogy a főváros 1925-ben a szemétfuvarozási illetéket, a házbérjövedelem 9%-a helyett, az 1917. évi aranykorona bér alapul vételével, annak 0·8%-ában állapította meg.⁵⁾

A külföldi kölcsönök rendezése. Ostendei egyezmény.

A főváros pénzügyi helyzete szempontjából az év legjelentősebb eseménye azonban az volt, hogy a külföldi kölcsönöket véglegesen rendezték. A főváros az 1910., 1911. és 1914. évi külföldi kölcsönei ügyében 1925.

¹⁾ 29.500/1925. sz. P. M. rend.

²⁾ 1925 : XVIII. t.-c.

³⁾ 150.000/1925. sz. P. M. rend.

⁴⁾ 823/1917., jóváhagyást nyert a 34.725/1924—IX/B. sz. leirattal.

⁵⁾ 4429/1925—VI. sz. hat.

augusztus 14-én Ostendében egyezményt kötött a hitelezőkkel, amely egyezményt az 1925. december 11-én megállapított végrehajtási határozmányok egészítettek ki. Az egyezmény szerint az 1925. év végéig esedékessé vált hátralékos kamatok kiegyenlítést nyernek azokból az összegekből, amelyeket a főváros a baseli ideiglenes egyezmény értelmében az 1923., 1924. és 1925. évekre fizetni tartozott. A főváros garantálta, hogy ezek az összegek legalább 450.000 angol fontot fognak elérni. Az 1926. évtől 1930-ig bezáróan a főváros a kölcsön eredeti feltételei szerint fizetendő kamatnak 75%-át fogja fizetni, 1931-től kezdve pedig az eredeti kamattételek fognak ismét érvénybe lépni. Mindhárom kölcsönnek törlesztése az egyezmény szerint az 1934. év végéig függőben van. Ettől az időponttól kezdve a törlesztés a törlesztési terv alapján kötvényvisszavásárlással vagy sorsolással történik olyképen, hogy a törlesztési időszak mindegyik kölcsönnél 20 évvel hosszabb lesz. E kötelezettségek teljesítésének biztosítására az Elektromos Művek, a Gázművek és a Vízművek bruttó bevételei szolgálnak.

Ezzel a külföldi kölcsönöknek a békekötés után esedékessé váló törlesztései és kamatai végleges rendezést nyertek. A háború alatt esedékessé vált részleteket és kamatokat pedig, amelyek a trianoni békeszerződés értelmében clearing eljárás alá tartoztak, a főváros később, 1927-ben szintén rendezte.

Kormányrendelet a városok háztartásának rendezéséről.

Az 1925. évi költségvetés már a városok és községek háztartásáról szóló kormányrendelet figyelembevételével készült. Az 1924. évi IV. t.-c. felhatalmazása alapján a belügyminiszter körrendeletet bocsátott ki, amely a városok háztartását volt hivatva rendezni.¹⁾ E szerint a költségvetést aranykoronában kell készíteni és az 1925. évi költségvetés már aranykoronában is készült.

A költségvetés megállapításánál a rendelet szerint gondoskodni kellett arról, hogy minden egyes vagyontárgy meghozza a megfelelő jövedelmet és hogy általában a költségvetés egyensúlya biztosítva legyen. A rendelet megjelölte az e célból igénybevehető bevételi forrásokat. Ezek közül megállapította a községi pótdadó legmagasabb kulcsát, ami 50% lehet és kötelezően előírta, hogy a városok kötelesek az átengedett általános kereseti adót kivetni.

A kereseti adót a város a költségvetés megállapításával egyidejűen az adóalap 5%-áig a kormányhatóság engedélye nélkül kivetheti. Ha azonban a költségvetési hiány a városi közvagyon jövedelméből, a város által szedett önálló községi adókból, illetékekből, díjakból, az 5%-ig igénybevett általános kereseti adóból és az egyenes adók után legfeljebb 50%-kal kivethető községi pótdadóból sem nyerne fedezetet, az általános kereseti adó kulcsát, a pénzügyminiszter előzetes engedélye alapján, 10%-ig fel lehet

¹⁾ 171.000/1924. sz. B. M. körrendelet.

emelni. Ha a költségvetés még így sem volna egyensúlyban, a város a területéről származó jövedelem után, a belügyminiszter és a pénzügyminiszter előzetes hozzájárulásával, külön községi jövedelemadót vethet ki.

A kormánnyal folytatott előzetes tárgyalások alapján a főváros eme rendelkezésekkel szemben a községi pótaxót változatlanul 60%-kal, az általános kereseti adót pedig a törvény keretei között 7%-kal irányozta elő. A kereseti adó 5%-os kulcsát azért kellett 7%-ra felemelni, hogy ezzel a több, mint 2 millió aranykoronás hiány fedezhető legyen. Ez a magasabb adókulcs azonban nem lépett életbe, mert a kormányhatóság nem engedélyezte. A jóváhagyáskor a hiány másként nyert kiegyenlítést.

A körrendeletben foglaltak alapján a főváros az önálló községi jövedelemadót is előirányozta, amelynek engedélyezése iránt a törvényhatósági bizottság hatáskörében működő tanács felterjesztést intézett a belügyminiszterhez. A belügyminiszter azonban a községi jövedelemadót nem engedélyezte. Indokolásul szolgált erre, hogy a külföldi kölcsönök törlesztésének fedezetét valószínűen különadóból kell majd előteremteni és erre a célra kell a jövedelemadót fenntartani.

A költségvetés keretei növekednek.

Az 1925. évi költségvetésben a kiadások aranykorona értékben is nagymértékben emelkedtek. 1925-ben már 93 millió aranykorona a költségvetés. Az emelkedést főként az általános drágulás okozta, amely a múlt évi költségvetés megállapítása óta bekövetkezett. Nagy tétel volt még az alkalmazottaknak 1924-ben végrehajtott illetményrendezéséből származó kiadási többlet.

De a költségvetés a folyószükségletek kielégítésén kívül gondoskodott még a külföldi kölcsönök ügyében kötött egyességben vállalt 168.000 font sterling kötelezettség teljesítéséről, a létszámcsökkentés folytán szükséges 3 millió aranykorona végkielégítési összegről, a kisajátításokhoz szükséges 2-3 millió aranykoronáról, az 1911. évi francia kölcsönből származó illetéktartozás kiegyenlítéséről, mintegy 7-5 millió aranykorona beruházó jellegű, rendkívüli szükségletéről; előre nem látott különféle kiadásokra pedig 2-8 millió aranykoronát irányzott elő.

A kiadásoknak megfelelően természetesen a bevételek is emelkedtek. A nagy emelkedés főként az általános kereseti adó intenzívebb kimunkálásának, a házbérek fokozatos emelkedésének, valamint annak tulajdonítható, hogy a főváros igyekezett a községi közszolgáltatásokról szóló szabályrendeletek módosításával a bevételi forrásait mélyíteni. A módosítás után a közszolgáltatások aranykoronában vagy százalékos kulcsban nyertek megállapítást, úgyhogy a közszolgáltatások bevétele így már lépést tartott az árak emelkedésével. Ezenkívül több bevétel mutatkozott a vízdíjak emeléséből és az Elektromos Művek nagyobb hozzájárulásából.

A fogyasztási adó.

Lényegesen emelte a fogyasztási adó bevételét a szabályrendelet módosítása, amit a főváros 1925. márciusában vitt keresztül.¹⁾

A fogyasztási adókat 1923. október 1-én vette át a főváros az állami kezelésből a saját kezelésébe. A törvényes rendelkezések értelmében a főváros köteles volt a fogyasztási adók beszedésére szabályrendeletet készíteni, de addig is, amíg ez a szabályrendelet elkészült és kormányhatósági jóváhagyást nyert, a főváros jogosult volt a fogyasztási adókat oly módon beszedni, ahogy azt az állami kezelésben szedték. Az adótételeket a pénzügyminiszter állapította meg.

A korona állandó értékcsökkenése idején a pénzügyminiszter a fogyasztási adókat időnkint felemelte és az ilyen felemelésekkel egyidejűen megengedte, hogy a főváros a területén lévő fogyasztási adóköteles cikkek után a régi és az újabban megállapított adók között mutatkozó különbözetet beszedje.

Már az ilyen első ízben történt készletfelvétel alkalmával, 1923. október havában kitűnt, hogy az adóköteles cikkek készlete aránytalanul nagy a megadóztatott mennyiséghez képest. Így például a készleten talált bor elérte az egy-egy termelési évben összesen megadóztatott mennyiséget, a többi fogyasztási cikknél pedig a készlet nagyobb volt, mint amennyi hónapok alatt adózás alá került.

Ezek a tények arra engedtek következtetni, hogy az adóztatási eljárás már elavult és megvan a lehetősége annak, hogy az adóköteles cikkek jelentékeny részét az adóztatás alól elvonják. Az adóköteles cikkeket eddig akkor adóztatták meg, amikor a szabadforgalomba kerültek. Ennél az eljárásnál az adóeltitkolásnak és adócsónkításnak tág tere volt. Ennélfogva az új szabályrendelet megalkotásánál a főváros arra törekedett, hogy a fogyasztási adóköteles cikkeket már a termelésnél vagy a főváros területére történő behozataluknál adóztassa meg és a lehetőségig szűnjék meg az átalány szerint való adóztatás. Egyben olyan intézkedések is kerültek a szabályrendeletbe, hogy az adóztatás lehetősége utólag is megállapítható legyen.

Az új adóztatási eljárás kedvezőbb eredménye már az 1925. év zárószámadásában mutatkozott, jóllehet az új szabályrendelet rendelkezései jórészt csak augusztus végén léptek életbe. Így például csak a legkirívóbb eseteket említve, az 1913. évet megelőzően 10 évre visszamenően, megadóztattak Budapesten évenként átlag 20 millió liter bort, az 1925. évben megadózott bormennyiség pedig meghaladta a 30 millió litert, a megadózott sertések száma pedig a régebbi idők átlagával szemben mintegy 50%-os emelkedést mutatott. Ugyancsak mintegy 60%-os volt az emelkedés a szállítási vállalatok (vasút, posta, hajó) útján megadóztatott cikkeknel is.

¹⁾ 410/1925. kgy. sz. szab. rend.

A főváros és az állam.

Amikor szembetűnővé vált a kiadások nagyarányú emelkedése, nem kerülhette el a főváros figyelmét az a sok kiadás, ami az állam helyett a fővárost terheli. Így az ország vidéki lakosságának érdekeit is szolgáló fővárosi közkórházak fenntartása 1920 óta mintegy 80 milliárd korona erejéig vette igénybe a főváros lakosságának áldozatkészségét annak következtében, hogy a kórházi ápolási díjakat a kormányhatóság a szükségesnél kisebb összegben állapította meg.

De a közkórházakon kívül más intézményei is voltak a fővárosnak, amelyek országos érdekeket szolgáltak. A törvényes kötelezettség nélkül fenntartott iskolák tekintélyes kiadással jártak. A többi városhoz mérten a fővárosban aránytalanul nagy népjóléti és szegénygondozási költségek évi 3 millió aranykoronát meghaladó összeggel terhelték a fővárost. Az állami anyakönyvi hivatalok fenntartása, az országos érdekeket szolgáló katonai beszállások, valamint az állami adókezelés is kiadós terhet jelentett évenként a főváros lakosságának. Azért az 1925. évi költségvetés megállapításával kapcsolatban a főváros rámutatott arra, hogy a községi háztartás rendezése alig lesz keresztülvihető a nélkül, hogy az állam a helyette végzett feladatok ellátásáért a fővárost megfelelően nem kárpótolja.

A főváros háztartásának rendezése érdekében azért a törvényhatósági bizottság hatáskörében működő tanács a költségvetés felterjesztésével kapcsolatban arra kérte a kormányt, hogy a közkórházi alap 1921—1924. évig jelentkező zárószámadási hiányait, a katonai beszállások terhet, az anyakönyvi hivatalok fenntartásával és a választói névjegyzékkel felmerülő költségeket térítse meg, a löversenyfogadást közvetítő hivataloktól a szegényalap javára szedett járulékot 1·5%-ról 2%-ra emelje fel, a községi italadó ügyében hozott szabályrendeletet elutasító leiratot pedig vegye revízió alá és a szabályrendeletet hagyja jóvá. Végül a tanács arra kérte még a kormányt, hogy szüntesse meg az adózókat súlyosan és igazságtalanul érintő kincstári házhazsonrészesedést.

A városok háztartásának rendezéséről szóló rendelet későn jelent meg, e miatt az 1925. évi költségvetést csak márciusban lehetett tárgyalni. Addig felhatalmazás alapján az előző évi keretek között folyt a gazdálkodás. A költségvetés tárgyalásakor azonban a közgyűlés szünetelt, kormánybiztos állott a törvényhatóság élén és a közgyűlés helyett annak hatáskörében a kormánybiztos elnöklése alatt működő tanács tárgyalta le a költségvetést.

1926.

A közterhek csökkentése.

A valuta stabilizálása, a szanálás sikeres végrehajtása után 1926-ban az államháztartás egyensúlyba jutott, úgyhogy a gazdasági életet súlyosan terhelő adók leszállítására kerülhetett a sor. A 3%-os forgalmi adót a kormány még 1925-ben 2%-ra leszállította. 1926. február 1-étől kezdve megszűnt az egész ország lakosságára súlyosan nehezedő másik közszolgáltatás: a kincstári házhasszonrészesedés,¹⁾ a betegápolási pótdó adó kulcsa pedig 10%-ra csökkent.²⁾ Ezeken kívül mérséklést jelentett még az is, hogy a kormány a jövedelemadó tételeit³⁾ és az alkalmazottak kereseti adójának tételeit is az év folyamán módosította. Ide számít még az adórögzítés is. A kormány az 5000 aranykoronánál kisebb keresetű az 5000 aranykoronánál kisebb jövedelmű és a 125.000 aranykoronánál nem nagyobb vagyonú adózók kereseti, jövedelmi és vagyonadóját rögzítette, úgyhogy ezeknek már vallomást sem kellett adniok.⁴⁾ A kormány törvényjavaslatot is terjesztett a nemzetgyűlés elé egyes adók és illetékek mérsékléséről, de ez a javaslat a nemzetgyűlésnek időközben történt feloszlata miatt ebben az évben nem emelkedhetett törvényerőre. Szociális indokból új adót léptetett életbe a kormány 1926-ban, a rokkantellátási adót.⁵⁾

Az a kedvező hatás, ami az állandósult pénz értékének nyomán bekövetkezett, a főváros háztartásában is mutatkozott. A stabilizált pénz értéke mellett most már reálisan lehetett számítani és pontosabban lehetett megállapítani a költségvetési kereteket. Az új adók, az adók emelése: az inflációs gazdálkodás velejárói. Mihelyt megszűnt az infláció, a közszolgáltatásokat mérsékelni lehetett. 1926. júliusában megszűnt, a még 1923-ban életbe léptetett elektromosvilágítási pótdíj, a surtaxe.⁶⁾ Az Elektromos Művek által szolgáltatott világítóáram után ugyanis eddig 10 % pótdíjat kellett

¹⁾ 25.600/1926. sz. P. M. rend.

²⁾ 69.633/1926. sz. P. M. rend.

³⁾ 96.000/1926—VII/a sz. P. M. rend.

⁴⁾ 160.000/1926—VII/a sz. P. M. rend.

⁵⁾ 10.000/1926. sz. P. M. rend.

⁶⁾ 784/1923. sz. kgy. hat.

eddig fizetni. Szeptember 1-én a felére, 1,5%-ra csökkent a városi ingatlan-vagyonátruházási illeték, december végén pedig megszűnt a szállodaadó. A szállodaadó helyébe az idegenforgalmi járulék lépett, de ez alig egy-harmadát tette ki a szállodaadónak. A pengőtörvény rendelkezései folytán át kellett értékelni a községi közszolgáltatásokat, az ártértékelésnél pedig a kikerekítés gyakran lefelé történt. A legnagyobb jelentőségű adómérséklés a községi pótagó leszállítása volt. A közgyűlés a községi pótagó 60%-ban állapította meg ugyan a költségvetésben, de ezt nem hagyta jóvá a kormányhatóság, hanem csak 50%-os pótagót engedélyezett.

Beruházóprogramm.

A helyzet annyira javult, hogy a főváros már egy nagyobb kölcsön gondolatával foglalkozhatott. A háború alatt és az azt követő nehéz időkben elmaradt munkákat pótolni s e mellett egyes intézményeket az újabb szükségleteknek megfelelően fejleszteni kellett. A főváros azért az 1926. év elején hosszabb időre szóló beruházóprogrammot készített.

A törvényhatóság közgyűlésében ismételtelen kifejezésre jutott az a kívánság, hogy a tanács egy hosszabb időre szóló közigazgatási és közüzemi munkaprogrammot készítsen, amelynek alapján megindulhat a haladó élet követelte szükségletek kielégítésére irányuló alkotó munka s amely egyúttal arra is módot nyújt, hogy a székesfőváros törvényhatósága is jelentősen hozzájáruljon munkaalkalmak nyújtásával az egyre növekvő munkanélküliség enyhítéséhez.

Ennek a kívánságnak tett eleget a tanács, amikor az 1926. év tavaszán a beruházóprogramm megállapítása ügyében részletes javaslatot terjesztett a közgyűlés elé.¹⁾

Az ügyosztályok, valamint az ügykörükbe tartozó intézmények és üzemek, mintegy 300 millió aranykorona költséget igénylő beruházószükségletet jelentettek be. Ilyen nagyszámú kölcsön felvétele a pénzpiacon is leküzdhetetlen nehézségekbe ütközött volna, azonfelül a kölcsön törlesztésével járó hatalmas terheket sem bírta volna el a főváros háztartása. Azért a tanács a beruházóprogrammot szűkebb keretek közé szorította és csak azokat a beruházásokat helyezte előtérbe, amelyek elsősorban szükségesek és a mellett jövedelmezők vagy legalább is a befektetett tőke törlesztését biztosítani tudják. Az ilyenképen összeállított beruházóprogramm mintegy 100 millió aranykorona kiadást jelentett, miért is a tanács 20 millió dollár kölcsön felvételét hozta javaslatba.

Az előterjesztés a beruházóprogrammot ennél fogva két részre osztotta. Az első részben programmot adott a legsürgősebb beruházásokra, ami a közel jövőben felveendő 20 millió dolláros kölcsönből lesz végrehajtható. Az előterjesztés második részében pedig további 10—12 évre adott tájékoztató programmot.

¹⁾ 51.206/1926—V1. tan. sz.

A 20 millió dolláros kölcsönből sürgősen végrehajtandó beruházások legnagyobb része az üzemek fejlesztésére szolgált. A Gázművek, Elektromos Művek, Vízművek, BSzKRt és Autobuszüzem fejlesztésére 64·6 millió aranykorona értékű beruházást hozott a tanács javaslatba, a kölcsön fennmaradó része pedig építkezésre szolgált volna.

Az előterjesztés második részében csoportosította a tanács mindazokat a szükségleteket, amelyek együttvéve egy hosszabb, 10—12 évre terjedő munkaprogrammot adnak, amelyeket ha a pénz- és hitelviszonyok s a szükséges főváros gazdasági helyzete megengedi, később felveendő újabb kölcsönből vagy kölcsönökből lehet majd kielégíteni.

Ez a program 175·5 millió aranykorona költséget igényelt. Bár a munkaprogramnak ez a része nem került végrehajtásra, mégsem érdektelen talán felsorolni a terveket, amelyek akkoriban felmerültek.

	Aranykorona
A Budai Hegypálya átalakítása	138.000
A gyógyfürdők és az Ásványvízüzem fejlesztése és bővítése	21,586.000
Az Állat- és növénykert fejlesztése	414.000
Nagyobb községi mezőgazdasági üzem létesítése ..	8,276.000
Szálló és bérház építése	13,793.000
Előljárási színházak építése	16,470.000
Közélelmezési intézmények (vásárcsarnokok, élelmiszerpiacok, vágóhidak, élelmiszerárusító-üzem, állategészségügyi telep) fejlesztése	12,834.000
Népjóléti intézmények (közfürdők, árvaházak, diákszálló, tanoncotthon, könyvtár) fejlesztése ...	7,176.000
Útépítések	10,773.000
Csatornázás és árvízvédelem	8,391.000
Szivattyútelepek és úti hengerüzem	1,192.000
Ligetek és sétányok	1,553.000
Közegészségi intézmények (temetők, kórházak, köztisztasági hivatal) fejlesztése	26,965.000
Iskolaépítések	22,069.000
Templomok építése	1,086.000
Tiszti szálló építése	828.000
Árumintavásár támogatása	690.000
Budapest felmérése	2,069.000
Teleknyilvántartó átalakítása	690.000
A tűzörség szaporítása	1,380.000
A Házinyomda fejlesztése	3,448.000
Autógarázs és javítóműhely fejlesztése	252.000
Városházi távbeszélőközpont	207.000
Tisztviselői és altszti jóléti intézmények (kertes tisztviselőtelep) fejlesztése	1,790.000
Telekszerzés	3,450.000
A Tabán közműveinek kiépítése	5,000.000

Minthogy a főváros pénzügyi helyzete az 1926. év elején a körülményekhez képest már elég szilárdnak volt mondható és az ostendei egyezményen a külföldi kölcsönök ügye is rendezést nyert, most már lehetőség nyílt arra, hogy a főváros hosszabb lejáratú törlesztéses kölcsönt vegyen fel. Azért a közgyűlés elhatározta,¹⁾ hogy a legsürgősebb beruházások megvalósítására alkalmas időben 20 millió dolláros kölcsönt vesz fel. E célból a közgyűlés bizottságot alakított és az előkészítő munkálatokra a szükséges felhatalmazást megadta.

Függőkölcsön.

A beruházó kölcsön felvételére 1926 közepe táján még nem mutatkoztak kedvező előfeltételek, viszont a már előbb elhatározott építkezések költségeit fedezni kellett, azért a főváros a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank útján a Speyer & Co. newyorki bankháztól 1926. július 10-én $6\frac{7}{8}\%$ kamatláb mellett 6 havi lejáratú 2 millió dolláros függőkölcsönt vett fel olykép, hogy a főváros a kölcsön felett 3 egyenlő részletben június 15., július 15. és augusztus 15. napján rendelkezik. A kölcsönt, bár a váltók 1926. december 31-én voltak esedékesek, jogában állott a fővárosnak 1927. március 31-ig meghosszabbítani.²⁾

A fővárosnak a meghosszabbítás mellett kellett volna döntenie, mert a nagy beruházókölcsön még az év végén sem kerülhetett felvételre. Hogy még sem a Speyer-féle kölcsön meghosszabbítása mellett döntöttek, annak az volt az oka, hogy időközben a világpiacon a pénzügyi helyzet előnyösen megváltozott és kedvezőbb feltételű függőkölcsön felvételére lehetett számítani. Így is történt. A pénzintézetekhez intézett felszólításra 3 ajánlat érkezett be, amelyek közül, mint legkedvezőbbet a főváros a Magyar Általános Hitelbank és a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület együttes bejelentése alapján az N. M. Rotschild & Sons londoni cég és az Internationale Acceptance Bank newyorki cég, továbbá a Guranty Trust & Co newyorki cég ajánlatát fogadta el. E szerint ezek a külföldi bankházak 5% mellett voltak hajlandók 2 millió dolláros kölcsönt folyósítani és pedig minden külön fedezet leköttése nélkül olyképen, hogy a főváros az összeg felett 1927. év végéig rendelkezhetik. A kölcsönt váltók ellenében 1927. március 31-ig nyújtották, de a fővárosnak joga volt a meghosszabbítást 1927. június 30-ig igényelni. A kölcsön konvertálásához a közgyűlés hozzájárult³⁾ és határozatát a belügyminiszter is jóváhagyta. A nagy beruházókölcsön felvétele tehát az 1927. évre maradt.

¹⁾ 405/1926. kgy. sz. hat.

²⁾ 632/1926. kgy. sz. hat.

³⁾ 1320/1926. kgy. sz. hat.

Újabb irányelvek.

Az 1926. évi költségvetés is nagymértékben emelkedett. *A főváros községi háztartásának ebben az évben közel 1500 milliárd korona volt a költségvetése.* Az emelkedő kiadások fedezése céljából megfelelő bevételi többletről kellett gondoskodni. A háztartás egyensúlyának és az ezzel összefüggő összes kérdések letárgyalása céljából azért a pénzügyi bizottság 12 tagú albizottságot küldött ki. A 12-es albizottság a felmerülő kérdéseket 13 ülésen alapos és részletes tárgyalás alá vette és javaslatai alapján alakultak ki a főváros pénzügyi politikájában követendő újabb irányelvek.

Az 1926. évi költségvetés fordulópontot jelent a főváros pénzügyi és gazdasági helyzetében. Amikor a jogfolytonosság helyreállott, a háborús rendkívüli kiadások és a forradalmak pusztításai következtében jelentkező háztartási hiányok súlyos teherként nehezedtek a fővárosra. Az 1920-as évek elején egyre-másra következő gazdasági válságok rendkívül megnehezítették a helyzetet és főleg a pénz állandó romlása volt az, ami szinte leküzdhetetlen nehézséget okozott. A pénz romlásával kapcsolatos infláció mellett ugyanis majdnem lehetetlen volt biztos számításokat készíteni. Azok a számadatok, amelyeket a költségvetési előirányzat készítésénél alapul vettek, mire a költségvetést a tanács, a pénzügyi bizottság és a közgyűlés letárgyalta, a pénz értékvesztése folytán már tarthatatlannak voltak. A másik nehézség az volt, hogy a bevételek fokozásánál nem lehetett a pénz állandó romlásával lépést tartani.

Ennek azután az volt a következménye, hogy ezekben az években a szükségleteket nem lehetett a békebeli normális mértékben kielégíteni, hanem csak a legszükségesebbekre kellett szorítkozni. Mutatkozott ez a költségvetések végösszegében. Az utolsó békeévekben a háború előtt átlagosan 80 millió aranykorona volt a főváros évi kiadása a költségvetés szerint. Ezek a kiadások, az 1920—24. években aranykoronaértékre átszámítva, szinte hihetetlen kicsi összegekre zsugorodtak. Ebben nyilván része volt annak is, hogy az árak sem voltak aranyparitáson ezekben az években. De az áralakulásnak ezt a jelenségét figyelembe véve is nyilvánvaló, hogy a szükségleteket nem lehetett ezekből az aranykoronaértékben csekély összegekből a békebeli mértékben kielégíteni.

A zárószámadások szerint 1920-ban 10·7 millió, 1921-ben 10·2 millió, 1922-ben 11·4 millió, 1923-ban 21·6 millió, 1924-ben 49·1 millió, 1925-ben pedig 89·3 millió volt a kiadás aranykoronaértékre átszámítva. A kiadásoknak ez az alakulása azt mutatja, hogy mihelyt a pénz értéke állandósult, a kiadásokat a békebeli mértékre lehetett emelni. A valuta stabilitása 1924-ben következett be és az 1925. évi költségvetés már teljesen békebeli mértéket mutat. 1914-ben a kiadások 86 millió aranykoronát tettek ki, 1925-ben pedig már 93 millió aranykoronában voltak előirányozva a kiadások, ami már a békebeli mértéket is meghaladta.

Az 1925. évi költségvetésben pedig a külföldi adósságok terhe még nincsen valorizálva. A baseli egyezmény szerint a főváros akkor még csak az ideiglenes megállapodásban meghatározott terheket állíthatta be a költségvetésébe, minthogy az ostendei egyezményt ami a külföldi kölcsönök törlesztését végleg rendezte, az 1925. év folyamán, később kötötték. Az 1926. évi költségvetés továbbment e tekintetben, amennyiben az ostendei megállapodáshoz képest a külföldi adósságok terhe immár valorizáltan került be a költségvetési előirányzatba. De tovább ment a szükség-letek kielégítése terén is. Ezzel a költségvetés már jóval a békebeli nívón felül emelkedett.

A főváros tehát egy egészen új helyzet előtt állott. A pénzügyi bizottság az 1926. évi költségvetést kísérő jelentésében az új helyzethez mérten állapította meg a követendő irányelveket. A takarékoság hangsúlyozása mellett a megállapítások főképen az üzemekre és a közszolgáltatásokra vonatkoztak.

A költségvetés tárgyalásánál az a felfogás alakult ki, »hogy az adózópolgárság eljutott a teherviselés azon határához, amelyen túl az egzisztenciák veszélyeztetése nélkül elmenni már alig lehet«. Ennélfogva az adóztatás terén bizonyos mérséklést kellett alkalmazni, az üzemeket viszont erőteljesebben kellett az általános teherviselésbe bevonni. Ezzel kapcsolatban felmerült az a kérdés, hogy a főváros a maga gazdasági tevékenységét milyen mértékben terjessze ki, továbbá az is, hogy az üzemeket tisztán szociális vagy pedig e mellett pénzügyi intézményeknek is kell-e tekintetni?

A költségvetési tervezet az üzemeket pénzügyi intézményeknek is tekintette és ehhez képest nagyobb mértékben vette igénybe az úgynevezett hozzájárulások alakjában. Ezt a pénzügyi bizottság is helyesnek találta. A tervezet szerint 282-6 milliárd korona hozzájárulást szolgáltatott az üzemek a fővárosnak. »Kiindulva egyrészt abból — írja a pénzügyi bizottság jelentése — hogy az üzemek a székesfőváros háztartásának számbavehető erőforrásai, másrészt pedig abból, hogy a közönség súlyos adóterhei csak az esetben enyhíthetők, ha a közvagyonnal kapcsolatos gazdasági tevékenységet kifejtő üzemek oda törekszenek, hogy ne csak saját szükségleteiket fedezzék, hanem ezenfelül is minél többet produkáljanak, feltétlenül helyesnek tartjuk, ha ezek az üzemek hozadékuk egy részével a közigazgatási háztartáshoz hozzájárulnak és ezáltal az adózó polgárság terhein könnyítenek. De hangsúlyozzuk, hogy ezáltal az illető intézmények továbbfejlesztését a szükséges forgótőke elvonása folytán kétségessé tenni és a beruházások szükségességét figyelmen kívül hagyni semmi körülmények között sem szabad.«

Az a mód, ahogy az üzemek hozzájárulása megállapítást nyert, nem volt tökéletes, ahogy azt a költségvetést jóváhagyó leiratában később

a belügyminiszter is megállapította. Az üzemek hozzájárulása tudniillik csak egyszerűen a bruttó bevételek bizonyos százalékában nyert megállapítást, amit a belügyminiszter kifogásolt. E tekintetben a miniszter irányelvként írta elő,¹⁾ hogy az üzemek és intézmények elsősorban a beruházott tőke és más kölcsön törlesztésének és kamatának a fedezetéről kötelesek költségvetéseikben gondoskodni; ami azután a bruttó rendszer szerint készített költségvetésben a törlesztés és kamat figyelembevétele után tiszta haszonként mutatkozik, azt a községi háztartásnak be kell szolgáltatni.

Az üzemi gazdálkodás kereteinek fenntartása ügyében az volt a pénzügyi bizottság álláspontja, hogy »a fontos közszükségleti célokat szolgáló üzemek maradjanak a székesfőváros kezelésében, a többiek pedig — különösen a háború alatt létesültek — a további fennmaradás szükségességét illetően vétessenek revízió alá«.

A közszolgáltatásokat tekintve, a főváros új adók behozatalát nem vette tervbe ezidőben, sőt az adómérséklés terére kívánt lépni. A tanács az előterjesztett költségvetési tervezetében azért a 60%-os pótdónak a leszállítását javasolta, úgyhogy a pótdó 50% legyen. Ebben az ügyben a pénzügyi bizottság más álláspontra helyezkedett, amennyiben a pótdó helyett a közvetett adóknak a mérséklését kívánta. »Mindaddig, míg a legszegényebb néposztályt sújtó forgalmi adó és fogyasztási adók, valamint vámok megszüntetve, esetleg mérsékelve nincsenek — írja a pénzügyi bizottság jelentése —, semmiféle más adókönnyítésnek helye nem lehet, annál kevésbbé, mert a községi pótdó inkább azokat a teherviselő rétegeket sújtja, amelyek csak a legkisebb egzisztenciák terhein való könnyítés után tarthatnak igényt adómérséklésre. A forgalmi és fogyasztási adók igazságtalanul és aránytalanul sújtják az adózókat és e mellett antiszociálisak, mert főleg a legszegényebb néposztály vállaira nehezednek. Szükségesnek tartjuk, hogy az ipar és kereskedelem, valamint ezáltal a közönség érdekeit mélyen érintő s a valóságban többszörösen jelentkező forgalmi adó kérdése megfelelő megoldást nyerjen és a létfenntartás fogyasztási cikkei a fogyasztási adók alól mielőbb mentesíttessenek. Hasonlóképpen megfontolás tárgyává volna teendő egyes vámtételek eltörlésének, majd egyesek mérséklésének a kérdése is, mert e vámtételek között nem egy van, amely egyenesen antiszociális, vagy amelynek mértéke túlságosan terhelő.«

»Ezekben az irányokban a megfelelő lépéseket mielőbb meg kellene tenni — a forgalmi adót illetően a kormánynál történő közbenjárás alakjában, — de egyúttal az így jelentkező hiánynak más úton való fedezetéről — a megfelelő és igazságos bevételi forrás felkutatásával — már előre gondoskodni kellene. Mert nem lehet véleménykülönbség a tekintetben, hogy az életszükségleti cikkek, különösen a hús fogyasztási adójának és az elsőrendű

¹⁾ 55.228/1926—IV. sz. B. M. leirat.

élelmicikkekre kirótt városi vámoknak eltörlése igen fontos közérdek. Teljes tudatában vagyunk annak, hogy ezek a közterhek különösen az életviszonyokkal amúgy is küszködő népkategóriákat sújtják, amelyeknek ezek alól való mielőbbi mentesítése kétségkívül elsőrendű kötelesség.«

»Hangsúlyozni kívánjuk, hogy amikor akár a forgalmi adó, valamint a fogyasztási adók és vámok eltörlése, illetve mérséklése folytán előálló bevételi hiány fedezete, akár kisebb beruházásokra szükséges hitelösszegek előteremtése céljaira új bevételi források igénybevételével mutatunk rá, egyúttal az adófizető polgárság amúgy is erős megterheltsége nem került el a figyelmünket. Éppen ezért az új bevételi források felkutatásánál irányadónak kell lenni annak, hogy a legkisebbek kímélésével az újabb megterhelés lehetőleg általános jellegű, így a megosztás folytán az egyeseket túlságosan nem érintő és progresszív legyen.«

A pénzügyi bizottság javaslata alapján a közgyűlés a 60%-os községi pótagó változatlan fenntartása mellett döntött és egyúttal kimondotta, hogy a hús, baromfi, vad és hal fogyasztási adóját, valamint a hús, búza, liszt, cukor, só, burgonya, hüvelyesek, zöldség, nyers gyümölcs, tengeri, tej és tejtermékek, vagyis valamennyi élelmiszer vámját 1927. január 1-étől eltörlendőnek tartja és utasította a tanácsot, hogy az 1927. évi költségvetést ennek megfelelően készítse el.

A belügyminiszter azonban csak 50%-os pótagót engedélyezett, a fogyasztási adók és a vám tervbe vett leszállítását pedig már eleve kifogásolta. »Bármennyire méltányolom is a székesfőváros törvényhatóságának a lakosság, különösen pedig a szegényebb néposztály megélhetésének könnyítésére irányuló törekvését — írja a belügyminiszter a leiratában, — kénytelen vagyok kijelenteni, hogy a tervbe vett intézkedés célt tévesztett, mert a tapasztalat azt bizonyítja, hogy a fogyasztási adók mérséklése rendszerint nem vonja maga után a fogyasztott anyagok olcsóbbodását. Kitűnt ez a forgalmi adónak a közelmúltban eszközölt leszállításánál is, mely a legkisebb árcsökkenést sem idézte elő. A pénzügyminiszter úrral tehát egyetértően már most figyelmeztetem a székesfőváros közönségét, hogy a fogyasztási adóknak és vámoknak az 1927. évi költségvetésben tervezett eltörléséhez nem fogok hozzájárulni, ha ez a községi pótagó vagy kereseti adó kulcsának felemelését vonná maga után.«

A pénzügyi bizottság figyelmébe ajánlotta még a tanácsnak a főváros és az állam között még mindig fennálló függőkérdések megoldását, amelyeknek különösen pénzügyi vonatkozású rendezését sürgősnek tartotta. E függőkérdések a legutóbb bővültek azzal, hogy az állam az alkalmazottai illetményeiből levont általános kereseti adót a fővárosi alkalmazottak illetményeire adott előlegek fedezetére visszatartotta. Így ennek az elszámolása is a függőkérdések közé került.

A már elhatározott kölcsön felvétele ügyében a pénzügyi bizottság hangsúlyozta, hogy a kölcsön felvétele, valamint hováfordítása körül a legnagyobb gonddal és körültekintéssel kell eljárni.

Amint ezekből látható, az a szempont jutott előtérbe, hogy a főváros igen széles mértékben kiépített közszolgáltatási rendszerének továbbfejlesztése helyett, az üzemekből kell kihozni azokat a bevételi többleteket, amelyek a felmerülő újabb szükségletek fedezéséhez szükségesek. Az üzemek tehát a községi háztartás szempontjából jelentőségükben növekedtek. A feleslegeket, amelyeket eddig az üzemek maguk használtak fel beruházó szükségleteikre, azokat most a községi háztartásnak kell beszolgáltatniuk, az üzemek továbbfejlesztéséről vagy nagyobb rekonstrukciójáról pedig kölcsöntőkével kell gondoskodni.

Ez az eljárás nagyon szaporította a községi háztartás bevételeit. Szükség is volt erre, mert a kiadások nagyon emelkedtek. A kiadások emelkedését túlnyomórészen az ostendei egyezmény, az új beruházókölcsön első félévi törlesztése és kamatja, a legutóbb elhatározott státus- és fizetésrendezés, valamint a szegényügyi kiadások emelkedése okozta.

A teljesség kedvéért meg kell itt még két adójavaslatról emlékezni, amelyek nagyon jellemzik az akkori viszonyokat. E javaslatok annak a konjunkturális vagyonszaporulatnak a megadóztatását célozták, amelyhez azok a háztulajdonosok jutottak, akik ingatlanaikat az inflációs időkben a belső értéknél alacsonyabb vételáron szerezték meg, vagy akik az ingatlanaikra bekebelezett aranykorona jelzálogtartozásukat az inflációs időkben értékvesztett papírkoronával egyenlítették ki. A pénzügyi osztály ezekben az ügyekben szabályrendelet-tervezeteket készített. Ezek azonban nem kerültek tárgyalásra és továbbra is csak tervek maradtak.

1927.

Az adók újabb csökkentése.

Az államháztartás helyzetének javulása az adóterhek további csökkentését tette 1927-ben lehetővé. 1927. január 1-én lépett életbe a kötelező pengőértékszámítás. Az egyes adók és illetékek mértékéről és a pengőértékben való számítással kapcsolatos rendelkezésekről stb. szóló törvényben¹⁾ foglalt felhatalmazás alapján kiadott hivatalos összeállítások tartalmazták a részletes rendelkezéseket. Ez a törvény az adók egész sorát mérsékelte. A földadó kulcsa 29.25%-ról 25%-ra csökkent, a házadót az eddigi 24%-ról 20%-ra szállította le és újból szabályozta az új építkezéseknél biztosított adómentességi kedvezményeket. A társulati adónál a szövetkezetek adója és az igazgatósági tagok tantiemeadója csökkent. A jövedelemadó csökkenése kétirányú volt. Egyfelől az adómentes létminimum nagyobb lett, másfelől az adótételek a kisebb és középjövedelmeknél csökkentek. Hasonlóan jelentkezett az adóteher csökkenése a vagyonadónál, ahol az adómentes vagyon határértékét felemelték. A kereseti adónál megszűnt a napszámosok adómentessége, az adómentes létminimum viszont évi 480 aranykoronáról évi 960 pengőre emelkedett. Az alkalmazottak kereseti adójánál új adóskála lépett életbe.

Jelentősen csökkent az adóteher az általános forgalmi adónál az adóváltás bevezetésével. 1927. július 1-étől a kormány a fa és szén általános forgalmi adóját²⁾ »forgalmi adóváltásra« változtatta át, amely intézkedés folytán ezek a cikkek csak egyszer, a termelőnél vagy a behozatalnál estek forgalmi adó alá. Ugyanettől az időtől kezdve megszűnt a liszt és a kenyér,³⁾ 1927. évi augusztus 8-tól pedig a legfontosabb élelmicikk : a tej, tejtermékek, tojás, zöldség, gyümölcs stb. általános forgalmi adója,⁴⁾ míg augusztus 20-ától kezdve a hús forgalmi adója egyfázisúvá alakult át.⁵⁾ A betegápolási pótdadó 1927-ben 16% lett.

¹⁾ 1927 : V. t.-c.

²⁾ 80.000/1927. P. M. sz. rend.

³⁾ 66.460/1927. P. M. sz. rend.

⁴⁾ 103.930/1927. és 146.995/1927. sz. P. M. rend.

⁵⁾ 104.983/1927. P. M. sz. rend.

1927. február havában léptek életbe a késedelmi kamatok és adóbehajtási illetékek mérséklését tartalmazó rendelkezések.¹⁾ Aki esedékes adótartozását 3 hónap alatt befizeti, évi 6% késedelmi kamatot tartozik fizetni, aki pedig 1926. év végén fennálló tartozását 1927. év végéig befizeti, csak 5% késedelmi kamatot fizet. Az adóbehajtási illeték is csökkent. A zálogolás esetében az illeték 4%, árverés esetében pedig 6% lett az eddigi 6 és 10% helyett.

Ezzel kapcsolatban az adóigazgatás is gyökeres reformon esett át. 1927-ben megszűnt a budapesti központi adófelügyelőség és a magyar királyi adóügyi útmutató és ellenőrző hivatal. Mindkettő egybeolvadt a székesfővárosi m. kir. pénzügyigazgatósággal, amely másodfokú hatóság alá 18 adókerületi királyi adófelügyelőség tartozik. A főváros a kerületi adószámviteli osztályok számát, az adófelügyelőségeknek megfelelően, szintén 18-ra felemelte.

Újabb szükségletek.

A főváros háztartásában a viszonyok javulásával párhuzamosan a szükségletek állandóan emelkedő irányzatot mutattak. Következménye volt ez annak, hogy a háború, a forradalmak és inflációs idők alatt elmaradt szükségletek fokozatos pótlásáról kellett gondoskodni, másrészt a főváros hatósági tevékenykedése minden téren ugyancsak bővült. Azután meg mindinkább az a felfogás vált általánossá, hogy a háztartás egyensúlyát a jövőben csak úgy lehet fenntartani, hogyha a magángazdaságok egyensúlya is biztosítva lesz. *A kereskedelem és ipar támogatása érdekében azért nagy-szabású beruházásokat, új alkotásokat követeltek.* A gazdaságos beruházások mellett jelentős szociális intézmények létesítésének szükségességét is hangsúlyozták. »Elismerjük, hogy a jelenlegi költségvetés e téren már bizonyos haladást mutat — írja a pénzügyi bizottság az 1927. évi költségvetést kísérő jelentésében — azonban még távolról sem elégít ki s a jövőben ezekre a beruházásokra és szociális intézményekre a rendelkezésre álló anyagi erőhöz képest nagyobb összegeket kellene fordítani s a szükséges fedezetet a takarékoság további fokozása mellett a feltétlen kielégítést nem követelő igények mérséklésével kell előteremteni.«

A közvélemény tehát jelentős új alkotásokat, nagy beruházásokat, az ipar és a kereskedelem nagyarányú alimentálását kívánta ebben az időben. Ez azonban nagyon növeli a kiadásokat. Igaz ugyan, hogy az olyan beruházásokat, amelyek a jövő generáció érdekében is állottak, kölcsönpenzből igyekeztek végrehajtani, ami által a terhek hosszabb időre való igazságosabb elosztásáról történt gondoskodás. E célból a főváros nagy beruházókölcshöz is vett fel ebben az esztendőben. De a beruházások révén a kiadások nemcsak

¹⁾ 27.736/1927. sz. P. M. rend.

a kölcsön kamataival, hanem a kölcsönből létesített beruházások fenntartási költségeivel is emelkedtek. A főváros a kölcsönből új közegészségi, közlelmezési intézményeket létesített, kislakásos bérházakat, iskolákat épített, amelyeknek fenntartási költségei is szaporították a kiadásokat.

Az új beruházások fenntartási költségei ebben az évben még nem nagyon mutatkoztak, csak a felveendő beruházókölcsön félévi törlesztése és kamatai emelték ezúttal a kiadásokat. A költségvetés emelkedésének oka most leginkább az volt, hogy az újonnan megállapított illetményeket az 1927. évre már az egész évre kellett előirányozni. Ezúttal a nyugdíjak rendezésével is emelkedtek a kiadások. De nagyobb összeget fordított a főváros a hivatalos épületek és iskolák javítására és tatarozására, az utak karbantartására, a közvilágítás javítására, a vízvezetéki csövek fektetésére, a kórházak helyreállítására, a Madarász-utcai csecsemőkórház építésének befejezésére, továbbá új fürdők, új szegényházak építésére, az új kislakásos bérházak közműveinek megépítésére, az új könyvtári épület megszerzésére. Ezek a kiadási többletek a költségvetést 138·7 millióról 154·2 millió pengőre emelték. Ez a költségvetés ugyanis már pengőértékben készült, minthogy a pengőértékszámítás 1927. év január 1-én lépett életbe.

Meg kell itt még jegyezni, hogy mindinkább előtérbe lépő autobuszforgalom és automobilizmus jól megépített és jól karbantartott utakat kívánt, azért megfelelő utak építéséről kellett volna gondoskodni. Új utak építésére azonban a költségvetésben nem volt kellő előirányzat, csak inkább az utak karbantartására. Az új utak építésére azért egy 25—30 millió pengőre terjedő burkolókölcsön felvételét tervezte a főváros, ami megfelelt volna az eddig követett gyakorlatnak, mert az új utak építését a főváros eddig is jórészt burkolókölcsönből fedezte.

Az előre nem látott kiadások.

A miniszter kifogásolta az előre nem látott különféle kiadásokra előirányzott hitelösszeget és körrendeletben figyelmeztette a városokat, hogy ilyen címen nem lehet kiadást előirányozni a költségvetésben,¹⁾ mert elvileg minden kiadást a tárgy jogcímének megfelelő fejezet és cím alatt, a kiadás konkrét megjelölésével kell előirányozni. A miniszter szerint előre nem látott költségek előirányzása a törvényhatóságok budget-jogának a megsértését jelenti.

A főváros számviteli pénztárkezelési és ellenőrzési rendszerét megállapító szabályrendelet²⁾ szerint viszont az évközből felmerülő halaszthatatlan szükségletekre, amelyek a költségvetés megszerkesztésekor előreláthatóak nem voltak, a költségvetésben fedezetről kell gondoskodni. Az idézett

¹⁾ 42.200/1927. B. M. sz. rend.

²⁾ 278/1887. kgy. szab. sz. rend.

szabályrendelet szerint, ha a több kiadásra virement útján nem lehet a fedezetet kimutatni, »akkor a községi alap rendkívüli szükségletek utolsó rovata alatt »Vegyes és előre nem látott esetekre« évről-évre előirányzandó összeg veendő igénybe, mely összeg időről-időre a rendes és rendkívüli főrovatoknál felmerülendő szükségleti többletek és az előre nem látott körülmények következtében előforduló oly új kiadások fedezetére szolgál, amelyekről az előirányzatban gondoskodás nem történt. Ezen összegnek a mondott célra való igénybevételéhez a közgyűlés hozzájárulásán kívül a m. kir. belügyminiszternek jóváhagyása is kívántatik.«

E szabályrendelet alapján a főváros 40 éven át megszakítás nélkül évről-évre megfelelő összeget vett fel előre nem látott kiadások címén a költségvetésbe és annak az előirányzatnak a terhére jelölte ki a szükséges fedezetet azokra a halaszthatatlan kiadásokra, amelyekről a költségvetés összeállításánál gondoskodni nem lehetett. Nagyon előnyösnek bizonyult ez az eljárás, különösen az inflációs időkben, amikor a szükségleteket összegszerű pontossággal előre megállapítani nem lehetett.

Az érvényben lévő szabályrendelet alapján a főváros azért az előre nem látható kiadások előirányzását célszerűségi okoknál fogva továbbra is fenntartani kívánta, csak — figyelemmel a miniszter leiratára — a minimumra mérsékelte.

Az üzemek hozzájárulása.

A kiadásoknak megfelelően a bevételek is emelkedtek. A legjelentősebb bevételi emelkedés a községi közszolgáltatásoknál mutatkozott. Ez az emelkedés abból keletkezett, hogy az adóalapok emelkedtek. De emelkedtek a bevételek az újonnan épült lakások bérével és azzal is, hogy a régi házakban a lakbérek fokozatosan emelkedtek.

Az üzemek hozzájárulásának előirányzása is megváltozott. Az 1926. évi költségvetésben a 12-es és a pénzügyi bizottság javaslatára az üzemek hozzájárulása, a korábbi gyakorlattól eltérően, a bruttó bevételük bizonyos százalékában nyert megállapítást. Ez az intézkedés nem vált be a gyakorlatban. Az üzemek bruttó bevételét nem lehet teljes pontossággal előre megállapítani, ha pedig a bruttó bevétel alatta marad az előirányozottnak, akkor a hozzájárulás, amely percentuálisan a bruttó bevételhez igazodik, szintén csökken. Ennek következtében az üzemek nem is szolgáltatták be az előirányzott üzemi hozzájárulásokat. Az így előállott hiányt azonban fedezték 1926-ban a másutt mutatkozó bevételi többletek, úgyhogy ez a községi háztartásban végeredményben hiányt nem okozott.

Az üzemi hozzájárulásoknak ilyen megállapítását a belügyminiszter is kifogásolta, azért az 1927. évi költségvetésben az üzemek és intézmények elsősorban a beruházási tőke s egyéb kölcsön tölesztését és kamatait irányozták elő és csak ezek figyelmebevétele után mutatkozó tiszta felesleget irányozták elő üzemi hozzájárulásként a költségvetésben.

Az üzemek így most már jelentős bevételi forrásként jelentkeztek a főváros költségvetésében. Megfelelt ez annak az elvnek, amit a belügyminiszter jelölt meg az 1927. évi költségvetés jóváhagyását tartalmazó leiratban. »Az üzemek helyes, takarékos vezetéséből kell meríteni azt az erőt, amely a főváros nagyarányban fokozódó közszükségleteinek fedezésére elsősorban számbajön — írja a belügyminiszter a leiratban. — Meg kell szüntetni, hogy az üzemek teljes üzleti öncél szerint gazdálkodjanak és oda kell hatni, hogy mindazok a vállalatok, amelyeknek fenntartását köztekintetek szükségessé nem teszik, feltétlenül megszűnjenek, azok a vállalatok és üzemek pedig, amelyeknek fenntartása közjóléti érdekből a székesfőváros feladatkörébe tartozik vagy vagyonának lényeges alkatrészét teszik, olyképen alapoztassanak meg és oly formában működjenek, hogy nemcsak kizáróan saját bevételeikre támaszkodjanak, hanem termékeik olcsó szolgáltatása mellett feleslegeikkel a háztartás terhein is könnyítsenek.«

Ezzel előtérbe került az üzemek problémája, amelynek kellő előkészítése céljából a közgyűlés üzemszervező bizottságot küldött ki, hogy annak javaslata alapján foglalhasson véglegesen állást ebben a nagyfontosságú kérdésben.

A szemétfuvarozási illeték.

Megváltozott ebben az évben a szemétfuvarozási illeték kivetése. A legutóbb 0-8% volt a szemétfuvarozási illeték, 1-5% lett 1927-ben. Ez az emelés azonban csak látszólagos és a kivetési alap megváltoztatásának a következménye, ami azonban nem jelentette egyúttal az illeték tényleges felemelését.

A szemétfuvarozási illeték a világháború alatt bekövetkezett drágulás folytán 1914 óta nem fedezte a szemétfuvarozás költségeit. Ennek folytán a közgyűlés az illeték 0-4%-os kulcsát 1917-ben felemelte, az emelést azonban nem lehetett életbeléptetni. Az illeték hozama így egészen devalválódott. Valamelyest javult a helyzet, amikor a háború után a főváros 1920-ban az illetéket a mindenkor fizetett bér 9%-ára emelte fel. 1925-től kezdődve, a lakásbérek már az 1917. évi aranykorona bérek alapulvételével voltak fizetendők, ennél fogva a főváros is az 1917. évi aranykorona béreket jelölte meg a szemétfuvarozási illeték alapjául és az illeték kulcsát az 1917. évi bér 0-8%-ában állapította meg. Ez alapon fizették 1926-ban is az illetéket. A viszonyok azonban megváltoztak és nem lett volna megokolt, hogy továbbra is az 1917. évi bérek szolgáljanak az illeték alapjául, nem pedig a tényleges házbérfőfedelelem. Azért a közgyűlés elhatározta, hogy a szemétfuvarozási illeték kivetésénél áttér most már a békeidőben kialakult rendszerre és a szemétfuvarozási illeték alapjául, — ugyanúgy mint az állami házadónál és községi házbérekrajcárnál — az 1926. év novemberi negyedben fizetett lakásbéreknek négyszeres összege szolgáljon.

Az alap megváltoztatása és a kulcs felemelése mellett a fővárosnak ugyanannyi bevétele mutatkozott, mint a régi rendszer mellett, úgyhogy ez újabb terhet nem jelentett. A változást adótechnikai okok indokolták, hogy a szemétfuvarozási illeték alapját a házáddal és járulékaival közös alapra hozzák. A változást még indokolta az is, hogy ezzel az illeték a valószínű bérjövedelem alapján volt kivethető és így megszűnt az, hogy azok a háztulajdonosok, akik az időközben szabad rendelkezés alá jutott lakásbéreket felemelték, most már nem az 1917. évi, tehát kisebb lakásbérek, hanem a valószínű beszedett bérek után fizették az illetéket.

A közlekedési adó.

Változás állott be még a közlekedési adóban. A közlekedési adóról szóló szabályrendeletet a belügyminiszter csak azzal a feltétellel hagyta jóvá, hogy a főváros a közúti gépjárművek (automobilok) után a közlekedési adót csak addig szedheti, amíg az ezekre a járművekre tervbevett állami útdíj nem lép életbe. Ennek következtében a főváros jelentős jövedelemtől esett volna el és ezért, amikor a kormány az erre vonatkozó törvényjavaslatát hozzászólás végett megküldötte, a főváros részletesen megokolt felterjesztésben kérte, hogy a törvényjavaslatnak a főváros pénzügyeit érintő részét a kormány változtassa meg, vagy pedig adjon az elmaradó jövedelemért kárpótlást a fővárosnak. A kormány azonban közölte, hogy a főváros kérését nem veheti figyelembe, de kilátásba helyezte, hogy az elmaradó jövedelemért a fővárost kárpótolni fogja, bár ez a kárpótlás nem lesz az elmaradó jövedelem arányában megállapítható.

Amikor az automobilok közúti célokra való megadóztatásáról szóló törvény életbelépett,¹⁾ a főváros az autók után közlekedési adót ennél fogva nem szedhetett. Így 1928 óta évi 1-2 millió pengővel csökkent a főváros közlekedési adóbevétele. Az elmaradt adóbevételért azonban a főváros kárpótlást nem kapott.

A clearing-tartozás rendezése.

A főváros a háború alatt esedékesé vált és az ellenséges államok alattvalóival szemben fennálló tartozásait, amelyek a trianoni békeszerződés értelmében clearing-eljárás alá tartoztak, ebben az évben rendezte. A békeszerződés szerint ezekért a tartozásokért az állam volt felelős és így e tartozásokat voltaképpen az állammal kellett rendezni. A főváros azért a kormánnyal megállapodást kötött, amely szerint a főváros kötelezte magát, hogy eme adósságoknak felerészét az államnak visszafizetni tartozik, a fele rész azonban 13,789.134 aranykoronánál nagyobb nem lehet. E tartozását a főváros 1931-től kezdve 30 éven át törleszti, mégpedig úgy, hogy az első 20 évben maximálisan évi 700.000 aranykoronát (810.976 pengő), a következő 10 évben pedig maximálisan évi 1,050.000 aranykoronát tartozik az államnak fizetni. A megállapított maximális összegekben a kamatok már bentfoglaltatnak.

¹⁾ 1928 : VI. t.-c.

A kormánnyal kötött megállapodás kiterjedt a főváros háború előtti kölcsöneiből a volt ellenséges államok alattvalói, nevezetesen az angol, francia, belga, olasz és USA állampolgárok tulajdonában vagy birtokában volt ama címletek és szelvények beváltási kötelezettségére, amelyeket a háború alatt a trianoni békeszerződés hatálybalépéig (1921. június 26.) kisorsoltak, vagy amely szelvények ez idő alatt esedékessé váltak, föltéve, hogy e címletek és szelvények már a háború előtt és alatt a békeszerződés hatálybalépéig folytonosan a felsorolt idegen állampolgárok tulajdonában vagy birtokában voltak.

A kormány az 1926. évi XVII. t.-c.-ben nyert felhatalmazás alapján kötötte meg a fővárossal ezt a megállapodást.¹⁾

A 20 millió dolláros kölcsön.

A főváros háztartásában a legnagyobb jelentőségű esemény volt ebben az évben a beruházókölcsön felvétele. Már szoltunk arról, hogy e kölcsön előlegeként a főváros 1926-ban 2 millió dolláros függőkölcsönt vett fel. E függőkölcsönön felül a főváros 1927. márciusában még egy újabb ugyancsak 5%-os 1 millió dolláros kölcsönt vett fel az Angol Magyar Bank útján a Blair & C. és a Chase Nationale Bank of the City of New York pénzügyintézetektől a kislakásépítő akcióhoz szükséges telkek vételárának fedezete céljára.²⁾

Miután ez az újabb függőkölcsön is azt mutatta, hogy elérkezett a beruházókölcsön felvételének kedvező időpontja, a közgyűlés márciusban részletesen megállapította a beruházóprogramot a következők szerint:³⁾

	Pengő
Lakásépítések	38,240.000
Lakásépítkezésekkel kapcsolatos telekszerzések	3,433.000
A még 1926. évben hozott közgyűlési határozatokkal megszavazott és kormányhatóságilag jóváhagyott különböző munkák	5,768.800
A Széchenyi-fürdővel kapcsolatban épülő strand- és népfürdőknél, valamint a Gellért-fürdőben építkezés alatt álló hullámfürdőnél és több kisebb jelentőségű építkezéseknél felmerült hiteltűlések	4,500.000
Összesen kikerekítve	52,000.000
Az Elektromos Művek gépberendezésének kiegészítése	20,000.000
A Vízművek rekonstrukciós munkálatai	14,400.000
Az Autobuszüzem fejlesztése	3,800.000
A marha- és sertésközbéhidak és vásárok fejlesztése.	6,500.000
A központi vásárcsarnok kibővítése	4,400.000
Két kerületi vásárcsarnok építése és a nyílt piacok rendezése	6,700.000
Összesen	107,800.000

¹⁾ 110/1927. kgy. sz. hat.

²⁾ 230/1927. kgy. sz. hat.

³⁾ 402/1927. kgy. sz. hat.

A közgyűlés elhatározta egyúttal, hogy az engedélyezett munkák fedezetére 20 millió dollár törlesztéses kölcsönt vesz fel és felhatalmazta a polgármestert, hogy a kölcsön felvételére vonatkozó tárgyalásokat megindíthassa, a kölcsönügyi bizottság javaslatára — a közgyűlés és kormányhatóság jóváhagyásának fenntartásával — megállapodásokat létesíthessen, azokat aláírassa és hogy a kölcsön ügyével kapcsolatosan szükséges egyéb intézkedéseket is a saját hatáskörében megtehesse. A közgyűlés egyben arra kérte a pénzügyminisztert, hogy az 1926. évi XXXI. t.-c. értelmében járuljon hozzá a kötelezvénykölcsön kibocsátásához.

A főváros kölcsöne iránt úgy a bel-, mint a külföldi pénzpiacon igen jelentős érdeklődés mutatkozott. A polgármester a közgyűléstől nyert felhatalmazás alapján ajánlattételre szólította fel azokat a pénzintézeteket, amelyek az ajánlati felhívásra való igényüket nála bejelentették. A felszólító levélhez tájékoztatásul a korábbi kölcsönök rendezése ügyében kötött ostendei egyezményt és az ennek végrehajtására vonatkozó baseli határozmányokat, az ajánlati feltételeket és a főváros pénzügyi viszonyait feltüntető adatokat csatolta.

Az ajánlat benyújtásának határideje 1927. május 17-én délben járt le. A kölcsönügyi bizottság még aznap tartotta ülését, ahol a polgármester felbontotta a beérkezett ajánlatokat, amelyeket azután feldolgozás céljából kiadtak a pénzügyi osztálynak. A kölcsönügyi bizottság május 20-án vette érdemleges elbírálás alá az akkor már átszámított ajánlatokat és megállapította, hogy a Bankers Trust & Co ajánlata a legkedvezőbb, amely a 6·5%-os típusnál, az árfolyamvesztéséget beleszámítva 7·1%-os kamatozásnak, a 6%-os típusnál pedig 7·08%-os kamatozású kölcsönajánlatnak felel meg, szemben a Dillon Read & Co 7·95% és 8·17, a Harriman és Társai 7·83, a The Equitable Trust 7·55 és 7·74, a Rotschild, Guaranty Trust stb. 7·65 és 7·44, a Speyer-féle 7·25 és 7·13, végül a Plair & Co 7·44%-os, hasonló alapon számított kölcsönajánlatával.

A legelőnyösebb kölcsönajánlat legfontosabb része az volt, hogy a Bankers Trust a főváros 20 millió dollár névértékű kölcsönkötvényeire ideiglenes elismervény ellenében június 15-én fizet:

1. 18,700.000 dollárt (vagyis névértékük 93·50%-át) abban az esetben, ha a kötvények 6·5%-kal kamatoznak: vagy
2. 17,700.000 dollárt (vagyis névértékük 88·50%-át) abban az esetben, ha a kötvények évi 6%-kal kamatoznak,

továbbá mindkét esetben a kötvény után járó azt a kamatösszeget, amely a kötvények kamatozásának kezdetétől a kötvényekre történő fizetés időpontjáig felgyülemlik.

E megállapítás alapján a kölcsönügyi bizottság a Bankers Trust ajánlatának elfogadása mellett döntött. Beható vita után a bizottság a 6%-os kamattípusú kölcsön felvételét javasolta, nemcsak azért, mert a kisebb

kamattípusú kölcsön olcsóbb és mert így kisebb annuitás terheli majd a jövőben a fővárost, de főleg hitelpolitikai okokból, hogy a 6%-os kamattípusú kölcsön bevezetésével a főváros irányt mutasson az ország hitelgazdaságának és a hitelélet olcsóbbá tételét ezzel is elősegítse.

A törvényhatósági bizottság ezt az érvelést honorálva, május 23-án tartott rendkívüli közgyűlésében elhatározta,¹⁾ hogy a Bankers Trust newyorki bankcégtől 88-50 árfolyam mellett, 6%-os kamatozású, 20 millió aranydollár névértékű, 35 év alatt félékenként történő sorsolás vagy visszavásárlás útján törlesztendő és félékenként utólagosan kamatozó kötelezvénykölcsönt vesz fel és kimondotta, hogy a teljes kölcsönösszeget egyszerre veszi fel, akként, hogy a kölcsönösszeget a székesfőváros folyószámlájára a Magyar Nemzeti Bankhoz kell befizetni. A közgyűlés felhatalmazta még a polgármestert, hogy a végleges szerződést a Bankers Trust newyorki bankcéggel kösse meg, a székesfőváros közönsége nevében írja alá és az ezzel kapcsolatos intézkedéseket tegye meg. Végül kimondotta még a közgyűlés, hogy e határozat azonnal végrehajtható és ellene csak birtokon kívül van fellebbezésnek helye.

Miután a beruházóprogram, valamint a kölcsön felvétele ügyében hozott közgyűlési határozatokat a belügyminiszter a pénzügyminiszterrel egyetértésben jóváhagyta,²⁾ a pénzügyminiszter pedig a kölcsönkötvények kibocsátásához a már előbb kilátásba helyezett hozzájárulását megadta,³⁾ a polgármester a Bankers Trust-tel a végleges szerződést megkötötte május 25-én, az ideiglenes elismervényeket aláírta és ezeket a Bankers Trusthöz a kellő határidőben eljuttatta, úgyhogy a kölcsönösszeg átutalása a Magyar Nemzeti Bankhoz június 15-én megtörtént.

E kölcsönművelet országos jelentőségét mutatja az is, hogy a kölcsönügyi bizottság ülésein maga a pénzügyminiszter, majd a belügyminiszter is személyesen résztvettek, jöllehet a kölcsönügyi bizottságban a kormányhatóság kiküldöttei útján amúgy is állandóan képviselve volt. A kölcsön felvétele nemcsak a fővárosnak, hanem az egész ország közgazdasági életének nagyjelentőségű eseménye volt, amit országszerte nagy figyelemmel és érdeklődéssel kísérték.

¹⁾ 800/1927. kgy. sz. hat.

²⁾ 42.036/1927—IV. és 42.337/1927—IV. sz. B. M.

³⁾ 66.687/1927—VII. P. M. sz.

1928.

A háztartási feleslegek.

A főváros háztartása régen volt olyan előnyös helyzetben, mint 1928-ban. A nagy beruházókölcsönön felül az előző évekről 22.4 millió pengő felesleg állott a főváros rendelkezésére.

Az 1926. évi zárószámadás az 1923., 1924., 1925. évek háztartási feleslegeivel együtt 22,403.548 pengő háztartási felesleget mutatott. Ez a felesleg azonban nemcsak kizáróan bevételi többletekből és megtakarításokból eredt, hanem fel nem használt hitelekéből is származott. Ennek az volt a magyarázata, hogy a költségvetések, már a költségvetési év folyamán állapíttatván meg, rendszerint olyan későn nyertek kormányhatósági jóváhagyást, hogy az előirányozott tételeket már nem lehetett a költségelőírázat szerint igénybe venni és felhasználni. E háztartási feleslegek tehát nem voltak igazi feleslegek, hanem inkább az inflációs idők bizonytalan gazdálkodásából származtak.

A feleslegek okszerű felhasználására a főváros részletes programot készített. A feleslegeket jórészt a beruházóprogram fedezetének kiegészítésére kellett felhasználni. A közgyűlés ugyanis a beruházások céljaira 107.8 millió pengőt engedélyezett, a 20 millió dolláros beruházókölcsön viszont, az átvételi árfolyamon számítva, csupán 101,421.000 pengőt eredményezett. Az eredeti beruházóprogram végrehajtására tehát a kölcsönösszeget ki kellett még egészíteni. Erre használta fel a főváros a feleslegek egy részét. Csakhogy a közgyűlés a beruházási programot még meg is toldotta, amikor elhatározta,¹⁾ hogy az autobuszforgalmat 100 kocsival kívánja bővíteni, viszont a kölcsönpénzekből engedélyezett hitelösszeg csak 40 kocsira és az ehhez szükséges üzemi építményekre nyújtott fedezetet. A 100 autobusz ára a hozzá szükséges létesítmények költségeivel együtt 9.4 millió pengőt tett ki, amire a kölcsönpénzekből csak 3.8 millió pengő állott rendelkezésre, de ez is csak akkor, ha a beruházókölcsönt az előbb említett módon kiegészítik. Ezenfelül újabb szükségletek is mutatkoztak, mint az új kislakásokhoz a közművek építése, a ferencvárosi helyikikötő építésének be-

¹⁾ 943/1927. kgy. sz. hat.

fejezése, a kórházi alap hiánya stb. Ez utóbbinál természetes, hogy ennek fedezete a feleslegek terhére esik, mert hiszen ezek a hiányok épen azokban az években keletkeztek, amelyekben a feleslegek.

A háztartási felesleg felhasználására tehát a közgyűlés a következő javaslatot fogadta el:

	Pengő
A beruházóprogram megvalósítása céljából a 20 millió dolláros kölcsön bevételének kiegészítésére.	6,379.000
Az Autobuszüzem fejlesztésére	5,600.000
A kislakásos bérházak közműveire	2,542.000
A kisajátítási alap elsorvadása folytán telekszerzésekre	400.000
A ferencvárosi helyikikötő építésére	910.000
A csatornaszivattyútelep fejlesztésére	405.600
Iskolaépítésekre	2,000.000
Leányárvaházi üdülőtelep létesítésére	130.000
Új tüdőbeteggondozó intézet létesítésére	160.000
A köztisztasági intézmény fejlesztésére	448.000
A kórházi alap 1925/26. évi kezelési hiánya	2,640.000
A Ferenc József fogadalmi templom építési költségeinek előirányzása folytán a templomépítése alap rendes javadalmazását meghaladó többlet	400.000
A városligeti hid átépítésére	400.000
Összesen	22,414.600

Miután a beruházásokra szükséges hitelösszeg most már teljes egészében rendelkezésre állott, nem volt akadálya a program végrehajtásának. A szükséges hitelösszegek felhasználására a közgyűlés meg is adta a felhatalmazást és a közgyűlési határozatokat a kormányhatóság is jóváhagyta.¹⁾

Vita a fogyasztási adók és a vámok körül.

Annak ellenére, hogy a főváros a feleslegeket beruházási célokra fordította, a kedvező körülmények egy bizonyos adómérséklést tettek lehetővé. A mérséklések a fogyasztási adóknál, az elsőrendű élelmicikkek vámjánál, a közélelmezési és vásári díjaknál és az elektromos áram áránál mutatkoztak. E mérséklésekkel a főváros évi 6 millió pengővel enyhített a közterheken. Magára az elektromos áram 6%-os ármérséklésére 2·5 millió esett. Ez volt a tanács javaslata. Azonban a törvényhatóság tovább akart menni a leszállításban.

A közgyűlés már az 1926. évi költségvetés tárgyalása során kimondotta, hogy 1927. január 1-étől kezdve a legfontosabb élelmicikkek adóját és vámját törölni kívánja, de ez a határozat, a kormány ellenkező állásfoglalása miatt, nem kerülhetett végrehajtásra. A közgyűlés azonban mindig kifejezetten

¹⁾ A beruházóprogram egyes tételeinek végrehajtásáról e tanulmány első részében a beruházásokról szóló fejezetben adtunk részletes beszámolót.

hangsúlyozta, hogy a legelső alkalmat fel kell arra használni, hogy főleg a szegényebb néposztályt sújtó közterheket a megélhetés könnyítése végett törölni vagy legalább is mérsékelni kell. A drágaság enyhítése érdekében lefolytatott tárgyalások eredményeként a kormány több elsőrendű élelmicikk forgalmi adóját már eltörölte, a főváros pedig a közélémezési intézményeknél tett jelentős könnyítéseket és engedményeket s ezenfelül az elsőrendű élelmiszerek fogyasztási adójának és vámjának mérséklését vette tervbe. A pénzügyi bizottság és a közgyűlés ezt a megoldást mégsem tekintette kielégítőnek. A pénzügyi bizottság az Elektromos Művek áramszolgáltatásának egységárát is a javaslatba hozott 6%-kal szemben 10%-kal kívánta leszállítani.

A közgyűlés hosszas vita után az elsőrendű élelmicikkek: a húsfélék, szárnyasok, vadak és halak fogyasztási adóját, valamint az elsőrendű élelmicikkek városi vámját, 1928. január 1-ével tényleg eltörölte. A közgyűlésnek ezt a határozatát sem hagyta jóvá azonban a belügyminiszter. »A közgyűlési határozat ama részéhez, — írja a belügyminiszter, — amellyel a húsfogyasztási adókat és az elsőrendű élelmicikkek városi vámját 1928. év január 1-ével megszünteti, jóváhagyásommal nem járulok hozzá és ebben a tekintetben az eddigi állapot fenntartását rendelem el. Így kellett intézkednem, mert a közgyűlés az eleső jövedelmek ellensúlyozására némely köztartozásokat irreálisan oly magas összeggel állította be a költségvetésbe, hogy azok az előirányozott összegben előreláthatóan nem fognak befolyjni. A szóbanlévő előirányzatokat tehát a megfelelő összegre leszállítom és egyúttal a fogyasztási adókezelés költségeivel teremtett költségeket visszaállítom.«

»A főváros e döntésénél nem hagyhatom figyelmen kívül azt sem, hogy a székesfőváros növekedő terhei mellett a háztartás pénzügyi egyensúlyát a maximális 50%-os póttadó mellett sem látom biztosítva, mert jövőre nem lehet arra számítani, hogy a megelőző évekből 22 millió pengőt meghaladó kezelési felesleg avagy ennek az összegnek csak számottevő hányada is rendelkezésre álljon; továbbá, mert a közlekedési adó fejében előirányzott 6.5 millió pengő a géperejű bérkocsik és autók adójának elesése következtében jelentékenyen csökkent és mert a főváros alkalmazottainak legutóbbi illetményrendezéséből felmerülő költségtöbblet a költségvetésbe nincs felvéve. Számításba kell venni azt, hogy a 20 millió dolláros beruházási kölcsön 7,924.219 pengős évi amortizációja most már állandóan fogja terhelni a költségvetést, továbbá, hogy az utak építésére és karbantartására, valamint a csatornázásra előirányzott összegek elégtelenek, pedig az utak gyökeres helyreállítást igényelnek. A csatornázás úgy a Duna jobb, mint a balpartján nagyon el van hanyagolva. A pesti oldalra eső területén a csatornázás nagyon hiányos — a budai oldalon főgyűjtőcsatorna egyáltalában nincsen, a szennyvizek itt szüretlenül kerülnek a Dunába — a budai hegyvidéken a csator-

názás elégtelensége miatt a vadvizek levezetése nedvesebb esztendőben nagyobb záporoknál biztosítva nincsen és katasztrófára vezethet. A lágy-mányosi tóterület feltöltésére szükséges összegről, valamint a lóversenytér rendezéséről is előbb-utóbb gondoskodni kell.»

»A húsfogasztási adó, az élelmicikkek vámjának eltörlésével a kívánt célt, tudniillik a lakosság életfenntartásának könnyítését, alig lehet elérni, mert nincsen megnyugtató biztosíték arra nézve, hogy az adómegszüntetés tényleg a fogyasztók javára esnék.«

A közgyűlésnek a fogasztási adók és vámok ellen elfoglalt álláspontja után a tanácsnak az volt a legfőbb törekvése, hogy a fogasztási adók és a városi vámok kezelését leegyszerűsítse s így megszüntesse mindazokat az okokat, amelyek a fogasztási adót a nagyközönség szemében ellen-szenvenessé tették és amelyek miatt különböző panaszok hangzottak el. Ezt a törekvést szolgálta a vámvonalaknak a kihelyezése a főváros politikai határára és a két adóköri terület egyesítése.¹⁾ Azután az adóztatás és a beszedett adók elszámolásának egyszerűsítése végett a tanács a fogasztási adó-igazgatóságot az általános adóigazgatás kereteibe illesztette. A fogasztási adóhivatalok tehát beleolvadtak az adószámviteli osztályokba és ezzel a fogasztási adók és a városi vámok kezelését a főváros az adószámviteli osztályokra bízta. A fogasztási adóügyi igazgatóság, valamint a javadalmi őrség főparancsnoksága 1929. január 1-ével megszűntek és ügykörük köz-ponti adószámviteli hatáskörbe olvadt. Ettől kezdve a javadalmi őrség az adóhivatali igazgatóság hatáskörébe tartozik.²⁾ Eme intézkedéseken felül a tanács még sok olyan könnyítést tett az adózás rendszerén, amelyek mind az egyszerűsítést célozták.

Az önkormányzati testületek hatályosabb ellenőrzése.

Ilyen körülmények között nyert megállapodást a főváros 1928. évi költségvetése. Ez a költségvetés már az 1927. évi V. t.-c.-nek az önkormányzati testületek háztartása hatályosabb ellenőrzéséről szóló rendelkezéseinek végrehajtása tárgyában kiadott 42.200/1927. B. M. számú körrendelet szerint történt. Ez a törvény nagyjelentőségű rendelkezéseket tartalmaz a város egész háztartásának vitelére és természetesen a költségvetésre vonatkozóan is. Ezek közül a fontosabb rendelkezések a következők:

A törvény 42. §-a elrendeli, hogy a székesfőváros az egész költségvetését a megelőző év november 1-ig a közgyűlésen megállapítani és november 15-ig két példányban felterjeszteni tartozik. A költségvetésnek — a szorosan vett háztartási, árva- és gyámhatósági kiadásokon és bevételeken kívül — fel kell ölelnie a törvényhatóságok kezelése alá tartozó valamennyi intézet

¹⁾ 925/1927. kg. sz. hat.

²⁾ 179.172/1928—VI. tan. sz.

(kórház, iskola, múzeum), alap, üzem vagy vállalat költségvetését is. Ezt a rendelkezést kell alkalmazni a részvénytársaságok alakjában működő vagy magánosokkal közös tulajdonban lévő üzemekre és vállalatokra is. A költségvetéssel fel kell terjeszteni az azzal kapcsolatban hozott határozatot és fellebbezéseket, vagy ha ilyenek nincsenek, igazoló jelentést arról, hogy a költségvetés ellen fellebbezést nem adtak be. A belügyminiszter a költségvetés egyik példányát azonnal megküldi a pénzügyminiszternek, aki észrevételeit oly időben közli a belügyminiszterrel, hogy a költségvetés az érdekelt közbenjöttével december 20-ig, lehetően előszóval, letárgyalható legyen.

A belügyminiszter a pénzügyminiszterrel egyetértve, a költségvetéseket jóváhagyja vagy indokolt esetben, a költségvetés egyensúlyának megóvása érdekében, azok *egyres tételeit leszállítja, jelemeli vagy törli vagy a törvényes rendelkezésekkel a törvényhatóságokra rótt kötelezettség teljesítéséhez szükséges kiadást a költségvetésbe felvételi vagy a jóváhagyást megtagadja és a törvényhatóságot új költségvetés készítésére utasítja.* Új tétel felvétele ellen a jogalap törvényessége szempontjából a közigazgatási bíróságnál panasznak van helye. A belügyminiszter a törvényhatóságot elhatározásáról december 25-ig értesíti.

Ha a költségvetés jóváhagyása december végéig nem történik meg, a jóváhagyás bekövetkeztéig a törvényhatóság a kiadásait a megelőző évre jóváhagyott költségvetés keretei között foganatosíthatja.

Ha a jóváhagyás megtagadása esetében a törvényhatóság a költségvetési év március végéig sem terjeszt elő jóváhagyásra alkalmas költségvetést, a belügyminiszter — a pénzügyminiszterrel egyetértve — jogosult a törvényhatóságnak arra az évre érvényes végleges költségvetését megállapítani. Ha pedig a törvényhatóság a jóváhagyás megtagadása után újra átdolgozott költségvetését január 31-ig felterjesztette, de arra a belügyminiszter március 31-ig nem nyilatkozott, a felterjesztett költségvetés április 1-ével jóváhagyottnak tekintendő és hatályba lép. Ugyanez áll arra az esetre is, ha a belügyminiszter a törvényhatóság költségvetése felett március 31-ig, a törvényhatóság késedelmén kívül más okból nem határozott.

A törvény 45. §-a megállapítja, hogy az önkormányzati testületek csak olyan köztartozásokat (pótadó, illeték, helypénz, vám, különadó, használati díj vagy illeték stb.) állapíthatnak meg és vethetnek ki, amelyeknek igénybevételére őket a törvény vagy törvényes intézkedés, törvényes felhatalmazáson alapuló miniszteri rendelet avagy szabályrendelet jogosítja fel vagy kötelezi.

A törvény 48. §-a kimondja, hogyha az önkormányzati testületnek nincsen jóváhagyott vagy a 42. §. szerint megállapított költségvetése, vagy nem azok keretében gazdálkodik, háztartásának vagy üzemi gazdálkodásának rendbehozása vagy a törvényes keretek közé szorítása érdekében a belügyminiszter, a minisztertanács hozzájárulásával, az önkormányzat

vagy egyes üzemei gazdálkodásának közvetlen ellenőrzésére, az önkormányzati testület terhére pénzügyi ellenőrt rendelhet ki. A törvény felhatalmazza a belügyminisztert, hogy a pénzügyminiszterrel egyetértve és a törvényhatóság meghallgatása után, az önkormányzati testületeket — anyagi erejük számbavételével — igazgatási szervezetük kiépítésére, pótlására, a személyzeti létszám apasztására, gazdálkodásuk, pénzkezelésük és számvitelük megfelelő szabályozására kötelezheti.

A végrehajtási utasítás részletesen foglalkozik a költségvetéssel és pedig első részében a háztartási költségvetésekkel, a második részében pedig az alapok, önálló vagyonkezelésű intézetek, üzemek és vállalatok költségvetésével.

A végrehajtási utasításnak a háztartási költségvetésre vonatkozó része Budapest székesfővárosra vonatkozóan elrendeli, hogy a háztartási alap kiadásairól és bevételeiről a következő naptári évre szóló költségvetési előirányzat tervezetét a székesfőváros pénzügyi osztálya legkésőbb a költségvetési évet megelőző augusztus végéig köteles elkészíteni.

A rendelet a költségvetés szerkesztésénél követendő irányelvek fontosságára való tekintettel elrendeli, hogy úgy a székesfőváros, mint a törvényhatósági joggal felruházott városok és a rendezett tanácsú városok költségvetését is a rendelethez fűzött minta szerint kell készíteni. A rendelet kimondja, hogy a rendkívüli kiadások (ingatlanszerzések, építések, nagyobb beruházások, közművek létesítése, jelentékenyebb átalakítások) fedezetétől a rendkívüli bevételek között megfelelő összeget (kölcsönből vagy más rendkívüli bevételből) fel kell venni, minthogy az adózók teherbíróképességének túlzott igénybevétele volna, ha a nagyobb kiadással járó és vagyonszerzés jellegével bíró beruházások költségeivel egy év költségvetési bevételeit terhelnék meg. Ezért az ilyen beruházásokkal járó kiadásokat vagy több költségvetés között kell megosztani, vagy pedig hitelművelet útján kell fedezni. A felvett kölcsön törlesztésére és kamatjaira esedékes összeget azonban a költségvetésbe mindenesetre fel kell venni.

Az olyan kiadások, amelyek a törvény értelmében csak szabályszerű közgyűlési határozat és felsőbb hatósági jóváhagyás alapján foganatosíthatók (új állások szervezése, nagyobb beruházások), csak a jóváhagyás megtörténte után irányozhatók elő. Ettől a szabálytól csak sürgős természetű, kivételes esetekben lehet eltérni, amikor a szabályszerű letárgyalásra már nem áll kellő idő rendelkezésre, a kiadásoknak kihagyása pedig súlyos anyagi kárral járna.

A költségvetésben csak olyan szükségleteket szabad előirányozni, amelyek feltétlenül a város érdekében állanak és azoknak felvételét vagy maga a közgyűlés határozta el vagy azok érvényes jogszabályok alapján terhelik a várost.

Minden kiadást és minden bevételt a tárgynak megfelelő rovat alatt kell a költségvetésben felvenni. Előre nem látott kiadások címén nem lehet kiadásokat előirányozni.

Az eltéréseket indokolni kell. Külön községi iskolai, kisdodóvodai és tanonciskolai pótdó nincs. Átfutó tételeknek nincs helyük a költségvetésben.

A háztartási kiadások és bevételek főösszegeinek egybevetése után mutató hiányt a községi pótdóból kell fedezni, amelynek igénybevehető legmagasabb mértékét és a kivetés alapjául szolgáló állami adónemeket a 171.000/1924. B. M. sz. körrendelet határozza meg. A községi pótdóból származó jövedelmet nem a költségvetés bevételei között kell előirányozni, hanem a költségvetési mérlegben a kiadások és bevételek főösszegeinek egybevetése után mutató hiány fedezetére szolgáló összegként kell feltüntetni. A pótdóbevételek fejében előirányozott összeg helyességének ellenőrzése céljából a kivetett állami adókról, azoknak a költségvetési évben várható szaporodásáról és apadásáról, valamint a pótdómentesség vagy leírás folytán számításba vett összegekről kimutatást kell mellékelni, amelyet a pénzügyigazgatóság vagy a m. kir. adóhivatal igazoló záradékával kell ellátni.

A költségvetés fejezetei között hitelátruházásnak helye nincs. Ugyanazon fejezet címei vagy rovatai között a város a hitelátruházást engedélyezheti. A személyi és dologi kiadások között azonban hitelátruházásnak semmikép sincs helye. Amennyiben a közgyűlés átruházási jogot (virement) engedélyez, ezt a költségvetést megállapító határozatban ki kell mondani.

A költségvetési évek között a hitelátruházás tilos és a folyó évi hitel terhére következő évi kiadásokat előlegesen utalványozni, valamint a hitelmaradványokat letétként kezelni nem szabad. Az utalványozási jog csak a költségvetési év végéig terjed. Pótkelési időszak nincs, ennél fogva az elmúlt költségvetési év terhére utalványozni nem szabad.

A költségvetést megállapító határozatnak magában kell foglalni a háztartási alap bevételi és kiadási főösszegeit, az ezeknek egybevetése után mutató hiányt, a pótdó alapjául vett állami adók összegét, a pótdó százalékát, az általános kereseti adó százalékát, valamint a költségvetés megállapításával kapcsolatban tett rendelkezéseket.

A költségvetésnek a törvényben előírt időben való elkészítéséért, a törvényhatósághoz, illetőleg a képviselőtestülethez kellő időben való beterjesztésért és a közgyűlés megállapítása után a kellő időben való felterjesztésért, valamint a jogerősen megállapított költségvetés végrehajtásáért a polgármester, illetőleg a város tanácsa felelős.

Ha a költségvetési év folyamán előre nem látott körülmények miatt túlkidás vagy rendkívüli kiadás merülne fel, a közgyűlés a számvevőség és a tanács előterjesztése alapján megfelelő fedezet (bevételi többletek, kiadási megtakarítások) kijelölése mellett a rendes költségvetésre előírt

módon pótköltségvetést állapít meg és azt oly időben terjeszti fel jóváhagyás végett, hogy az kellő időben foganatosítható legyen.

A végrehajtási utasítás a második részében az üzemek és vállalatok költségvetésével kapcsolatosan előírja, hogy a gázművek, a villanyvilágítási üzem, a vízvezeték és csatornamű költségvetésének megállapítására vonatkozó határozatban a gázért, a vízvezetéki vízért, az elektromos áramszolgáltatásért fizetendő egységárakat, illetőleg a csatornamű után szedendő járulékokat meg kell jelölni.

Az üzemek és vállalatok üzleti feleslegét a rendelet akként határozza meg, hogy üzleti feleslegül azt a tiszta jövedelmet kell tekinteni, amely a beruházott tőke és egyéb kölcsön törlesztésének és kamatjának fedezéséről való gondoskodás mellett, e tartozások és újítási alapra reálisan megállapított tartalékolások figyelembevételét után, a bruttó rendszer szerint, részletesen és áttekinthetően összeállított költségvetés eredményeképpen mutatkozik.

Az 1928. évi költségvetés rendszere.

Az 1928. évi költségvetés összeállítása már e törvényes rendelkezések figyelembevételével készült.¹⁾ Így ez a költségvetés már az összes várható bevételeket és kiadásokat teljes összegében irányozta elő. Semmiféle bevételt sem lehetett ennél fogva a költségvetésben történő előirányzás nélkül közvetlenül kiadásokra fordítani. Ez a költségvetés így már a bruttó rendszer szerint készült, aminek következtében a költségvetés végösszege természetesen megnövekedett.

A költségvetés rendes és rendkívüli kezelésre oszlik. A rendes kezeléshez a főváros háztartásában évenként előforduló kiadások és bevételek tartoznak. Viszont mindazt a kiadást és bevételt, amit a rendes kezelésben előirányozni nem lehet, rendkívüli kezelés alá kellett vonni. A rendkívüli kiadások között kellett így előirányozni a beruházásokat, vagyis az ingatlanvagyonba fektendő és az első felszerelés céljaira szükséges kiadásokat, továbbá azokat az előbb mondottaknál fogva beruházásoknak nem minősíthető átmeneti kiadásokat is, amelyek csak egyszer merülnek fel, vagy ha több éven át ismétlődnek is, de nem folyamánnyai a háztartás rendes menetének. Azokat a kiadásokat, amelyek a rendszeres karbantartás és természetes elhasználódás következményei, a rendes kiadások között kellett előirányozni. A költségvetés minden egyes tételét, ahol az előirányzat eltér az előző évitől, meg kellett indokolni.

Az üzemekre vonatkozóan a tanács elrendelte, hogy az üzemi költség-előirányzatot a községi háztartás költségvetéséhez hasonlóan, az előző évi előirányzatot feltüntető módon kell összeállítani. Elvként megállapította a

¹⁾ 32.751/1927—VI. sz. tan. hat.

tanács, hogy az üzemek elsősorban a befektetett tőke törlesztését és kamatját tartoznak a községi háztartásnak a megállapított terv szerint visszatéríteni és ennek fedezetéről költségvetéseikben gondoskodni. További elvként megállapította a tanács, hogy az ezen túlmenően jelentkező üzleti felesleget a községi háztartáshoz való hozzájárulásként kell a költségvetésben előirányozni. A községi háztartáshoz való hozzájárulásnak csak a tiszta üzleti felesleg tekinthető, mert a befektetett tőke törlesztése és kamatja a fővárosnak hitelművelethől származó követelése, a területhasználatért vagy más közszolgáltatás (valamely önálló községi adó) címén fizetendő összeg pedig a vállalat szempontjából olyan közteher és a főváros szempontjából olyan követelés, amelyet hasonló természetű magánvállalat is viselni tartozik.

A törvény idézett végrehajtási utasítása¹⁾ az összes városok részére egységes költségvetési mintát írt elő. Ezt a mintát, amely a költségvetési bevételeket és kiadásokat a főváros régebbi költségvetésétől eltérően csoportosítja, a főváros nem követte teljesen, hanem célszerűbbnek találta és ezért tervbe is vette, hogy a költségvetést a jövőben a tárcarendszer szerint fogja beosztani, úgyhogy minden ügyszálynak külön költségvetési fejezete legyen. A főváros azért felterjesztésben arra kérte a belügyminisztert, hogy ehhez az alaki eltéréshez legyen szíves hozzájárulni.

Itt kell még megemlíteni, hogy a tanács a pontos hitelkezelés értelmében és a hiteltúllépések megakadályozása végett hitelnyilvántartó osztályt létesített, amely 1928. január 1-én kezdte meg működését.²⁾ Ennek a számvetési osztálynak feladata szigorúan őrködni azon, hogy kiadásokat csak a költségvetésben engedélyezett hitelösszeg erejéig folyósítsanak. Ez a rendszer nagyon bevált a gyakorlatban, mert ilyen módon csak annyi kiadást lehet engedélyezni, mint amennyit a költségvetés előirányozott, a hiteltúllépés lehetősége pedig szinte automatikusan elesik.

**Az üzemek. Rendkívüli területhasználati
díj a BSzKRT-től.**

A főváros háztartásában az üzemek évről-évre nagyobb jelentőséghez jutottak. A szükségletek állandóan emelkedtek, ennél fogva a bevételeket is fokozni kellett. Újabb adók behozatalára azonban nem lehetett gondolni, azért ezek helyett az üzemek hozzájárulását kellett jelentősebb mértékben igénybe venni. Ez volt a községi politika legújabb iránya, amelynek szükségessége a legutóbbi években a belügyminiszter és az autonómia is ismételten rámutattak.

Ennek a felfogásnak volt a folyománya, hogy a belügyminiszter a pénzügyminiszterrel egyetértésben határozottan kívánta, hogy a BSzKRT, mint a főváros egyik legnagyobb üzeme, a jövőben fokozottabb mértékben

¹⁾ 42.200/1927. sz. B. M. körrendelet.

²⁾ 142.606/1927—VI. sz. tan. hat. 1755/1927. sz. kgy. hat.

járuljon hozzá a főváros háztartási terheinek viseléséhez. A BSzKRT a rekonstrukciós programját már végrehajtotta és így pénzügyi helyzete a nagyobb hozzájárulást most már megengedte.

A BSzKRT hozzájárulását területhasználati díj alakjában szolgáltatja a fővárosnak. A területhasználati szerződés szerint a díj 1923. január 1-től kezdődően az első öt évben a vasút összes személy- és teherszállításból származó évi bruttó bevételeinek 2%-a és ez a kulcs öt-öt évenként 0.5%-kal, egészen 10%-ig emelkedik, úgyhogy 2003. évi január 1-étől kezdődően, a szerződés lejártáig, a hozzájárulási összeg a szállítási bruttóbevétel 10%-a. A részesedés átlagos százaléka tehát 90 év alatt 6.22%.

A szerződés 59. §-a szerint 1928. január 1-től kezdődően a főváros a területhasználati díjat a gazdasági helyzet javulása esetén, ennek megfelelően, a részvénytársasággal egyetértően, bármikor felemelheti. Ezzel a jogával élt a főváros, amikor a szerződésszerűen előirányzott 2.5%-on felül további 3.5% (1.8 millió pengő) rendkívüli területhasználati díjat irányozott elő az 1928. évi költségvetésben. A BSzKRT hozzájárulása tehát 6%-ra emelkedett.

A Községi Takarékpénztár.

Az üzemeket tekintve, egyik legjelentősebb eseménye volt az 1928. évnek a Községi Takarékpénztár megvalósítása. Amiért a főváros évtizedeken át küzdött, ami úgyszólván valamennyi községi pártnak évtizedeken át sarkalatos programja volt, végre teljesedésbe ment. A székesfőváros törvényhatósági bizottságának közgyűlése elhatározta,¹⁾ hogy községi takarékpénztárt létesít és ennek az elhatározásának a keresztülvitele céljából átvette az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár részvénytöbbségét a Budapesti Takarékpénztár és Vásárpénztár útján. Ezt a közgyűlési határozatot a belügyminiszter is jóváhagyta²⁾, mire a tanács az intézet átvétele és a községi takarékpénztár megalapítása ügyében a szükséges intézkedéseket megtette és a Vásárpénztár bankfőosztályát is a Községi Takarékpénztárba beolvasztotta.

A főváros azután a Községi Takarékpénztárt, külföldi mintára, az adókezelésbe is bevonta. A kerületi adópénztárak a központi pénztárt illető készpénzszállításokat a Községi Takarékpénztárnál fizették be a főváros folyószámlája javára.

Üzemek megszüntetése, összeolvadása.

A háború alatt alakult üzemeket viszont igyekezett a főváros megszüntetni és ezzel az üzemi gazdálkodást szűkebb körre szorítani. Így megszüntette a közgyűlés a Községi Konyhakerti gazdaságot, a Ruha- és Cipő-

¹⁾ 274/1928. kgy. sz. hat.

²⁾ 80.759/1928—IV. sz. B. M. leirat.

üzemet, a Fővárosi Faárugyár Részvénytársaságot, az Első Magyar Szállítási Vállalat Részvénytársaságot.¹⁾

Az intézmények felszámolása megindult, minek következtében költségvetéseik már nem is szerepeltek az 1928. évi költségvetésben.

Az üzemek száma egyébként az egyes üzemek beolvasztása következtében is csökkent. Így a Fuvartelep a Köztisztasági Hivatallal, a Községi Épületek Műszaki Javítóműhelye a Műszerüzemmel, a Hatósági Zöldség-árusítóüzem a Községi Élelmiszerüzemmel és végül a Szappanüzem az Állategészségügyi teleppel egyesült.

Az 1928. évi költségvetésben a kiadások 155 millióról 200 millió pengőn felül emelkedtek. Ez a nagyarányú emelkedés egyrészt az 1923—1926. évi háztartási feleslegek előirányzásának, másrészt a bruttórendszer bevezetésének tudható be. A bruttórendszer következtében a költségvetés akkor is nagyobb lett volna, ha nem emelkednek a szükségletek. Azonban a szükségletek is emelkedtek. A kiadások főképen az új kölcsön törlesztőszolgálatával, az új utak építési költségeinek nagyarányú emelkedésével, az anya- és csecsemővédő intézmény életrehívásával, újabb gyermeküdülőttelep építésével, iskolaépítéssel, a tüdőbeteggondozó intézmény létesítésével, templomépítéssel és a már említett 1923—1926. évi háztartási feleslegeknek a beruházó program végrehajtására történő előirányzásával emelkedtek. De ezek a növekvő szükségletek is fedezetet találtak az előző évek háztartási feleslegeiben, úgyhogy a költségvetés némi felesleggel zárult.

¹⁾ 1149/1927. kgy. sz. hat.

1929.

Az adómérséklések kiterjesztése.

Az 1929. évben folytatódtak az adómérséklések. Január 1-étől kezdve a házadó Budapesten 20%-ról 17%-ra,¹⁾ a földadó pedig 25%-ról 20%-ra csökkent.²⁾ Mindkét adó alapja a községi pótdónak, így különösen a házadó kulcsának leszállítása a főváros bevételeit is nagyon csökkentette.

Adómérséklést jelentett a forgalmi adónál az adóváltság folytatólagos kiterjesztése. A 2%-os forgalmi adót ugyanis minden egyes alkalommal meg kellett fizetni, valahányszor az áru gazdát cserélt. Ezzel szemben az adóváltság azt jelentette, hogy a váltság alá eső áruk után a forgalmi adót a termelés helyén, vagy pedig külföldi árunál az áru behozatalakor, egyszerre kellett a rendeletben megállapított kulcs szerint leróni. Az adóváltság most már az áruk egész sorára terjedt ki és nemcsak a forgalmi adózásban, hanem a fényűzési adónál is alkalmazták. Az adóváltság kiterjesztésével a főváros részesedése is nagyon megcsappant, mert a termelés helye nagyon sokszor vidéken van, a vidéken termelt áru forgalmi adójából pedig a főváros nem részesedett, holott ezeknek az áruknak jórésze Budapesten kerül forgalomba. A főváros azért fölterjesztéssel fordult a kormányhoz és arra kérte a pénzügyminisztert, hogy az adóváltság bevezetése következtében elmaradt forgalmi adórészesedésért a fővárost megfelelően kárpótolja.

A lebontott ház helyébe épített épületre a törvényhozás 30 éves házadómentességet engedélyezett,³⁾ azzal a korlátozással, hogy csak olyan épület részesülhet ilyen kedvezményben, amely a fővárosnak közművekkel ellátott területén épül és olyan fűtőberendezéssel van ellátva, amely hazai szén vagy széntermék használatára alkalmas. Egy másik törvény a jövedelem-, kereseti és vagyonadónál a rögzítési értékhatárt felemelte,⁴⁾ ami szintén adómérséklést jelentett. A havi 3%-os adópótlék 1%-ra csökkent⁵⁾ és ehhez hasonlóan a kormány más könnyítéseket is engedélyezett. Nagyon fontos

¹⁾ 1929 : II. t.-c.

²⁾ 1929 : XXIII. t.-c.

³⁾ 1929 : XXIX. t.-c.

⁴⁾ 1929 : XIII. t.-c.

⁵⁾ 32.334/1929. sz. P. M. rend.

rendelkezés volt, amely szerint, akinek nem volt hátraléka, az esedékes negyedévi adót kamatmentes havi részletekben fizethette.¹⁾

A havi esedékesség a főváros tetszésével találkozott. A tanács ugyanis maga is felterjesztést intézett a kormányhoz, amelyben nemcsak az összes közszolgáltatások, hanem az illetékek, lakás- és üzletbérek stb. havi esedékességének intézményes behozatalát kérte. A felterjesztésében a tanács arra hivatkozott, hogy a magánháztartások mai berendezésének a havi esedékesség jobban felel meg, mint a negyedévi. A magánháztartás, de a kereskedelmi és ipari élet is, havi összegekkel kalkulál, így a havi esedékesség a terhek jobb és elviselhetőbb megoszlását jelentené. A kincstár érdekei is nyernének azáltal, ha bevételei havonként egyenletesen folynának be.

A késedelmi kamatot a kormány ugyanebben a rendeletben 12%-ról 6%-ra szállította le bizonyos feltételek mellett. A behajtási illeték is a záloglásnál 4%-ról 3%-ra, árveréseknél 6%-ról 5%-ra csökkent.

Mindez tehát számos könnyítést jelentett az erősen igénybevett adózó polgárság részére. Csakhogy a kormányintézkedések következtében a főváros bevételei is csökkentek. A kormány a házaadót leszállította, aminek következtében a községi pótdó 4 millióval, a házbérkrajcár 300.000 pengővel, a szemétfuvarozási illeték 150.000 pengővel, a főváros házbérjövödelme 500.000 pengővel csökkent, vagyis 5 millió pengővel kevesebb lett a bevétel.

Hozzájárulás az államrendőrség költségeihez.

Amikor a bevételek ilyen módon csökkentek, a főváros költségvetésében egyidejűen egy állandó új kiadási tétel is jelentkezett: az államrendőrség költségeihez való hozzájárulás. A törvény²⁾ felhatalmazta a belügyminisztert, hogy Budapest székesfővárostól, a törvényhatósági és rendezett tanácsú városoktól 1929. január 1-től kezdve az állami rendőrség költségeihez hozzájárulást szedhessen. A hozzájárulás összegét a város vagyoni helyzetének figyelembevételével a belügyminiszter állapítja meg. A hozzájárulás a városi költségvetésben előírányzott összes bevételeknek 1—3%-ig terjedhet, de a városok által fizetendő hozzájárulások összege nem haladhatja meg az államrendőrség költségeinek 15%-át. E rendelkezések alapján a belügyminiszter a pénzügyminiszterrel egyetértve, a székesfőváros hozzájárulását évi 3 millió pengőben állapította meg.³⁾ Az ország összes városait 5-8 millió pengő hozzájárulás terhelte, ebből Budapestre 3 millió jutott, holott az 1908-ban megállapított⁴⁾ 800.000 aranykoronás hozzájárulás 100%-os

¹⁾ 100.000/1929—VII. sz. P. M. rend.

²⁾ 1928 : XXXIII. t.-c. 13. §.

³⁾ 108.965/1928—VI sz. B. M. rend.

⁴⁾ 1908 : XLVIII. t.-c. 9. §.

valorizálása is csak 928.000 pengőnek felelt volna meg. A közgyűlés természetesen kérte a törvényhozástól és a belügyminisztertől is, hogy a főváros hozzájárulását a régi törvény figyelembevételével kisebb összegben állapítsa meg.

Az államsegélyek valorizálása.

A fővárosnak ezt a kérését a kormány nem teljesítette és így a főváros csak azt tehetette, hogy maga is az állami hozzájárulások teljes értékű megállapítását kéri. A közgyűlés felterjesztésében arra kérte tehát a kormányt, hogy az államtól kezelésbe átvett utak karbantartásáért és egyes fővárosi iskolák fenntartásáért megállapított államsegélyek összegét, a mai viszonyoknak megfelelően, újból állapítsa meg, a közlekedési rendészeti kiadások megtérítése alól pedig, amit a főváros eddig törvényes kötelezettség nélkül teljesített, mentesítse a fővárost.

A főváros a IX. kerület, Soroksári-út külső részének (a zimonyi állami útnak) és a budapest—vác—kassai közút székesfővárosi szakaszának fenntartását az államtól még a 90-es években összesen 70.000 aranykorona segélyért elvállalta¹⁾. A kereskedelemügyi kormány évi 70.000 aranykorona segély helyett évi 5-60 pengőt fizetett.

Hasonló volt az eset az iskolafenntartási segélyekkel is. A főváros a reáliskolák fenntartásáért 56.000 aranykorona, a felsőkereskedelmi iskolák fenntartásáért 35.000 aranykorona, a polgári iskolák fenntartásáért 40.000 aranykorona, az elemi népiskolák fenntartásáért 60.000 aranykorona és az iparostanonciskolák fenntartásáért 30.000 aranykorona évi államsegélyt kapott. Ezek helyett a kultuskormány évi 15 pengőt fizetett, a főváros azért azt kérte a felterjesztésében, hogy a kormány ezeket az államsegélyeket, a változott viszonyoknak megfelelően, újból állapítsa meg.

Az új Rókus-kórház.

A költségvetés megállapítása nehézségekkel járt. A főváros kellő gondot kívánt fordítani a szociális intézmények korszerű kiépítésére, valamint a közoktatásügy és közegészségügy fejlesztését is szem előtt tartotta. E téren már a költségvetés is haladást mutatott, a pénzügyi bizottságot azonban ez nem elégítette ki, mert véleménye szerint e nagyfontosságú közszükségletek kielégítésére, a rendelkezésre álló anyagi erőkhöz képest, nagyobb összegeket kell fordítani.

Ilyen volt az új központi közkórház megépítése, amit a közvélemény már régóta sürgetett.²⁾ Az új központi közkórház a lebontásra ítélt régi Rókus-kórházat pótolta volna. Az új kórház a tervek szerint 22 millió pengő

¹⁾ 729/1896. és 607/1998. sz. kgy. hat.

²⁾ 701/1929. sz. kgy. hat.

építési költséget igényelt. Ezt a hatalmas összeget a főváros kizáróan a maga erejéből nem volt képes fedezni. Viszont a kórház megépítése nemcsak városi, hanem országos ügy is volt, mert Budapest közkórházait nemcsak a főváros lakossága, hanem a vidék is nagymértékben veszi igénybe. Azért mindenképpen méltányosnak látszott, hogy a költségekhez a kormány is hozzájáruljon. E tekintetben több gondolat merült fel. Egyik kívánság úgy szólt, hogy az új kórház megépítése érdekében a népjóléti és munkaügyi miniszter vállalja el tárcája terhére legalább is az 1921—1928. év végéig jelentkező több, mint 9 millió pengő közkórházi hiány megtérítését, minthogy ez a hiány amúgy is abból származik, hogy a kormány az ápolási díjak szedését nem engedélyezte olyan mértékben, ahogy az szükséges volt. A közgyűlés ennél tovább ment és az építendő új kórház építési költségeinek felerészét kérte a kormánytól és az új kórház építési költségeinek első részleteként egyúttal 2 millió pengőt irányozott elő a költségvetésben.

Útépítési kölcsön.

Másik fontos probléma volt a közutak építése. A költségvetés a közutak építésére és fenntartására jelentős összeget irányozott elő, többet, mint a háborút megelőző békeidőben. Ezzel azonban a pénzügyi bizottság még nem tekintette a kérdést megoldottnak, mert a közlekedés fejlesztése érdekében több utat kellett volna megépíteni. Az a gondolat merült fel tehát, hogy az útépítések céljaira a főváros 5 millió pengő folyószámlakölcsönt vegyen fel a Községi Takarékpénztártól. A közgyűlés azért felhívta a tanácsot, hogy az útépítési program megvalósítása érdekében készítse elő az útépítési kölcsön felvételét. Ez a folyószámlahitel első részlete lett volna a nagyobb útépítési kölcsönnek.

A kibővített útépítési programot csak kölcsön felvételével lehetett végrehajtani, mert a költségvetési bevételek már nem fedezték ezeket a kiadásokat. Az volt tehát a helyzet, hogyha a kölcsön elmarad, az útépítési programot sem lehet végrehajtani, mint ahogy az be is következett, mint-hogy a belügyminiszter nem járult hozzá az útépítési kölcsön felvételéhez.

Rendkívüli kiadások.

Az inségakció keretében a főváros 1929-ben újabb szükséglakások építését vette tervbe. Ebben az időben vette meg a főváros a gróf Károlyi-palotát. A palota kertjét közpark céljaira szánták, míg magát a palotát a főváros képgyűjteményeinek megfelelőbb elhelyezése végett vásárolták meg. A vételár fedezetéről ügygondoskodtak, hogy a Lipót-körúti bérházak eladását vették tervbe. Így a vételárat nem a közadók bevételeiből, hanem voltaképpen a vagyontárgyak kicserélésével kívánták fedezni. Hasonló volt az eljárás a Kisipari Hitelintézet tőkefelelmesénél is. Erre a célra a főváros érdekeltségi körébe nem tartozó vállalatok részvényeinek eladásából befolyó vételárat jelölték ki fedezetül.

A költségvetést csak úgy lehetett egyensúlyba hozni, hogy a már említett folyószámlakölcsönön kívül az üzemek hozzájárulását is nagyobb összegben irányozták elő. A Beszkárt hozzájárulása a költségvetés szerint 2·5 millióval, az Elektromos Művek hozzájárulása pedig 500.000 pengővel emelkedett.

Tárcarendszer a költségvetésben.

Az 1929. évi költségvetés tárcarendszer szerint készült, úgyhogy minden tanácsi ügyosztálynak külön költségvetési fejezete volt, amely az ügyosztály rendelkezése alá tartozó hitelek tartalmazta. Ez nem felelt meg ugyan a miniszteri körrendelet előírásának, de viszont a pontos hitelkezelés szempontjából célszerűnek látszott. A pontos hitelkezelés szempontjából nagy előny, ha minden ügyosztály a saját költségvetési fejezetén kezeli a maga hiteleit, ellentétben az eddig érvényben volt rendszerrel, amikor az egy-egy csoportba foglalt hitelek felett 4—5 vagy még több ügyosztály is rendelkezett. Logikus volt tehát, hogy a költségvetés az adminisztráció tagozatához simuljon, mert ilyen módon jobban vállalhat az ügyosztály és annak vezetője a költségvetési hitel kezeléséért felelősséget.

A tanács a tárcarendszert, amely egyúttal az ügyosztályi hitelkeretek megállapítására is szolgált, fontosnak tartotta a főváros háztartási rendjének biztosítása érdekében. A költségvetés azóta ilyen rendszerben készül, de e mellett a főváros eleget tett a miniszteri körrendeletnek is azzal, hogy és előírt csoportosításban is feldolgozta a költségvetési tételeket a mellékleten.

A kiadások.

A költségvetés számadatait az egész vonalon keresztül vitt bruttórendszer jelentősen felduzzasztotta. Ennek a költségvetésnek számos tétele kétszeresen és pedig úgy kiadásként, mint bevételként is szerepel az előirányzatban. Ezek a könyvelési tételek közel 30 millió pengőt tettek ki, úgyhogy a bruttó költségvetés 214·3 millió pengő, a nettó költségvetés pedig csak 185 millió pengő volt tulajdonképpen.

A költségvetés igyekezett a főváros minden szükségletéről gondoskodni. Az igazgatási, a közoktatási, az út- és csatornaépítési, a közegészségi és köztisztasági kiadások ennek következtében jelentékenyen emelkedtek, de jelentős az emelkedés a jótékonyági és közművelődési kiadásoknál is. Több nagy tétel vagyongyarapodást jelentett. Nevezetesen telekszerzésre 400.000, alaptőkeemelésre közel egymillió, új iskolák és óvodák építésére 2 millió, szeretetotthon, szükséglakás és árvaház építésére 900.000, a gróf Károlyi-palota vételárának első részletére 1·7 millió, új kórházépítésnek első részletére 2 millió, a ferencvárosi helyikikötő építésére 700.000, a tűz-őrségi épületek céljaira 420.000, a templomépítési alap gyarapítására 800.000

pengő volt előirányozva. Ez összesen közel 10 millió pengő kiadás, ami nagyrészt fedezetet nyert a részvények eladásából, a kölcsönpénzek átmeneti gyümölcsoztetéséből, a Lipót-körúti bérház tervbevett eladásából várható bevétellel és az 1927. évi háztartási felesleggel (3·7 millió pengő).

A bevételek.

Az emelkedő rendes kiadások a bevételek természetes fejlődésében találtak fedezetet. Az adóbevételek emelkedtek, mert csaknem valamennyi adónemnél nagyobb lett az adóalap. Újabb adóterhet vagy adóemelést a költségvetés nem tartalmazott, de ennek már nem is volt meg a gazdasági lehetősége. »Kétségtelen, hogy a nehéz gazdasági viszonyokkal küzdő lakosság adófizetési képessége — írja a belügyminiszter az 1929. évi költségvetést jóváhagyó leiratában — nagyon megcsappant és most már elérkezett annak az ideje, hogy a székesfőváros közönsége olyan adópolitikára térjen át, mely a községi közterheknek lehető csökkentésére vezessen.«

Adóleszállításnak számított a fogyasztási adó kivetésénél életbe léptetett változás. Augusztus 15-én lépett életbe az a rendelkezés,¹⁾ hogy a vágóhidakon leölt állatok után ne darabszám, hanem súly szerint történjék az adózás, ami lényegében a húsfogyasztási adó kulcsának 15%-os csökkentését jelentette. Ezenkívül a tanács a húsfogyasztási adókirendeltségek adóelszámolási rendszerét is újból szabályozta,²⁾ amivel az adókezelés ellen felhozott panaszokat kívánta orvosolni.

¹⁾ 56.191/1929—VI. sz. tan. hat.

²⁾ 147.860/1929—VI. sz. tan. hat.

1930.

A válság előjelei.

Az 1930. évben, a már előző évi amerikai tőzsdeválság hatása alatt, a gazdasági krízis jelei mutatkoztak. A krízis a mezőgazdaságból indult ki, de ennek hatása a gazdasági élet egész területére csakhamar kiterjedt. Az ipari termelés is megcsappant, a gyárak tömegesen bocsátották el a munkásokat. A krízis ellen az európai államok elzárkózással és önellátással igyekeztek védekezni, ami azonban a gazdasági válság hatását még csak fokozta.

A boléta és az adómérséklések.

A búzaárak hirtelen esése, aminek következtében a gazdasági krízis elsősorban a mezőgazdaságban jelentkezett, a kormányt beavatkozó intézkedésekre készítette. Így született meg a gabonaszelvény: a boléta. Az egyes gabonaneműek értékesítése érdekében szükséges intézkedésekről szóló törvény¹⁾ értelmében a termelők a gabona forgalombahozatalakor az áron felül még gabonaszelvényt, bolétát is kaptak, amit az adóhivatalokban be lehetett váltani. Így a gabonaszelvény a gabonaárak kiegészítésére szolgált, hogy a termelő magasabb árat kaphasson a gabonáért. Ennek részleges fedezése céljából a kormány a lisztforgalmi adót léptette életbe, aminek értelmében az eddig 2%-os általános forgalmi adó helyett a kereskedelmi örlés után 3—10%-os lisztforgalmi adót kellett fizetni a liszt minősége szerint.

A kormány tovább folytatta a forgalmi adózás terén az enyhítéseket. 1930. év július 1-től kezdve az állandóan segéd nélkül dolgozó, valamint a legfeljebb 2 tanoncot alkalmazó kézműves iparosokat a forgalmi adó alól mentesítette.²⁾

A gazdasági élet tehermentesítése érdekében a kormány most már a szükségletek megszorításával az állami költségvetést 5%-kal leszállítani gykezett. Ekkor már jelentkezett az 1931. évi világválság előszele.

¹⁾ 1930 : XXII. t.-c. és 3300/1930. sz. M. M. végrehajtási utasítás.

²⁾ 84.600/1930. sz. B. M. rend.

A költségvetés.

A főváros költségvetése 21·5 millió pengővel csökkent. Ez a csökkenés azonban jórészt csak látszólagos volt, mert annak volt a következménye, hogy egyes könyvelési tételeket sikerült a költségvetésből kiküszöbölni, másrészt, hogy a Vízművek és a Tűzelőszerraktár költségvetése, minthogy a közgyűlés elhatározásából önálló vagyongazdálkodási intézmények (üzemek) lettek, kiestek a községi háztartás költségvetéséből. A költségvetés valójában 3 millió pengővel emelkedett. Ez az emelkedés azonban mindössze csak 1·5%-ot tett ki, ami lényegesen kevesebb, mint volt az előző években. A költségvetési keretek emelkedése most már állandóan csökken. Az 1928. évi kiadások az 1927. évre megállapított költségvetéssel szemben még 11%-kal növekedtek, az 1929. évi költségvetés már csak 6%-os emelkedést mutat, az 1930. évi csupán 1·5%-kal emelkedett.

Az 1930. évre előirányzott kiadások általában az 1929. évi keretek között mozogtak. Az új Rókus-kórház építésére ezúttal is 2 millió pengőt fordított a költségvetés, iskolaépítésekre 2 millió pengőt, a kórházak tatarozására és gyökeres helyreállítására 420.000 pengő, új tüdőbetegkórház építésének első részleteként 460.000 pengő állott a költségvetésben rendelkezésre. Utak építésére és karbantartására 12·5 millió pengőt irányoztak elő. A kiadások jelentékenyebb mértékben növekedtek a közjótékonysági ügykörben, mivel a főváros által létesített két új intézménynek, a bicskei leányotthonnak és a hűvösvölgyi árvaháznak fenntartási költségeiről is gondoskodni kellett. Növelte még a kiadásokat a Villányi-útra áthelyezendő leányárvaház szükséglete, az árvák létszámának emelkedése miatt. E szociális intézmények fenntartása évi 1·2 millió pengő kiadási többletet jelentett a fővárosnak.

Újabb szükségilakás építésére 400.000 pengőt, egy kísérleti szeméttárolótelep létesítésére 250.000 pengőt irányzott elő a költségvetés. Nagyobb új kiadási tételek voltak a Villányi-úti árvaház vétele 750.000 pengővel, a Rákoskeresztúri temetőben melegező létesítése 80.000 pengővel, a Fővárosi Könyvtár berendezési költsége 300.000 pengővel, az építendő fedett uszoda építési költségeihez való hozzájárulás 300.000 pengővel. Telekszerzésekre 1·1 millió pengő, templomépítésekre 700.000 pengő állott rendelkezésre. Az előkészítés alatt álló állásszervezésekre 1·2 millió pengőt irányzott elő a költségvetés.

Amint ezekből látható, a főváros nemcsak hogy jelentős áldozatokat hozott a közjótékonysági, a közegészségi és közoktatási intézmények fenntartására, közművek fejlesztésére, hanem több évre felosztott beruházásokat is hajtott végre. A főváros tehát rendes jövedelmeiből és adóbevételeiből aránylag nagy összeget fordított rendkívüli kiadásokra.

Ezzel szemben a bevételek nagyobb emelkedésére már nem nagyon lehetett számítani, bár az adóbevételek a kivetési alap növekedésével, természetes

fejlődés útján, még emelkedtek. Az adóalap különösen a házbéradónál növekedett az újabb lakásrendelet következtében, amelynek alapján a lakásbérek az 1917. évi aranykorona bérrel egyenlő összegű pengőre emelkedtek. De miként a költségvetést jóváhagyó leiratában a belügy-miniszter is megállapította, »a székesfőváros egyéb bevételeinek növekedése nem tart lépést a kiadások emelkedésével, új jövedelmi források pedig nem állanak rendelkezésre, ennél fogva a kiadások előirányzásánál a bevételekhez kell igazodni és a pénzügyi egyensúly fenntartására és biztosítására fokozott éberséget és körültekintő gondosságot kell fordítani.« Érezte ezt a tanács is a költségvetés összeállításánál és igyekezett is magát ehhez tartani. A pénzügyi bizottság szintén megállapította jelentésében, hogy »a jövő gazdálkodásában még fokozottabb mértékben kell érvényesülni a legmesszebbmenő takarékoság elvének annál is inkább, mert 1931-től kezdődően a főváros terhei az ostendei egyezményből kifolyóan 3-6 millió pengővel fognak emelkedni, amelynek fedezetét csak kiadási megtakarítás útján lehet biztosítani, mert a bevételek emelkedésére ezután már nem lehet számítani, sőt az adók hozamánál már nemcsak hogy emelkedés nem mutatkozik, ellenkezően, az adóbevételek csökkenésére van kilátás, amint ez már a folyó évi kezelésben is tapasztalható.«

Függőkölcsön felvétele.

A válságos gazdasági helyzetben és az egyre növekvő munkanélküliségben nagy jelentősége volt annak, hogy a főváros újabb üzemi beruházásokat vett tervbe ebben az évben és e célból kölcsönt vett igénybe. Amikor a közgyűlés az 1927. évi beruházó programot 107 millió pengőben megállapította, a nagy üzemek beruházási szükségletének csak egy részét engedélyezte, mert az egész beruházó program a 20 millió dollárra tervezett kölcsönkeretben nem találta volna már fedezetét. A közgyűlés így az Elektromos Művek beruházó programját 64 millió pengőben állapította meg ugyan, de a kölcsönből csak 20 millió pengőt bocsátott az üzem rendelkezésére, a Vízművek rekonstrukciójára pedig csak 14-4 millió pengőt juttatott. Tehát már az 1927. évi kölcsön felvételekor nyilvánvaló volt, hogy az elhatározott beruházások megvalósítása és befejezése céljaira néhány év múlva újabb kölcsönt kell felvenni.

Az üzemek az eddig engedélyezett hitelek felhasználták és az azokból végrehajtható beruházásokat végre is hajtották. Ennél fogva időszerűvé vált egy újabb beruházókölcsön felvétele.

Ehhez járult még az is, hogy a főváros most már nem nélkülözhetette azt a 16 millió pengőt sem, amit a korábbi évek feleslegeiből hízlalási és állatkereskedői hitelek céljaira, a főváros közéletmezésének biztosítása végett, lekötött betétként a Vásárpénztárnál helyezett el. A közgyűlés

ezeket a feleslegeket beruházások céljaira engedélyezte ; ezek a beruházások folyamatban is voltak, a tőke, aminek a terhére a beruházásokat végezték, azonban a Vásárpénztárnál volt lekötve.

A közgyűlés, számbavéve az üzemek további beruházó szükségleteit, az Elektromos Művek, a Vízművek és a Gázművek kibővítésére újabb beruházóprogramot állapított meg. Ezzel együtt elhatározta a közgyűlés, hogy az Elektromosművek és Vízművek legsürgősebb beruházásait, továbbá a háztartási feleslegek terhére engedélyezett beruházásokat, helyesebben a Vásárpénztár hitelszükségletét, átmenetien függőkölsönből fedezi, mert végleges beruházókölsön felvételére az időpontot nem tartotta alkalmasnak. A közgyűlés tehát úgy határozott, hogy 46 millió pengő függőkölsönt vesz fel és ebből 18 millió pengőt a Vízművek, 12 millió pengőt az Elektromos Művek legsürgősebb beruházásaira fordít, míg 16 millió pengő a feleslegek terhére engedélyezett beruházások, illetőleg a Vásárpénztár céljaira szolgál.

A közgyűlés ennek folytán elfogadta¹⁾ a Budapest Székesfővárosi Községi Takarékpénztárnak 250.000 font és 2,800.000 dollár, továbbá a Magyar Általános Hitelbank, a Magyar Leszámlító és Pénzváltó Bank, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület és a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank részvételével alakult pénzcsoportnak, végül az Angol Magyar Banknak 2—2 millió dollár, összesen tehát 250.000 font sterling és 6,800.000 dollár kölcsönre adott ajánlatát. A kölcsönnek a Községi Takarékpénztártól felvett részét 2 év alatt, a többi pénzintézetétől felvett 4 millió dollárt pedig másfél év alatt kell visszafizetni.

Ezzel a kölcsönnel, ami *előlege* lett volna egy később felveendő nagyobb törlesztéses kölcsönnek, a főváros biztosította az üzemek fejlesztéséhez szükséges beruházások végrehajtását és ezzel az ipart és a kereskedelmet nagyszabású megrendelésekkel foglalkoztatta, ami nemcsak a gazdasági életben érezttette kedvező hatását ezekben a válságos időkben, hanem a munkanélküliséget is nagymértékben csökkentette.

Az alapok megszüntetése.

Az 1930. évi költségvetés megállapításával kapcsolatban a közgyűlés egyúttal kimondotta, hogy a Közkórházi alap, továbbá a Székesfővárosi Alkalmazottak Segítőalapja, valamint a Gyámtartalékalap kivételével az elkülönített alapokat megszünteti és azokat a községi háztartási alapba beolvasztja.

Az alapszerű kezelés régi gyakorlaton alapszik. A vagyonkezelésnek ez a módja azt célozta, hogy egy bizonyos előre meghatározott cél elérését megfelelő összegek vagy vagyontárgyak jövedelmeinek lekötése útján biztosítsák. Abban az időben, amikor ezeket az összegeket és vagyontárgyakat ilyen célból kijelölték, meg volt az értelme a számadások különálló vezeté-

¹⁾ 1089/1930. kgy. sz. hat.

sének, mert a jövedelem rendszerint jelentős összegeket tett ki és úgy látszott, hogy ez a jövedelem belátható időre biztosítja a kijelölt cél megvalósítását.

Az alap vagyona mindig a székesfőváros vagyonának integráns része volt és az alap megjelölése csak a számadások különálló vezetését jelentette. Az alapok azonban nem váltották be a hozzáfűzött reményeket. A főváros fejlődött, de az alap vagyona változatlan maradt vagy legjobb esetben növekedett ugyan, de sokkal kisebb mértékben, semhogy céljának megfelelhett volna. Az élet mindinkább fokozott igényeket támasztott az alapokkal szemben, különösen a jótékonyság terén a parancsoló szükség hovatovább arra készítette a főváros törvényhatósági bizottságát, hogy az alap jövedelmein felül újabb összegeket áldozzon most már a költségvetésekben azokra a célokra, amelyeknek megvalósítása végett az alapokat létesítették. Amilyen arányban növekedtek az évi költségvetések terhére engedélyezett összegek, olyan arányban vesztett jelentőségéből az alap és minél tovább tartott ez a folyamat, annál jobban elhalványult az alapok jelentősége.

E tekintetben a korona elértéktelenedésének döntő jelentősége volt. Az alapok vagyona ugyanis — kivéve az ingatlanokat — tisztán gyümölcsöző pénzkészletből és óvadékképes értékpapirokból állott. Ez utóbbiak nagyrészt elértéktelenedtek, az ingatlan pedig rendszerint olyan célra szolgált (árvaház, szegényház), hogy azok jövedelmezőségéről szó sem lehetett. Így zsugorodott össze az alapok vagyona és ezzel természetesen az alapok jövedelme is. Az alapszerűen kezelt vagyon olyan jelentéktelen értékű volt, hogy számottevő jövedelmet már egyik sem szolgáltatott és az alapok kötelezettségei már régóta a községi háztartást terhelték. Az alapszerű kezelésnek pedig csak addig van célja, amíg az alapszerűen kezelt vagyon jövedelme elegendő a kijelölt cél megvalósítására. Mihelyt azonban a kijelölt cél szükségleteit a főváros költségvetéséből kell fedezni, akkor céltalan az alapot tovább is fenntartani.

E tekintetben csak három alap volt kivétel, amelyeknek fenntartása indokolt volt: a Kórházi alap, a Székesfővárosi Alkalmazottak Segítőalapja és a Gyámtartalékalap.

A Kórházi alap vagyonának elkülönített kezelése a kórházi ápolási költségek megállapítása végett volt szükséges, a Székesfővárosi Alkalmazottak Segítőalapja törvényes intézkedés folytán létesült, a Gyámtartalékalap fenntartására pedig a székesfővárost, mint gyámhatóságot, szintén törvény kötelezi. A többi alap azonban mind olyan, hogy rendeltetésük megszűnt. Vagyonuk elértéktelenedett, úgyhogy ezeknél az alapszerű kezelés fenntartása szükségtelen és céltalan volt. Az alapok keretében esetleg kezelt alapítványi vagyont azonban továbbra is az alapító okiratban megjelölt módon kezelik.

A megszüntetett alapok a következők voltak :

A *kisajátítási alap* létesítése a kisajátítási törvénnyel függ össze,¹⁾ amely törvény értelmében Pest városa a kisajátítási alapot létesítette. Az alap egyik legjelentékenyebb jövedelmi forrását a szabályozások alkalmával megváltandó területek vételárai tették. A székesfővárosi közmunkák tanácsáról szóló törvény²⁾ szerint azonban ezeket a vételárakat a fővárosi pénzalapba kellett befizetni, ennél fogva a városi kisajátítási alap illuzóriussá vált. A Közmunkák Tanácsa és Pest város törvényhatósága között ezek után olyan megállapodás jött létre, hogy a város a megsemmisült kisajátítási alap helyébe új alapot létesít, melynek javadalmazásához saját házipénztára évenként 25.000 forinttal járul hozzá, növelésére pedig a városi telkekből befolyt telekárak 20%-át fordítja. A megállapodás értelmében a bevételek kétharmadát Pest városa a saját hatáskörében végrehajtandó kisajátításokra fordítja, egyharmadát pedig a fővárosi pénzalap javára szolgáltatja be. Buda és Pest városok egyesítése után Budapest törvényhatósága az említett egyezményt Buda városára is kiterjesztette és az ott fennálló hasonló alapot 1873. év végén Pest város kisajátítási alapjába beolvasztotta, kimondván azt is, hogy az építési eljárási díjak felerészét a kisajátítási alap növelésére kell fordítani.³⁾ Ezt a terjedék-egyezményt az évek során meghosszabbították, azzal a módosítással azonban, hogy a főváros házipénztára évi 100.000 koronával támogatja a fővárosi pénzalapot.

Időközben a kisajátítási alap nagyobb hiányokkal küzdött, majd teljesen elsorvadt és csupán a kisebb terjedékek beváltására állott igen csekély mérvű fedezet rendelkezésre. A nagy kisajátítások a kölcsön-pénzek terhére történtek, a kisebb kisajátítások költségeit pedig a községi háztartás viselte és ugyancsak a községi háztartás vállalta a terjedék-egyezményből kifolyóan a fővárosi pénzalaphoz való hozzájárulás költségeit is.

Az *ingatlanszerzési és elidegenítési alap* célja az lett volna, hogy az eladott ingatlanok vételárából újabb ingatlanokat szerezzenek. Minthogy a befolyt vételárrészek nem fedezték az újabb ingatlanok szerzésével felmerült kiadásokat, az alap hiányait a községi háztartás fedezte. Lényegileg így most már nem volt más az alap, mint az ingatlanvagyon változásainak nyilvántartása.

A *tiszti nyugdíjalap* Buda és Pest szabad királyi városok nyugdíjalapjának egyesítésével keletkezett. Kamatjövedelmének felhasználásáról a nyugdíjasok ellátásáról szóló szabályrendelet intézkedett.⁴⁾ Minthogy azonban a nyugdíjak rendezése a háború után nem a nyugdíjszabályrendeletben

¹⁾ 1869 : XL. t.-c.

²⁾ 1870 : X. t.-c.

³⁾ 92/1874. kg. sz. hat.

⁴⁾ 196/1911. kg. sz. hat.

megállapított mérték szerint, hanem teljesen más rendelkezések alapján történt, az alap a jelentkező nyugdíjterhek viselésére képtelenné vált. A nyugdíjterheket azóta teljes egészükben a községi háztartás fedezi, az alap vagyonának kamatai pedig a községi háztartást illetik.

A székesfővárosi alkalmazottak nyugdíjpótló alapja az 1910. évben létesült.¹⁾ Rendeltetése a székesfővárosi nyugdíjasoknak és a volt alkalmazottak özvegyeinek és árváinak lakbérnyugdíjban való részesítése volt. Jövedelmét az összes alkalmazottak fizetéséből levont 1%-os járulék, valamint a községi háztartás terhére 1910. évtől számított 10 év alatt, majd folytatóan további 10 évre engedélyezett évi 100.000 korona javadalmazás tette.

A lakbérnyugdíjnak a kormányhatósági rendelettel történt általános rendezése következtében a tanács az alap működését 1923. év május 1-én felfüggesztette és az 1%-os járulék levonását, valamint a községi hozzájárulást 1924. év végével megszüntette. Az alap vagyonát kamatmentesen további intézkedésig a székesfővárosi alkalmazottak segítőalapja kapta.²⁾ A lakbérnyugdíj 1923. május 1-től a községi háztartást terheli.

A székesfőváros alkalmazottainak a hadbavonultak és a háború miatt szűkölködők javára gyűjtött segítőalapja a háború kitörésekor gyűjtés útján keletkezett segítőalap.³⁾ Vagyonra nincs, rendeltetése megszűnt.

Háborús segélyalap. A háború alatt a gazdasági viszonyok romlásával a kormány a székesfővárosi alkalmazottakat 1916. január 1-től 1924. június 30-ig illetménykiegészítésként segélyben részesítette. E célra a kormány a szükségletnek megfelelő összeget utólagos elszámolás kötelezettsége mellett mindig a főváros rendelkezésére bocsátotta. Az alap létesítését az tette szükségessé, hogy az állami hozzájárulásokat a községi háztartástól elkülönítetten kezeljék.

A székesfővárosi közkórházi tartalékalap. Az 1902. évi 35.000. B. M. sz. szabályrendelet a közkórházi költségvetésben elő nem irányozható közkórházi kiadások fedezésére tartalékalap létesítését rendelte el. Az alap jövedelmét az ápolási díj kiszámításánál jelentkező törtszámoknak felfelé történő kikerekítéséből eredő különbözet adta. Az alap javadalmazását 1924. július 1-étől a népjóléti és munkaügyi miniszter megszüntette.

Sorsjegykölcsöntörlesztő alap. Buda szab. kir. város 1859-ben 2 millió forintos sorsjegykölcsönt vett fel. A kölcsönösszegeből 800.000 forintot

¹⁾ 196/1909. kgy. sz. hat.

²⁾ 1111/1927. kgy. sz. hat., jóváhagyást nyert a 44.513/1927. B. M. sz. leirata.

³⁾ 132.449/1914. tan. sz. hat.

biztosítási alapként külön kellett kezelni, melynek kamatjából fedezték az évi törlesztőrészeket. Ezenkívül évi 78.000 forintot kellett a törlesztő-alapba befizetni. A biztosítéki alap álladéka az 1928. év végén 209 pengő 02 fillér volt.

Kerepesi-úti köztemető alap a Kerepesi-úti köztemető fenntartására szolgált. Az alap tőkéjének elértéktelenedése következtében az 1920. évtől kezdődően a temető fenntartási költségeit a községi háztartás fedezte.

A *szegényalap* a pesti, budai és óbudai szegényházi alapok összevonásával keletkezett. Ez viselte a szegényházak (szeretetotthonok) költségeit, esetleges hiányait pedig a községi háztartás pótolta. A korona elértéktelenedése következtében az alap tőkéjének kamatai még a fenntartási költségek kis részének fedezésére sem voltak elegendők és a szegényügyi kiadásokat 1920 óta a községi háztartás viselte.

A *József-fiúárvaházi alap* a József-fiúárvaház fenntartására létesült. Az árvaház felállítását Pest városa 1837-ben határozta el. Az árvaház részére Festetich Andor gróf adott ingyentelket, a pesti polgárok pedig pénzzel és természetben adott adományokkal segítették elő annak felépítését. Az árvaház szükségleteit az alap tőkéjének elértéktelenedése következtében 1920 óta a községi háztartás fedezte.

Az *Erzsébet-leányárvaházi alap* rendeltetése az árvaház fenntartása volt. Az árvaház fenntartási költségeit 1920 óta az alap tőkéjének elértéktelenedése következtében a községi háztartás viseli.

A *Mayer Ferenc-árvaházi alap* rendeltetése az alapítóról elnevezett árvaház fenntartása volt. Mayer Ferenc cs. és kir. tábornok 400.000 koronát hagyományozott 1857-ben Buda városának árvaház létesítése céljából. Az alap tőkéjének elértéktelenedése következtében 1920 óta az árvaházat a községi háztartás tartja fenn.

A *Községi szeretetházi alap* eredetien községi szeretetház, majd árvaház fenntartására szolgált. A korona elértéktelenedése következtében az alap tőkéi elvesztették értéküket és ezért 1920 óta az árvaház fenntartási költségei a községi háztartást terhelik.

Bernfeld Mór-fiúotthon alap. Az alapító az Erzsébet királyné-út 6. számú villát és ennek átalakítására 600.000 koronát hagyományozott a székesfővárosnak azzal a rendeltetéssel, hogy 18—20 vagyontalan keresztény fiúgyermek elhelyezésére, ellátására, iskolai kiképzésére és nevelésére intézetet kell fenntartani. Az otthon fenntartására az alapító még külön 300.000 koronát hagyott. Az intézet 1919 októberében nyílt meg, amit az alap tőkéjének elértéktelenedése következtében azonban most már a községi háztartás tart fenn.

Az *Albrecht-Hildegardé alap* Albrecht főherceg, majd Frigyes főherceg adományaiból létesült azzal a rendeltetéssel, hogy abból a segítségre szoruló

kisiparosoknak kölcsönt kell folyósítani. Az alap tiszta vagyona az 1928. évi zárószámadás szerint 19 pengő 03 fillér volt. Rendeltetését újabban a Kisipari Hitelintézet tölti be.

Az alapok beolvasztása elvben még 1920. év január 1-ével megtörtént, mert a közkórházi alapot és az előbb említett két alapot kivéve, a többi alap az 1920. évi költségvetésben már a községi háztartás költségvetésében szerepelt. Elvben tehát az alapok különállása már megszűnt és az alapok a háztartási alapba olvadtak, úgyhogy a közgyűlés határozata voltaképpen csak az addig érvényben volt állapotot törvényesítette.

1931.

A világválság.

Az 1931. év már gazdasági depresszióval indult és az év derekán hirtelen szokatlanul súlyos gazdasági válság szakadt a világra. A válság az egész világra kiterjedt és pusztítása az államokat és városokat a világ minden részében rendkívüli intézkedésekre kényszerítette. Mindenütt a fenyegető deficittel kellett megbírkózni. A kormány is a deficit elkerülése végett az adókat felemelte, külön adókat léptetett életbe, a tisztviselők fizetését pedig 10%-kal leszállította.¹⁾

A költségvetés csökkentése.

A válság az év közepén tört ki teljes erejével. A főváros azonban már az 1931. évi költségvetés összeállításánál figyelemmel volt az egyre súlyosbodó gazdasági viszonyokra és ezért a költségvetését 5%-kal csökkenteni igyekezett.²⁾ Ezzel költségvetését a gazdasági viszonyokhoz kívánta alkalmazni. A kiadásokat azonban nehéz volt az egész vonalon 5%-kal csökkenteni, mert a kiadásoknak kétharmada rögzített tételekből állott (fizetések, szerződések, törvényes rendelkezésekből eredő kötelezettségek, fogyasztási anyagok, munkabérek), amelyeket csökkenteni nem lehetett. Így csak 4·25%-kal sikerült a költségvetés végösszegét leszállítani. A valóságos csökkenés 7·6 millió pengőt tett ki. Ezzel jelentős lépés történt a közterhek csökkentése felé, aminek a válságos viszonyok között különösen nagy volt a jelentősége.

De amikor évközben a világválság hatásai mutatkoztak és a válság nyomán a bevételek visszaestek, tovább kellett menni még egy lépéssel és júliusban rendkívüli intézkedéseket kellett sürgősen életbeléptetni.³⁾ Ezeknek az intézkedéseknek az volt a lényegük, hogy a kiadásokat csak a rendelkezésre álló bevételek erejéig volt szabad engedélyezni. Ezenkívül a kiadások a költségvetési előirányzatának 10%-át a polgármester zárolta. A zárolt összegeket nem lehetett felhasználni. Ez biztosítékul szolgált arra az esetre, ha a bevételek az év végéig visszaesnek. Ezeknek az óvóintézkedéseknek volt az eredménye, hogy jóllehet a bevételek a válság folytán visszaestek, a kiadásokat mégis fedezni lehetett a folyó bevételekkel és a kiadások jóval alatta maradtak a költségvetési előirányzatnak.

¹⁾ 1931: XXVI. t.-c.

²⁾ 42.097/1930—VI. tan. sz.

³⁾ 109.529/1931—VI. tan. sz.

Az 1931. évi költségvetésben több mint 12 millió pengő új fedezetet kellett biztosítani, annak következtében, hogy egyrészt a kiadások emelkedtek, másrészt a bevételek csökkentek az 1930. évi költségvetéssel szemben. A kiadások ugyanis emelkedtek: a külföldi kölcsönök kamattöbbletével (2·7 millió pengő), miután az ostendei egyezmény értelmében 1931-től kezdve a főváros a kamatoknak 100%-át tartozott fizetni, az inségakció kibővítésének többletével (1·2 millió pengő), a nyugdíjterhek szaporulatával (0·6 millió pengő), a népszámlálás költségeivel (0·4 millió pengő). A bevételek viszont csökkentek az adóknál, a gyümölcsöző pénzkészletek kamatainál és a Beszkárt rendkívüli területhasználati díjánál, mert ebben az évben már nem lehetett 2·5 millió pengő rendkívüli területhasználati díjat a Beszkárt költségvetésében előirányozni.

Ezeknek tudható be, hogy az 1931. évi költségvetésben nem jutott fedezet az új Rókus-kórház felépítésére, a szükséglakások folytatólagos építésére, a Kisipari Hitelintézet alaptőkéjének felemelésére, sőt az előterjesztés az új Rókus-kórház céljaira eddig tartalékolt 4 millió pengőnek igénybe vételét is javasolta a kórházi hiány fedezésére és az épülő szegényház kórházi épületének befejezésére. A főváros ugyanis az 1929. és az 1930. évi költségvetésekben összesen 4 millió pengőt tartalékolt az új központi kórház építésére.

Az új Rókus-kórház építésére tartalékolt 4 millió pengő felhasználásához azonban a belügyminiszter nem járult hozzá, hanem az új fővárosi törvény¹⁾ alapján a költségvetés egyes tételeit megváltoztatva, vagy pedig törölve, a költségvetés keretében jelölt ki a kórházi hiányra és a szeretetotthon építésére fedezetet.

Az új fővárosi törvény.

Az 1931. évi költségvetés összeállítása és jóváhagyása ugyanis már az új fővárosi törvény alapján történt. Ez a törvény részletes rendelkezéseket tartalmaz a főváros költségvetésének, zárószámadásának összeállítására és a kormányhatósági felügyelet gyakorlására. Ezek a rendelkezések lényegükben megegyeznek a városok háztartásának rendezéséről szóló 1927. évi V. t.-c.-kel és annak végrehajtásaképpen kibocsátott 42.200/1927. B. M. sz. körrendelettel, amelyet már az előzőekben részletesen ismertettünk. Azért e helyütt a törvény ezirányú rendelkezéseit nem ismételjük. A leglényegesebb, hogy azt a rendelkezést, mely szerint a belügyminiszter a főváros költségvetésében tételeket megváltoztathat, törölhet vagy szükség esetében új tételeket állíthat be, az új fővárosi törvény is átvette.²⁾

Az új fővárosi törvény az üzemeknek a községi háztartáshoz való hozzájárulását is rendezte. E szerint minden üzem a kezelésébe adott vagyon értékét, a kölcsönként kapott beruházási és forgótőkét — hacsak a törvényhatósági bizottság másként nem rendelkezik — törleszteni és azok után

¹⁾ 1930 : XVIII. t.-c.

²⁾ 1930 : XVIII. t.-c. 95. §.

megfelelő kamatot fizetni köteles. Amely üzem zárószámadataiban az üzemi szabályzatnak megfelelő tartalékolások levonása után nyereség mutatkozik, ezt a nyereséget a székesfőváros háztartási fedezetére kell fordítani és a háztartási zárószámadásban bevételként, az esetleges hiányt pedig annak terhére kiadásként kell elszámolni. Az üzemek hozzájárulásának előirányzata e törvényes rendelkezéseknek megfelelően történt.

A clearing-tartozás.

A költségvetésben nem volt fedezet a főváros clearing-tartozásának törlesztésére. A kormánnyal kötött megállapodás értelmében, amint azt már az előzőekben ismertettük, a főváros a háború alatt esedékesé vált és az ellenséges államok alattvalóival szemben fennálló külföldi adósságait 1931-től kezdődően évi 810.976 pengővel tartozik törleszteni. Az 1927-ben kötött egyesség az első esedékeség terminusát abban a reményben tolta ki évekre, hogy a főváros pénzügyi helyzete addig javulni fog. Ez azonban nem következett be. Az egyesség megkötése óta a székesfővárosra évi 3 millió pengő teher hárult a rendőrségi hozzájárulás fejében, elvesztette az állami autódó bevezetése folytán közlekedési adójának jelentékeny részét (évi 1-2 millió pengőt), ezenfelül a kórházi terhek évről-évre növekedtek és mind nagyobb összeget vontak el a községi háztartásból. Ezzel szemben az államkincstár fedezet hiányában elzárkózott a főváros ama kérelmének teljesítése elől, hogy viszonzásul a korábban élvezett állami segélyeket olyan értékben folyósítsa, mint a háború előtt.

A főváros pénzügyi helyzete tehát az egyesség megkötése óta rosszabbodott. Ezért a közgyűlés a költségvetés megállapításával kapcsolatban felterjesztést intézett a pénzügyminiszterhez, amelyben figyelemmel a főváros háztartási helyzetére, a clearing-tartozások elengedését kérte, annál is inkább, mert a főváros háztartási helyzetének alakulását hátrányosan befolyásolta, hogy kénytelen volt olyan terheket is viselni, amelyek lényegében az államkincstárt illetik. Hasonló okból halasztást kért a közgyűlés a gróf Károlyi-palota vételárának 1931-ben esedékes harmadik részletére, amelyre előirányzott 1-7 millió pengőt a közgyűlés szociális és népjóléti célokra kívánta volna — a miniszter hozzájárulása esetében — felhasználni.

A belügyminiszter azonban a clearing-tartozások teljesítése alól nem adott felmentést és a gróf Károlyi-palota vételárának törlesztésére sem adott halasztást, hanem a clearing-tartozás esedékes részletét beállította a főváros költségvetésébe, minthogy e törvényen alapuló kötelezettségének teljesítéséről a székesfővárosnak a költségvetésben, a miniszter indokolása szerint, feltétlenül gondoskodni kell és ennek teljesítése alól felmenteni nem lehet.

A kórházi kérdés rendezése.

Meg kell itt még emlékezni arról a megállapodásról, amelyet a főváros a kórházi kérdés rendezése ügyében a kormánnyal az 1931. év végén kötött.

A kormány a kórházi ápolási díjakat már évek óta a szükségesnél alacsonyabban állapította meg. A főváros vesztesége ennek következtében egy évtizedre visszamenően körülbelül 14 millió pengőt tett ki, amit a községi háztartásnak kellett viselnie. A kérdésnek azonban még egy másik része is volt. Az állam, a társadalombiztosító és más biztosító intézetek, amelyek az ápolási díjakat tartoznak megfizetni, igen nagy hátralékban voltak, amelyek vagy későn vagy egyáltalán nem folytak be. A fővárosnak ilyen címen több, mint 20 millió pengő követelése állott fenn.

A kormány az államháztartás válságos helyzetében a hátralékos kórházi díjakat nem tudta megfizetni, még kevésbé tudta évekre visszamenően a kórházi alap hiányait pótolni. Azért a főváros a kormány nevében eljáró pénzügyminiszterrel és népjóléti és munkaügyi miniszterrel megállapodást kötött, amelynek értelmében a főváros az államkincstárt terhelő ápolási díjak fejében 1932. évtől kezdődően 12 éven át, évenként 7 millió pengő átalányt kap az államtól a kórházi ápolási költségek fedezésére és a főváros ezt az összeget, a befolyó betegápolási pótdóbevételeiből negyedévenként egyenlő részletekben erre a célra visszatarthatja. Ennek ellenében viszont a főváros elejti a kórházi ápolási díj követelését az államkincstárral szemben. Ezzel a hosszú évek óta húzódó kórházi kérdés végre rendezést nyert.

A megállapodás szövege szerint a következő volt:

»1. A m. kir. népjóléti miniszterium 1932. évi január hó 1-től kezdve a kórházi ápolási költségek megtérítésére évenként 7 (hét) millió pengőt átenged az Országos betegápolási adó bevételeiből a fővárosnak olymódon, hogy ezt az összeget a főváros a nála befolyó adóösszegeből egyenlő negyedévi részletekben igénybeveheti.

2. Budapest székesfőváros közönsége ennek ellenében a betegápolási díj fizetésére a kormánnyal szemben további igényt nem támaszt.

3. Budapest székesfőváros közönsége a legnagyobb gondossággal maga állapítja meg az ápolási díjakat úgy a Társadalombiztosító Intézetekkel, mint a magánosokkal szembenése megállapítást a kormányhatóság jóváhagyja.

A népjóléti miniszter úr ígéretet tesz arra, hogy az érdekelt szomszédos törvényhatóságokat Budapest székesfőváros kórházfenntartási költségeihez való hozzájárulására köteleztetni fogja.

Ez az egyezmény 1932. évi január hó 1-től számított 12 (tizenkettő) esztendőre szól.«

Forgótőkékölcsön engedélyezése.

A költségvetésszerű gazdálkodás zavartalan menete attól függ, hogy az előirányzott bevételek előbb folynak-e be, mint ahogy a kiadások fölmerülnek. A főváros ugyanis a törvény rendelkezései értelmében nem tartalékolhat.¹⁾ Az 1872. évi és az 1930. évi fővárosi törvények egyaránt úgy

¹⁾ 1872: XXXVI. t.-c. 91. §. — 1930: XVIII. t.-c. 75. §.

rendelkeznek, hogy az év végén fennmaradó pénzkészletet a következő évi költségvetésben fedezetül elő kell irányozni, ami azt jelenti, hogy a főváros az előző év pénztári maradványát a következő év elején a költségvetési kiadásokra mindjárt felhasználja.

A bevételek azonban rendszerint későbbben folynak be, mint ahogy a kiadások felmerülnek, azért a kiadások zavartalan teljesítése céljából a fővárosnak állandóan nagyobbösszegű pénzkészletre van szüksége. A törvény tiltó rendelkezése folytán tartalékolni nem lehetett, ennél fogva a szükséges pénzkészlet biztosításáról más módon kellett gondoskodni.

Az 1872. évi fővárosi törvény hatálybalépte után az a gyakorlat alakult ki, hogy a főváros a községi háztartás készpénzszükségletét a kölcsönpénzek átmenő igénybevételeivel fedezte. A kölcsönpénzek igénybevétele többféle módon történt. Vagy a beruházási célokra fölvett kölcsönpénzeket használta ideiglenesen a községi háztartás addig, amíg a beruházásokhoz nem kellettek, vagy pedig külön folyószámlakölcsönt vett fel a főváros a háztartási pénzkészlet kiegészítése céljából.

Ez volt a helyzet 1931-ben is. A nyomasztó gazdasági viszonyok és a folyton növekedő munkanélküliség miatt azonban most a beruházásokat gyorsabb ütemben kellett végrehajtani és így az 1927. évi dollárkölcsön, valamint az 1930. évi függőkölcsön még fel nem használt részét készletben kellett tartani, hogy a beruházások céljaira rendelkezésre álljon. Ennek folytán a községi háztartás nem támaszkodhatott többé a kölcsönpénzekre teljes biztonsággal s így a községi háztartás vitelében, kellő pénzkészlet hiányában, könnyen zavar állhatott volna elő.

Különösen a kórházak voltak el nagy összeget a községi háztartás pénzkészletéből. A kórházi alap keretében működő kórházak fenntartásáról ugyanis a székesfőváros gondoskodik. Pénzügyi szempontból ez annyit jelent, hogy a főváros a közkórházak fenntartásához szükséges kiadásokat előlegezni kénytelen, amíg a kórházi ápolási díjak befolynak. A közkórházi alapnak adott előlegek pedig még sokkal hosszabb idő alatt térültek vissza, mint a községi háztartás keretében felmerülő hasonló természetű kiadások, mert a szabályok értelmében a fővárosi ápolási díjakat csak akkor követelheti és számíthatja fel, amikor a beteg a kórházat már elhagyta vagy a kórházban meghalt. Ezután következik a behajtási eljárás, ami olyan hosszú időt vesz igénybe, hogy a főváros az ápolási díjakat legtöbbször csak évek múltán tudja megkapni.

A közkórházi alapnak ilyen módon adott előleg az 1930. év végén 25,037.759 pengő volt. Ezt az összeget a községi háztartás a kölcsönpénzekből volt kénytelen előlegezni. Minthogy pedig a kölcsönpénzeket fokozatosan beruházásokra kellett fordítani, a közgyűlés 1931. júniusában 20 millió pengő forgótőkekölcsön felvételét engedélyezte.¹⁾

¹⁾ 205/1931. kgy. sz. határozat.

Ezt a hitelkeretet a községi háztartásban felmerülő forgótőkeszükség-
lethez mért részletekben lehet igénybevenni, amit azonban mihelyt az elő-
írányzott bevételek befolytak, időnkint vissza kell fizetni. A községi ház-
tartás 1931-ben többször vett átmenetien igénybe ilyen egészen rövid lejáratú
kölcsönt a Községi Takarékpénztártól a forgótőkeszükséglet fedezése cél-
jából. Az 1931. év végén ez a tartozás 5,600.000 pengő volt.

A költségvetés alaki reformja.

Az 1931. évi költségvetésről szólva meg kell még említeni, hogy ebben
a költségvetésben a főváros a könyvelési tételeket csaknem teljesen kiküszö-
bölte. A bruttórendszer következtében ugyanis egyes tételek kétszer voltak
a költségvetésben előírányozva, ami a községi háztartás költségvetésének
indokolatlan felduzzasztását eredményezte. E hátrány kiküszöbölése céljából
a könyvelési tételeket elhagyták. Ez az intézkedés a költségvetés bruttó
jellegét nem érintette, sőt a költségvetést alkalmasabbá tette arra, hogy a
főváros községi háztartásáról helyes képet lehessen adni.

Ezekkel a változásokkal befejezést nyert a költségvetés átalakítása.
A reform 1920-ban kezdődött, amikor a költségvetési tételeket a közigazgatási
ágazatok szerint csoportosították, folytatódott 1928-ban a bruttó rendszer
bevezetésével, majd 1929-ben, a költségvetésnek tárcarendszerben, ügy-
osztályok szerint való tagozásával, 1930-ban a feleslegessé vált alapok meg-
szüntetésével és a személyzeti kiadások kétszeres előírányzásának elhagyásá-
val, 1931-ben pedig a könyvelési tételek kiküszöbölésével nyert befejezést.

*

Az események a költségvetési számok megvilágításában.

Az események végére értünk. Mindezeket a számok nyelvén össze-
foglalják a költségvetések. Azért kiegészítésképpen a következő oldalakon
címek szerint részletezve közöljük az 1931. évi költségvetés szerint átalakított,
közös nevezőre hozott és ennél fogva összehasonlításra alkalmas 1926—1931.
évi költségvetéseket. Az 1920—1925. évi költségvetéseket nem közöljük,
mert ezeknek az ingadozó papírkorona értékben készült költségvetéseknek
átdolgozása és átszámítása pengőértékre leküzdhetetlen nehézségbe ütközik.

Gyakran tesznek összehasonlítást a békebeli kiadásokkal és bevételekkel.
Ezeknek helyes összehasonlítására szolgál egy másik táblázat, amely az
1914. évi költségvetésnek címek szerint átdolgozott és pengőértékre átszá-
mított adatait állítja szembe az 1931. évi költségvetés adataival.

Ezek a szakszerűen átdolgozott költségvetési adatok alkalmas eszközül
szolgálhatnak a részletekbe jobban elmélyülő, további tanulmányokhoz és
megfigyelésekhez, amikhez a nyers költségvetési számokat nem lehetne
egyébként helyesen felhasználni.

1.

AZ 1926—1931. ÉVI KÖLTSÉGVETÉSEK.¹⁾

¹⁾ Helyes összehasonlítás céljából a költségvetések adatait az 1931. évi költségvetés szerint átdolgoztuk és átcsoportosítottuk.

A székeslőváros

Fejezet	A költségvetési fejezet, illetőleg cím megnevezése	K i -			
		1926.	1927.	1928.	1929.
		é v r e			
I. RÉSZ. Községi háztartás.		S o m -			
I	Igazgatás	21,781.217	25,305.725	27,010.261	29,233.821
II	Út- és csatornaépítés	17,103.419	19,032.194	24,252.712	20,726.748
III	Városépítés és tűzrendészet	3,001.954	3,166.822	4,001.603	4,789.611
IV	Közjogi szolgáltatások	1,284.770	2,542.249	3,245.883	6,313.491
V	Közigazdaság és közlekedés	632.199	1,122.335	2,097.933	2,043.889
VI	Pénzügy	24,503.823	21,534.828	38,189.914	25,104.674
VII	Közoktatás	31,694.991	34,960.622	37,415.707	45,017.863
VIII	Közlelelmezés	5,163.016	5,403.408	5,353.532	6,411.326
IX	Közjótékonyaság, szociálpolitika és közművelődés	7,531.787	11,384.079	14,819.136	15,814.414
X	Közegészség és köztisztaság	10,636.803	12,929.088	13,613.890	17,524.957
XI	Városgazdaság	3,267.679	4,026.745	4,102.255	4,698.634
I. Rész összesen		126,601.658	141,408.095	174,102.828	177,679.427
II. RÉSZ. Különálló alapok.					
I	Székesfővárosi közkörházi alap	10,230.641	11,377.209	12,220.978	13,129.245
II	Székesfővárosi alkalmazottak segítőalapja	—	—	2,201.400	2,501.650
II. Rész összesen		10,230.641	11,377.209	14,422.378	15,630.895
III. RÉSZ. Intézetek, közművek és üzemek.					
I	A községi háztartás keretében kezelt intézm.	3,618.386	4,295.824	5,232.170	6,081.390
II	Önálló vagyonkezelésű intézmények	101,485.437	101,692.457	113,145.277	131,453.454
III	Részvénytársaságok	56,195.120	60,349.864	62,409.562	68,073.771
III. Rész összesen		161,298.943	166,338.145	180,787.009	205,608.615
I. RÉSZ. Községi háztartás.					
I. FEJEZET. Igazgatás.					
I	Közigazgatási alkalmazottak	13,160.229	13,922.511	15,688.535	16,594.880
II	Élelmezési, eljárási és különmunkadíjak	630.430	411.476	420.254	490.484
III	Közlekedési költségek	462.177	493.827	388.483	420.841
IV	Segélyek és jutalmak	448.000	1,740.000	1,498.000	1,378.000
V	Nyugdíjasok	4,986.859	5,759.495	6,282.292	7,122.620
VI	Irodai szükségletek	1,577.839	2,322.428	2,028.997	2,486.421
VII	Vegyesek	515.683	655.988	703.700	740.575
Összesen		21,781.217	25,305.725	27,010.261	29,233.821
II. FEJEZET. Út- és csatornaépítés.					
I	Utak építése és karbantartása	10,645.488	12,266.490	16,019.232	12,280.049
II	Közcatornák	3,468.863	3,742.258	4,773.547	4,945.266
III	Sétányok és faültvények	1,937.482	2,118.719	2,418.281	2,423.652
IV	Anyagvizsgáló intézet	45.582	66.863	93.694	119.469
V	Ingatlanok szerzése és elidegenítése	19.711	22.447	26.031	26.691
VI	Vegyesek	986.293	815.417	921.927	931.621
Összesen		17,103.419	19,032.194	24,252.712	20,726.748
III. FEJEZET. Városépítés és tűzrendészet.					
I	Városépítés	57.166	79.259	245.097	211.282
II	Rétek és szántóföldek	32.320	43.500	58.100	49.200
III	Öres telkek	28.141	26.541	26.000	28.800
IV	Ingatlanok szerzése és elidegenítése	122.880	154.919	626.066	833.002
V	Tűzoltóság és tűzrendészet	2,754.563	2,853.703	3,026.030	3,646.327
VI	Vegyesek	6.884	8.900	20.310	21.000
Összesen		3,001.954	3,166.822	4,001.603	4,789.611

költségvetései. — 1926—1931.

a d á s		B e v é t e l						Feltart
1930.	1931.	1926.	1927.	1928.	1929.	1930.	1931.	
p e n g ő		é v r e p e n g ő						
m á z a l								
30,504.564	30,333.676	1,172.066	1,126.433	1,222.414	1,121.432	1,638.638	1,477.052	I
20,976.161	18,443.106	928.837	1,278.843	2,901.464	3,090.410	3,249.298	1,848.245	II
4,996.936	4,501.576	858.966	1,014.601	1,143.433	1,215.808	3,647.267	3,281.414	III
6,343.131	6,448.099	652.850	722.861	831.225	954.953	953.640	1,004.049	IV
1,506.657	1,414.921	1,855.552	2,223.554	2,440.772	5,096.849	5,215.607	4,003.749	V
25,034.163	29,595.750	99,621.680	113,676.307	141,271.319	138,094.611	138,185.070	137,882.544	VI
46,085.888	43,449.037	2,394.691	2,341.561	2,283.696	2,495.305	2,389.779	2,121.117	VII
6,610.367	6,502.429	8,798.496	9,895.424	9,358.915	10,168.172	10,395.357	10,338.495	VIII
17,036.680	17,274.547	2,521.113	3,909.200	6,895.710	7,188.967	8,688.599	8,265.943	IX
16,893.198	13,447.266	2,678.216	2,850.105	3,191.532	3,320.131	3,343.667	2,956.954	X
4,649.566	4,672.595	2,033.657	2,374.041	2,803.849	4,934.260	2,931.765	2,904.286	XI
180,837.311	176,083.002	123,516.124	141,412.930	174,344.329	177,680.898	180,638.687	176,083.846	
14,207.439	14,480.959	10,230.641	11,377.209	12,237.154	13,132.724	14,217.767	14,483.098	I
2,828.486	2,970.684	—	—	2,201.400	2,501.650	2,828.486	2,970.684	II
17,035.925	17,451.843	10,230.641	11,377.209	14,438.554	15,634.374	17,046.253	17,453.782	
6,514.534	6,880.060	3,618.386	4,295.824	5,232.170	6,081.390	6,514.534	6,880.060	I
134,753.743	141,071.229	101,485.437	101,692.457	113,145.277	131,453.454	134,753.743	141,071.229	II
70,806.581	65,665.721	56,195.120	60,349.864	62,409.562	68,073.771	70,806.581	65,665.721	III
212,074.858	213,617.010	161,298.943	166,838.145	180,787.009	205,608.615	212,074.858	213,617.010	
l e t e z é s								
17,489.151	17,432.155	734.492	642.495	722.896	534.820	982.976	810.123	I
503.494	333.582	85.309	96.817	149.054	164.820	189.290	215.525	II
414.649	410.505	38.074	38.074	—	—	—	—	III
1,380.000	735.000	—	—	—	—	—	—	IV
7,482.011	7,824.912	272.225	302.831	302.840	372.800	421.700	396.500	V
2,486.084	2,425.807	41.966	43.716	45.124	48.392	44.072	48.304	VI
749.175	1,171.715	—	2.500	2.500	600	600	6.600	VII
30,504.564	30,333.676	1,172.066	1,126.433	1,222.414	1,121.432	1,838.638	1,477.052	
12,639.869	10,856.333	579.004	566.920	1,086.520	1,338.540	1,368.540	987.346	I
4,446.464	3,987.884	287.384	646.800	1,722.800	1,640.000	1,640.000	650.000	II
2,514.956	2,348.547	17.196	15.776	15.991	23.017	28.994	27.135	III
241.383	227.280	20.800	20.800	34.500	44.300	66.800	48.000	IV
26.987	25.371	20.493	24.583	40.689	40.689	30.600	25.600	V
1,106.502	997.691	3.960	3.964	964	3.864	114.364	110.164	VI
20,976.161	18,443.106	928.837	1,278.843	2,901.464	3,090.410	3,249.298	1,848.245	
212.354	222.774	—	—	—	—	—	—	I
44.200	49.400	113.956	160.356	200.000	200.000	200.000	213.500	II
28.800	23.800	294.417	283.600	259.600	263.000	303.000	324.200	III
1,251.301	1,065.811	100.056	133.429	203.555	207.502	2,558.100	2,183.366	IV
3,439.281	3,116.811	199.202	217.837	218.277	156.421	156.421	141.242	V
21.000	22.980	151.335	219.379	262.001	388.885	429.746	419.104	VI
4,996.936	4,501.576	858.966	1,014.601	1,143.433	1,215.808	3,647.267	3,281.414	

A székesfőváros

Cím	A költségvetési fejezet, illetőleg cím megnevezése	K i -			
		1926.	1927.	1928.	1929.
		é v r e			
	IV. FEJEZET. Közjogi szolgáltatások.				
I	Kegyuraság	741.817	1,618.832	2,072.237	2,042.178
II	Felekezeti segélyek	181.403	546.988	567.488	670.700
III	Katonai szolgáltatások	276.297	281.029	293.440	327.698
IV	Vegyesek	85.253	95.400	312.718	3,272.914
	Összesen	1,284.770	2,542.249	3,245.883	6,318.490
	V. FEJEZET. Közgazdaság és közlekedés.				
I	Közraktárak	2.081	2.208	2.800	2.800
II	Zsibárustözsdecsarnok és árubódék	90.454	95.058	96.903	90.202
III	Árumintakiállítási csarnok	359	5.843	7.285	7.285
IV	Közterületek használata	23.904	30.697	39.150	51.861
V	Dunapartok	29.346	37.694	39.073	47.386
VI	Hordójelző hivatal	55.315	77.575	84.408	75.728
VII	Idegenforgalmi hivatal	339.644	713.824	660.378	715.027
VIII	Ferencvárosi helyikikötő	—	—	910.000	754.600
IX	Vegyesek	91.096	159.436	257.936	299.000
	Összesen	632.199	1,122.335	2,097.933	2,043.889
	VI. FEJEZET. Pénzügy.				
I	Háztartási készlet	593.617	1,459.108	14,619.479	—
II	Községi közszolgáltatások	2,749.595	2,456.783	2,504.336	2,939.949
III	Közdok és közdok módjára beszédendő követelések behajtása	64.809	246.002	297.094	329.000
IV	Értékpapírok és követelések	—	400.000	436.000	988.800
V	Községi üzemek hozzájárulása a községi háztartáshoz	2,625.846	3,509.314	3,687.159	4,437.909
VI	Kölcsonók törlesztőszolgálat	15,813.051	13,101.981	16,597.806	16,354.476
VII	Vegyesek	2,656.905	361.640	48.040	54.540
	Összesen	24,503.833	21,534.828	38,189.914	25,104.874
	VII. FEJEZET. Közüktatás.				
	a) Törvényes kötelezettség alapján fenntartott iskolák:				
I	Kisdédvók	1,487.224	1,582.117	1,529.634	1,932.017
II	Elemi népiskolák	10,046.462	11,051.039	10,075.606	12,940.634
III	Polgári iskolák	6,251.646	6,404.323	6,099.677	7,160.442
IV	Továbbképző népiskolák	210.465	306.429	296.199	299.674
V	Iparostanonciskolák	1,421.137	1,453.120	1,402.724	1,669.135
VI	Kereskedőtanonciskolák	107.563	121.096	138.942	137.494
	a) Összesen	19,524.487	20,918.124	19,542.782	24,139.396
	b) Törvényes kötelezettség nélkül fenntartott iskolák:				
VII	Főreáliskolák	526.631	479.431	495.304	548.100
VIII	Leányközépiskolák	666.122	706.772	634.805	767.210
IX	Felsőkereskedelmi iskolák	1,601.453	1,647.436	1,664.619	2,013.460
X	Kereskedelmi szaktanfolyamok	161.273	142.033	136.864	174.071
XI	Iparrajziskola	629.607	677.643	670.431	716.168
XII	Pedagógiai szeminárium	177.843	229.352	223.933	256.174
XIII	Kertészeti és gazdasági iskolák és gazdasági gyakorlótelepek	247.545	339.862	355.199	405.448
XIV	Nőpariskolák	229.289	217.448	206.117	270.387
XV	Zeneiskolák és tanfolyamok	356.398	376.970	411.514	488.286
XVI	Internátussal egybekötött gyógypedagógiai nevelőintézetek	151.668	158.143	226.711	295.340
	b) Összesen	4,747.829	4,975.090	5,025.497	5,934.844
	c) Egyéb közokt. intézm. és szükségletek:				
XVII	Iskolaköteleseket, keresk. és iparostanoncokat nyilvántartó hivatal	172.254	156.787	249.292	312.588
XVIII	Tanszerkészítőműhely és tanítási szerek leltározási osztálya	101.418	425.470	197.754	169.332
XIX	Iskolai gyermekvédelem	1,193.971	1,800.079	2,842.525	3,518.308
XX	Nyugdíjások	4,280.000	4,507.580	4,660.873	5,331.680
XXI	Hítkortatási segélyek	948.335	1,041.832	1,184.103	1,402.553
XXII	Vegyesek	726.687	1,135.660	3,712.881	4,209.362
	c) Összesen	7,422.685	9,067.408	12,847.428	14,943.823
	Mindössze	31,694.991	34,960.622	37,415.707	45,017.883
	VIII. FEJEZET. Közülelmezés.				
I	Vegyeszeti és élelmezésvizsgáló intézet	331.065	375.966	379.803	440.285
II	Marhaközüvágóhíd és vásár	1,136.755	1,059.572	1,050.586	1,244.413
III	Sertésközüvágóhíd és vásár	1,025.903	1,262.218	1,113.768	1,372.555
IV	Vásárcsarnokok	1,278.908	1,458.450	1,480.772	1,707.560
V	Állategészségügyi telep	333.324	345.269	355.351	388.622
VI	Helypénzek	351.503	188.708	197.092	226.830
VII	Vásárdíjak	356.847	410.695	356.966	464.641
VIII	Évadvásárok helybére	305.541	255.130	319.630	319.630
IX	Vegyesek	43.170	47.400	99.564	226.790
	Összesen	5,163.016	5,403.408	5,353.532	6,411.326

költségvetései. — 1926—1931. (Folytatás.)

a d á s		B e v é t e l						Cím
1930.	1931.	1926.	1927.	1928.	1929.	1930.	1931.	
p e n g ő		é v r e p e n g ő						
2,038.093	1,917.863	823	1.008	1.404	4.678	4.716	200	I
669.500	669.500	—	—	—	—	—	—	II
337.812	403.802	344.347	382.353	460.321	572.875	487.524	504.769	III
3,297.726	3,456.934	307.680	339.500	369.500	377.400	461.400	499.080	IV
6,848.131	6,448.099	652.850	722.881	831.225	954.953	953.640	1,004.049	
2.800	2.800	4.081	3.600	3.600	3.600	3.600	9.600	I
94.411	97.528	136.880	143.498	157.000	155.300	160.000	166.000	II
7.285	7.505	560	640	1.200	1.200	1.200	1.900	III
55.861	55.861	1,016.900	1,387.254	1,571.349	4,140.906	4,327.996	3,174.016	IV
45.026	44.361	342.563	343.617	337.474	343.831	339.179	339.593	V
75.372	72.536	61.240	50.995	50.785	50.472	50.242	42.400	VI
742.592	700.880	—	—	—	—	—	—	VII
304.000	290.000	8.000	8.000	8.000	50.000	60.000	60.000	VIII
197.310	143.450	285.328	285.950	311.364	351.540	273.390	210.240	IX
1,506.657	1,414.921	1,855.552	2,223.554	2,440.772	5,096.849	5,215.607	4,003.749	
—	2,705.336	—	—	22,403.548	3,668.991	—	26.059	I
2,916.560	2,916.560	73,770.096	90,254.275	94,198.939	107,526.624	110,736.120	110,880.320	II
329.000	329.000	171.976	500.000	700.000	800.000	500.000	500.000	III
800.000	—	757.515	3,891.710	3,243.714	4,424.161	3,703.314	1,812.816	IV
4,573.092	3,693.340	24,922.093	19,030.322	20,725.118	21,674.835	23,245.636	24,663.349	V
16,360.971	19,084.974	—	—	—	—	—	—	VI
54.540	866.540	—	—	—	—	—	—	VII
25,034.183	29,595.750	99,621.680	113,876.307	141,271.319	138,094.611	138,185.070	137,882.544	
1,984.545	1,912.073	881	1.075	820	1.520	1.520	826	I
13,208.327	12,549.587	44.238	38.956	83.099	160.081	127.099	125.155	II
7,316.051	6,868.424	718.671	707.872	614.345	486.842	371.716	327.316	III
315.989	283.606	6.169	7.053	17.090	9.439	9.434	11.300	IV
1,702.718	1,654.907	—	—	25.000	134.800	134.800	20.000	V
136.233	132.820	—	—	1.692	1.692	1.692	1.692	VI
24,663.868	23,401.417	769.959	754.956	742.046	794.374	646.281	486.289	
590.874	620.358	118.396	120.135	121.418	185.087	202.516	120.171	VII
858.362	743.723	247.789	259.250	270.279	268.200	264.024	264.279	VIII
2,010.756	1,916.097	472.543	469.588	468.779	509.569	509.569	473.457	IX
175.471	168.252	42.445	42.445	47.701	50.561	50.561	52.826	X
753.604	700.139	169.199	84.969	83.444	83.225	103.225	106.696	XI
255.026	231.480	688	783	1.810	1.682	1.682	1.000	XII
398.736	374.173	119.605	101.505	99.027	103.577	112.351	116.219	XIII
286.270	281.444	25.477	25.477	24.607	24.607	24.607	24.607	XIV
498.007	466.946	109.973	109.973	115.402	115.402	115.402	115.402	XV
273.826	259.483	82.259	79.654	68.077	76.881	71.481	68.471	XVI
6,100.932	5,762.095	1,388.374	1,293.779	1,300.544	1,418.791	1,455.418	1,343.128	
276.083	285.227	—	—	—	—	—	—	XVII
115.637	106.731	—	—	—	—	—	—	XVIII
3,503.799	3,497.868	—	20.960	25.360	27.740	33.700	33.700	XIX
5,334.000	5,528.788	236.358	271.866	215.746	254.400	254.400	258.000	XX
1,412.684	1,432.326	—	—	—	—	—	—	XXI
4,678.890	3,434.585	—	—	—	—	—	—	XXII
15,321.093	14,285.525	236.358	292.826	241.106	282.140	288.100	291.700	
46,085.888	48,449.037	2,394.691	2,341.561	2,293.696	2,495.305	2,389.779	2,121.117	
429.305	398.478	344.064	403.500	433.500	442.000	442.000	315.000	I
1,282.702	1,203.085	1,376.044	1,373.468	1,367.765	1,447.984	1,486.667	1,430.847	II
1,378.277	1,298.677	2,014.818	2,890.133	2,381.740	2,525.260	2,559.430	2,545.530	III
1,833.193	1,892.005	2,646.933	2,508.117	2,391.500	2,641.000	2,826.970	3,040.470	IV
403.427	397.551	328.819	337.318	361.013	359.580	374.344	365.318	V
216.588	236.761	801.600	801.600	832.000	832.000	801.000	701.500	VI
505.541	505.541	837.106	1,082.111	929.681	982.335	1,029.765	1,049.390	VII
372.130	382.130	432.000	486.000	595.000	700.000	700.000	700.000	VIII
189.204	188.201	17.112	13.177	66.716	238.013	175.181	190.440	IX
6,610.387	6,502.429	8,798.496	9,895.424	9,358.915	10,168.172	10,395.357	10,338.495	

A székesfőváros

Cím	A költségvetési fejezet, illetőleg cím megnevezése	K i -			
		1926.	1927.	1928.	1929.
		é v r e			
IX. FEJEZET.					
Közművelődés, szociálpolitika és köz- művelődés.					
I	Szeretotthonok	1,981.882	2,501.653	2,141.492	2,267.025
II	Községekre szorultak ellátása	517.765	655.131	653.631	648.801
III	Ínségakciók	247.408	1,099.961	2,320.376	2,469.615
IV	Hajléktalanok menhelye	222.926	150.232	173.824	226.521
V	Arvaházak és szeretetházak	576.651	735.611	708.748	918.695
VI	Anyá-, csecsemő- és gyermekvédelem	—	—	450.000	599.260
VII	Lakásügyi intézmények	1,137.805	1,990.274	5,027.147	3,012.082
VIII	Háziipari és kertgazdasági foglalkoztatás	25.440	17.440	121.440	121.440
IX	Népszálló	276.700	277.030	359.077	355.193
X	Népotthonok	146.165	105.002	113.893	151.430
XI	Városházi étkező	194.680	228.841	253.804	254.383
XII	Népfürdők	84.312	692.476	291.102	115.485
XIII	Fővárosi nyilvános könyvtár	703.781	1,463.765	750.522	1,185.498
XIV	Múzeumok	62.562	81.311	65.757	1,822.301
XV	Színházak	114.423	142.229	158.458	170.871
XVI	Művészet	512.754	751.782	452.871	431.285
XVII	Vegyesek	726.533	491.341	776.994	1,064.529
	Összesen	7,581.787	11,384.079	14,819.136	15,814.414
X. FEJEZET.					
Közegészség és köztisztaság.					
I	Közegészségügyi és bakteriológiai intézet	80.689	88.442	106.869	411.387
II	Fertőtlenítő intézetek	840.708	777.106	711.122	761.166
III	Tüdőbeteg gondozó intézet	218.318	270.893	636.769	714.273
IV	Köztetők	1,277.958	1,567.833	1,621.942	1,850.444
V	Köztisztasági szolgálat	7,985.747	9,049.608	9,513.332	10,831.520
VI	Helybeli illetőségű szegények betegápolási költsége	129.680	150.000	150.000	50.000
VII	Vegyesek	103.703	1,025.206	873.856	2,906.167
	Összesen	10,686.803	12,929.088	13,613.890	17,524.957
XI. FEJEZET.					
Városgazdaság.					
I	Bérlőházak	264.843	264.554	295.367	322.268
II	Kisajátított házak	342.604	420.144	519.490	579.977
III	Vigadók, kioszkok és különálló vendéglő- helyiségek	74.834	100.046	98.599	148.527
IV	Erdőüzem	178.254	252.423	194.198	279.028
V	Mezőrendészet	130.868	131.446	133.728	151.888
VI	Hivatali épületek és helyiségek	1,302.670	1,661.768	1,648.611	1,852.331
VII	Állat- és növénykert	615.032	766.235	779.472	881.065
VIII	Vegyesek	358.574	430.129	432.790	483.550
	Összesen	3,287.679	4,026.746	4,102.255	4,698.634
II. RÉSZ.					
Különálló alapok.					
I	Székesfővárosi közkórházi alap	10,230.641	11,377.209	12,220.978	13,129.245
II	Székesfővárosi alkalmazottak segítőalapja	—	—	2,201.400	2,501.650
	Összesen	10,230.641	11,377.209	14,422.378	15,630.895

költségvetései. — 1926—1931. (Folytatás.)

a d á s.		B e v é t e l.						Chm
1930.	1931.	1926.	1927.	1928.	1929.	1930.	1931.	
p e n g ő		é v r e p e n g ő						
2,272.992	3,140.615	541.664	696.199	735.079	754.814	885.256	1,017.430	I
732.201	723.201	1.829	20.970	18.960	38.570	47.080	52.080	II
2,406.880	4,026.419	—	—	322.832	322.832	324.432	463.866	III
164.271	151.244	34.177	49.026	52.084	51.956	51.981	52.185	IV
1,519.573	739.267	112.441	108.042	132.055	185.583	781.908	125.818	V
1,211.545	1,104.811	—	—	—	—	51.500	51.500	VI
3,001.280	2,370.529	1,349.293	2,459.374	4,922.601	5,100.897	5,538.114	5,546.426	VII
101.440	86.440	1.600	2.400	107.200	123.200	103.200	73.200	VIII
365.894	343.305	173.679	220.152	226.431	226.984	225.670	225.670	IX
129.310	125.655	—	—	—	—	—	—	X
262.200	233.135	181.284	212.398	237.371	237.770	244.641	217.008	XI
301.684	272.215	62.850	65.772	59.812	60.012	296.688	272.160	XII
1,186.619	801.981	52.400	27.880	15.500	20.550	21.550	51.550	XIII
1,812.224	1,787.591	440	480	480	480	33.260	33.646	XIV
200.884	256.185	—	—	—	—	—	—	XV
425.285	343.170	—	—	3.138	3.152	3.152	3.237	XVI
942.398	768.784	9.456	46.507	62.167	62.167	80.167	80.167	XVII
17,036.680	17,274.547	2,521.113	3,909.200	6,895.710	7,188.967	8,688.589	8,265.943	
118.834	171.327	680	960	1.080	1.800	2.300	2.300	I
770.767	760.166	426.582	410.129	369.601	400.883	409.163	403.463	II
928.561	558.219	32.000	38.400	38.400	38.400	198.400	48.000	III
1,691.924	1,583.903	1,510.094	1,658.294	2,054.290	2,126.676	2,132.316	2,016.000	IV
10,671.245	9,929.284	708.029	741.074	726.913	749.872	598.988	483.608	V
50.000	50.000	—	—	—	—	—	—	VI
2,661.867	394.367	831	1.248	1.248	2.500	2.500	3.583	VII
16,893.198	13,447.266	2,678.216	2,850.105	3,191.532	3,320.131	3,343.667	2,956.954	
315.854	342.409	406.777	530.960	650.082	2,550.647	602.437	622.608	I
543.971	533.628	342.604	420.144	519.490	579.977	543.971	533.628	II
74.832	106.105	173.206	184.002	202.771	227.735	224.703	227.599	III
270.327	304.394	79.172	81.046	81.786	88.797	94.892	95.320	IV
161.462	159.430	—	—	—	—	—	1.000	V
1,783.039	1,715.947	307.236	406.792	485.954	551.483	502.929	441.586	VI
920.351	893.266	552.000	552.735	581.993	606.251	642.397	654.047	VII
579.730	617.416	172.662	198.362	281.773	329.370	320.436	328.498	VIII
4,649.566	4,672.595	2,033.657	2,374.041	2,803.849	4,934.260	2,931.765	2,904.286	
14,207.439	14,480.959	10,230.641	11,377.209	12,237.154	13,132.724	14,217.767	14,483.098	I
2,828.486	2,970.684	—	—	2,201.400	2,501.650	2,828.486	2,970.684	II
17,036.925	17,451.643	10,230.641	11,377.209	14,438.554	15,634.374	17,046.253	17,453.782	

A székesfőváros

Cím	A költségvetési fejezet, illetőleg cím megnevezése	K i -			
		1926.	1927.	1928.	1929.
		é v r e			
	III. RÉSZ.				
	Intézetek, közművek és üzemek.				
	I. FEJEZET.				
	A községi háztartás keretében kezelt intézm.				
I	Házinyomda	1,899.666	2,226.560	2,741.560	3,771.300
II	Anyagszertár	693.009	1,104.162	1,113.370	936.570
III	Gazdasági hivatal	873.711	789.102	863.440	1,083.520
IV	Pedagógiai filmműhely és raktár	152.000	176.000	513.800	290.000
	Összesen	3,618.386	4,295.824	5,232.170	6,081.890
	II. FEJEZET.				
	Önálló vagyongazdálkodási intézmények.				
	A) Közművek.				
I	Elektromos Művek	34,400.000	36,025.000	38,927.000	44,213.000
II	Gázművek	22,653.040	21,923.224	24,089.755	27,508.934
III	Vízművek	9,013.815	9,120.698	9,475.379	9,564.735
	B) Közlekedési vállalatok.				
IV	Autobuszüzem	1,281.552	1,624.714	2,234.000	8,870.000
V	Budai hegy pályá	100.800	112.800	122.000	125.000
	C) Gyógyfürdők és gyógyforrások.				
VI	Szent Gellért-gyógyfürdő és szálló	1,303.080	1,471.336	2,038.609	1,997.813
VII	Rudas-gyógyfürdő	345.822	406.576	415.885	412.776
VIII	Széchenyi-gyógyfürdő	919.560	1,014.316	1,717.873	1,593.319
IX	Ásványvízüzem	503.280	569.080	756.766	882.600
	D) Közélelmiszeripari intézmények.				
X	Községi élelmiszerárúslító üzem	19,640.000	17,210.071	20,060.300	21,549.500
XI	Községi kenyérgyár	1,900.040	1,981.187	2,140.576	2,091.624
XII	Községi lóhúsüzem	1,458.880	1,412.760	1,509.180	2,208.328
	E) Központi anyagbeszerző és elosztó vállalatok.				
XIII	Községi műszerüzem	2,002.520	2,079.710	2,125.841	1,757.400
XIV	Községi gyógyszerüzem	960.000	1,000.000	1,250.000	1,250.000
XV	Tűzelőszerraktár	2,054.160	2,047.280	2,456.319	2,661.605
	F) Vegyes intézmények.				
XVI	Kátrányozó- és bitumenezőtelep	648.000	1,008.000	947.200	1,214.000
XVII	Tattersall és lóvásártelep	149.440	144.900	153.000	194.000
XVIII	Városi Színház	240.688	397.600	439.150	450.350
XIX	Hirdetővállalat	560.000	652.000	660.000	930.000
XX	Községi temetkezési intézet	1,350.760	1,491.205	1,626.444	1,978.470
	Összesen	101,485.437	101,892.457	113,145.277	131,453.464
	III. FEJEZET.				
	Részenyitársaságok.				
I	Budapest Székesfővárosi Közlekedési Rt. ..	53,760.000	58,238.000	59,020.000	65,065.000
II	Budapest Székesfővárosi Községi Takarékpénztár Rt.	—	—	—	—
III	Budapest Székesfővárosi Várapénztár Rt. ..	1,869.600	1,589.400	2,884.300	2,539.771
IV	Budapest Kisipari Hitelintézet Rt.	104.000	144.800	139.400	208.000
V	Budapest—Gyöngyös városi Szénbánya Rt. ..	46.520	377.664	365.862	261.000
	Összesen	58,195.120	60,349.864	62,409.562	68,073.771

költségvetései. — 1926—1931. (Vége.)

a d á s.		B e v é t e l.						Cím
1930.	1931.	1926.	1927.	1928.	1929.	1930.	1931.	
p e n g ő		é v r e p e n g ő						
3,912.200 1,056.420 1,175.914 370.000	4,134.508 1,300.000 1,177.092 268.460	1,899.666 693.009 873.711 152.000	2,226.560 1,104.162 789.102 176.000	2,741.560 1,113.370 863.440 513.800	3,771.300 936.570 1,083.520 290.000	3,912.200 1,056.420 1,175.914 370.000	4,134.508 1,300.000 1,177.092 268.460	I II III IV
6,514.584	6,880.060	3,618.886	4,295.824	5,232.170	6,081.390	6,514.584	6,880.060	
45,653.734 28,745.069 10,293.713	48,498.675 29,849.756 11,446.577	34,400.000 22,653.040 9,013.815	36,025.000 21,923.224 9,120.698	38,927.000 24,089.755 9,475.379	44,213.000 27,508.934 9,564.735	45,653.734 28,745.069 10,293.713	48,498.675 29,849.756 11,446.577	I II III
8,972.000 120.000	9,100.000 83.500	1,281.552 100.800	1,624.714 112.800	2,234.000 122.000	8,870.000 125.000	8,972.000 120.000	9,100.000 83.500	IV V
2,113.769 408.036 1,580.753 932.584	2,266.970 390.940 1,330.133 784.880	1,303.080 345.822 919.560 503.280	1,471.336 406.576 1,014.316 569.080	2,038.609 415.885 1,717.873 756.766	1,997.813 412.776 1,593.319 882.600	2,113.769 408.036 1,580.753 932.584	2,266.970 390.940 1,330.133 784.880	V VI VII IX
20,000.000 1,997.800 2,700.450	21,500.000 1,818.151 2,812.100	19,640.000 1,900.040 1,458.880	17,210.071 1,981.187 1,412.760	20,060.300 2,140.576 1,509.180	21,549.500 2,091.624 2,208.328	20,000.000 1,997.800 2,700.450	21,500.000 1,818.151 2,812.100	X XI XII
1,770.000 1,250.000 2,822.074	1,870.000 1,350.000 2,849.597	2,002.520 960.000 2,054.160	2,079.710 1,000.000 2,047.280	2,125.841 1,250.000 2,456.319	1,757.400 1,250.000 2,661.605	1,770.000 1,250.000 2,822.074	1,870.000 1,350.000 2,849.597	XIII XIV XV
1,600.000 204.480 300.000 998.000 2,291.281	1,300.000 177.550 347.000 1,072.000 2,223.400	648.000 149.440 240.688 560.000 1,350.760	1,008.000 144.900 397.600 652.000 1,491.205	947.200 153.000 439.150 660.000 1,626.444	1,214.000 194.000 450.350 930.000 1,978.470	1,600.000 204.480 300.000 998.000 2,291.281	1,300.000 177.550 347.000 1,072.000 2,223.400	XVI XVII XVIII XIX XX
134,753.743	141,071.229	101,485.437	101,892.457	113,145.277	131,453.454	134,753.743	141,071.229	
63,832.500	58,441.000	53,760.000	58,238.000	59,020.000	65,065.000	63,832.500	58,441.000	
2,604.000 3,694.361 366.000 309.720	2,966.000 3,464.221 429.000 365.500	1,869.600 104.000 461.520	1,589.400 144.800 377.664	2,884.300 139.400 365.862	2,539.771 208.000 261.000	2,604.000 3,694.361 366.000 309.720	2,966.000 3,464.221 429.000 365.500	I II III IV V
70,806.581	65,665.721	56,195.120	60,349.864	62,409.582	68,073.771	70,806.581	65,665.721	

II.

ÖSSZEHASONLÍTÓ KIMUTATÁS AZ 1914. ÉS 1931. ÉVI
KÖLTSÉGVETÉSEKRŐL.¹⁾

¹⁾ Az 1914. évi költségvetés adatai az 1931. évi költségvetés szerint átdolgozva pengőértékkel szerepelnek.

A székesfőváros költségvetése 1914-re és 1931-re.

B e v é t e l			A költségvetési fejezet		K i a d á s		
1914.	1931.	az 1914. az 1931. évi előirányzat az összes bevételek %-a	száma	m e g n e v e z é s e	1914. évi előirányzat	1931. évi előirányzat az összes kiadásnak %-a	az 1914. az 1931. évi előirányzat az összes kiadásnak %-a
p e n g ő	p e n g ő				p e n g ő		
S o m m á z a l.							
I. RÉSZ.							
Községi háztartás.							
872.109	1.477.052	0-91	I	Igazgatás	11.973.176	30.333.676	12-45
1.435.719	1.848.245	1-49	II	Út- és csatornaépítés	8.465.793	18.443.106	8-80
1.668.152	3.281.414	1-73	III	Városerépítés és tűrendészet	1.834.868	4.501.576	1-91
665.538	1.004.049	0-69	IV	Közüági szolgáltatások	3.160.922	6.448.099	3-29
4.752.733	4.003.749	4-94	V	Közügasdáság és közlekedés	302.284	1.414.921	0-31
70.244.033	137.882.544	73-01	VI	Pénzügy	30.115.110	29.595.750	31-31
2.825.965	2.121.117	2-94	VII	Közüoktatás	23.110.208	43.449.037	24-03
5.221.175	10.338.495	5-43	VIII	Közüelelmzés	3.321.716	6.502.429	3-45
4.572.565	8.265.943	4-75	IX	Közüjótékonyaság, szociálpolitika és közüművelődés.	4.978.932	17.274.547	5-18
1.975.405	2.956.954	2-05	X	Közüegészség és közütisztaság	6.885.159	13.447.266	7-16
1.978.933	2.904.286	2-06	XI	Városgazdaság	2.033.427	4.672.595	2-11
96.212.327	176.083.848	100-00		I. Rész összesen	96.181.595	176.083.002	100-00
II. RÉSZ.							
Külfőálló alapok.							
6.904.561	14.483.098	—	I	Székesfővárosi közükórházi alap	6.904.561	14.480.959	—
—	2.970.684	—	II	Székesfővárosi alkalmazottak segítőalapja	—	2.970.684	—
—	17.453.782	—		II. Rész összesen	—	17.451.643	—
III. RÉSZ.							
Intézetek, közüművek és üzemek.							
—	6.880.060	—	I	A közüégi háztartás keretében kezelt intézmények	—	6.880.060	—
—	141.071.229	—	II	Önálló vagyönkezelési intézmények	—	141.071.229	—
—	65.665.721	—	III	Részvénytársaságok	—	65.665.721	—
—	213.617.010	—		III. Rész összesen	—	213.617.010	—
82-98	—	—			—	—	—
17-02	—	—			—	—	—
—	—	—			—	—	—
3-22	—	—			—	—	—
66-04	—	—			—	—	—
30-74	—	—			—	—	—

A székesfőváros költségvetése 1914-re és 1931-re. (Folytatás.)

B e v é t e l			A költségvetési cím		K i a d á s		
1914.	1931.	az 1914. az 1931. évi előirányzat az összes bevételnek %-a	száma	m e g n e v e z é s e	1914.	1931.	az 1914. az 1931. évi előirányzat az összes kiadásnak %-a
p e n g ő	p e n g ő				p e n g ő		
R é s z l e i e z é s.							
I. RÉSZ.							
Községi háztartás.							
I. FEJEZET.							
Igazgatás.							
53.782	810.123	0-06	I	Közigazgatási alkalmazottak	8,671.658	17,432.155	9-02
76.560	215.525	0-08	II	Élelmezési, és eljárási költségek	26.680	333.582	0-03
—	—	—	III	Közelkedési költségek	162.783	410.505	0-17
—	—	—	IV	Segélyek és jutalmak	69.600	735.000	0-07
707.547	396.500	0-74	V	Nyugdíjasok	2,035.261	7,824.912	2-12
34.220	48.304	0-03	VI	Irodai szükségletek	927.176	2,425.807	0-96
—	6.600	—	VII	Vegyesek	80.018	1,171.715	0-08
872.109	1,477.052	0-91		Összesen	11,973.176	30,333.676	12-45
II. FEJEZET.							
Út- és csatornaépítés.							
496.016	987.346	0-52	I	Utak építése és karbantartása	5,200.628	10,856.333	5-41
793.904	650.000	0-83	II	Közesatornák	1,658.870	3,987.884	1-72
57.981	27.135	0-06	III	Sétányok és faültetvények	1,274.268	2,348.547	1-33
3.360	48.000	—	IV	Anyagvizsgáló intézet	20.219	227.280	0-02
39.440	25.600	0-04	V	Gellerthegyi kőporbánya	21.576	25.371	0-01
45.018	110.164	0-04	VI	Vegyesek	290.232	997.691	0-30
1,435.719	1,848.245	1-49		Összesen	8,465.793	18,443.106	8-80
III. FEJEZET.							
Városépítés és tűzrendészet.							
—	—	—	I	Városépítés	164.859	222.774	0-17
185.743	213.500	0-19	II	Rétek és szántóföldek	23.316	49.400	0-03
305.951	324.200	0-32	III	Üres telkek	20.822	23.800	0-02
250.500	2,183.368	0-26	IV	Ingatlanok szerzése és elidegenítése	432.608	1,065.811	0-45
25.798	141.242	0-02	V	Tűzoltóság és tűzrendészet	1,182.823	3,116.811	1-23
900.160	419.104	0-94	VI	Vegyesek	10.440	22.980	0-01
1,668.152	3,281.414	1-73		Összesen	1,834.868	4,501.576	1-91
							2-56

A székesfőváros költségvetése 1914-re és 1931-re. (Folytatás.)

B e v é t e l			A költségvetési cím		K i r á d á s		
1914.	1931.	az 1914. az 1931. évi előirányzat az összes bevételnek %-a	száma	m e g n e v e z é s e	1914.	1931.	az 1914. az 1931. évi előirányzat az összes kiadásnak %-a
p e n g ő	p e n g ő						
IV. FEJEZET.							
Közjogi szolgáltatások.							
135	200	—	I	Kegyuraság	1,622,527	1,917,863	1-69
566,806	504,769	0-59	II	Fajkezeseti segélyek	153,700	669,500	0-16
88,507	489,080	0-10	III	Nemzeti szolgáltatások	392,605	403,802	0-41
685,538	1,004,049	0-28	IV	Vegyesek	992,090	3,456,934	1-03
		0-89		Összesen	3,160,922	6,448,099	3-29
V. FEJEZET.							
Közigazgatás és közlekedés.							
34,684	9,600	0-04	I	Községtörzscsarnok és árubódék	1,392	2,800	—
124,120	166,000	0-13	II	Arminintaklálási csarnok	72,732	97,528	0-08
—	1,900	—	III	Községtörzscsarnok és árubódék	—	7,505	—
3,979,633	3,174,016	4-14	IV	Dunapartok	23,664	55,861	0-02
341,048	339,593	0-35	V	Horodjelző hivatal	27,978	44,361	0-03
82,070	42,400	0-08	VI	Idegfenforgalmi hivatal	51,838	72,536	0-05
—	—	—	VII	Fertővárosi helyikötő	76,583	700,880	0-04
—	60,000	0-04	VIII	Vegyesek	—	290,000	0-16
191,178	210,240	0-20	IX	Összesen	48,097	143,450	0-08
4,752,783	4,008,749	4-94			308,294	1,414,921	0-31
VI. FEJEZET.							
Pénzügy.							
121,063	26,059	0-13	I	Háztartási készlet	473,350	2,705,336	0-49
46,811,524	110,880,320	48-65	II	Községi közszolgáltatások	555,183	2,916,560	0-58
—	—	—	III	Községi közszolgáltatások	—	—	—
225,040	500,000	0-23	IV	Községi közszolgáltatások	90,735	329,000	0-09
5,872,883	1,812,816	6-10	V	Községi közszolgáltatások	3,413,003	3,693,340	3-55
17,054,434	24,663,349	17-73	VI	Községi közszolgáltatások	24,969,593	19,084,974	25-96
153,306	—	0-16	VII	Községi közszolgáltatások	613,246	866,540	0-64
5,783	—	0-01		Összesen	30,115,110	29,596,760	31-31
70,944,083	137,882,544	73-01					
VII. FEJEZET.							
Községtartás.							
9,860	826	0-01	I	Községtartás	922,068	1,912,073	0-96
255,645	125,155	0-26	II	Elemi iskolák	10,240,389	12,549,587	10-65
843,668	327,316	0-88	III	Polgári iskolák	4,983,895	6,868,424	5-18
—	11,300	—	IV	Továbbképző iskolák	529,984	283,606	0-55
34,800	20,000	0-04	V	Iparszakképző iskolák	1,352,616	1,654,907	1-41
—	1,692	—	VI	Kereskedőtanonciskolák	109,736	132,820	0-11
1,143,973	466,289	1-19		a) Összesen	18,138,688	23,401,417	18-88

A székesfőváros költségvetése 1914-re és 1931-re. (Folytatás.)

B e v é t e l			A költségvetési cím		K i a d á s		
1914.	1931.	az 1914. az 1931. évi előirányzat az összes bevételnek %-a	száma	m e g n e v e z é s e	1914.	1931.	az 1914. az 1931. évi előirányzat az összes kiadásnak %-a
évi előirányzat	p e n g ö				évi előirányzat	p e n g ö	
VII. FEJEZET.							
Közkultatás. (Folytatás)							
b) Törvényes kötelezettség nélkül fenntartott iskolák:							
220.242	120.171	0-23	VII	Főrealkolák	447.799	620.358	0-46
128.523	284.279	0-13	VIII	Leányközpiskolák	288.149	743.723	0-30
437.464	473.457	0-45	IX	Felső kereskedelmi iskolák	790.648	1.916.097	0-82
168.548	52.826	0-18	X	Kereskedelmi szaktanfolyamok	286.056	168.252	0-30
18.453	106.696	0-02	XI	Iparrajziskola	710.240	700.139	0-74
—	1.000	—	XII	Pedagógiai szeminárium	184.997	231.480	0-13
55.460	116.219	0-06	XIII	Kertészeti és gazdasági iskolák és gazd. gyakorlattelepek	94.169	374.173	0-21
—	24.607	0-01	XIV	Nőipariskolák	—	281.444	0-16
—	115.402	0-06	XV	Zeneiskolák és tanfolyamok	—	466.946	0-26
—	68.471	0-04	XVI	Internátussal egybekötött gyógypedagógiai nevelő- intézetek	—	250.483	0-15
1.028.690	1.343.128	1-07		b) Összesen	2.802.058	5.782.095	2-91
—	—	—	XVII	c) Egyéb közkultatási intézmények és szükségletek: Iskolaköteleseket, kereskedő- és iparostanoncokat nyilvántartó hivatal	—	285.227	0-16
50.576	—	0-05	XVIII	Tanszerkészítőhely és tanítási szerek leltározási osztálya	74.588	106.731	0-08
—	33.700	0-02	XIX	Iskolai gyermekvédelem	184.672	3.497.868	0-19
602.726	258.000	0-63	XX	Nyugdíjasok	1.747.035	5.528.788	3-14
—	—	—	XXI	Híftoktatási segélyek	—	1.432.326	0-82
663.302	291.700	0-68	XXII	Vegyesek	163.167	3.434.585	0-17
2.825.965	2.121.117	2-94		c) Összesen	2.169.462	14.285.595	2-26
—	—	—		Mindössze	28.110.208	43.449.037	24-03
—	—	—			—	—	24-68
VIII. FEJEZET.							
Közélelmezés.							
98.600	315.000	0-10	I	Vegyeszeti és élelmezésvizsgáló intézet	166.858	398.478	0-17
975.242	1.430.847	1-02	II	Marhaközvágóhíd és vásár	1.110.873	1.203.085	0-68
1.252.104	2.545.530	1-30	III	Sertésközvágóhíd és vásár	910.439	1.298.677	0-95
1.323.754	3.040.470	1-38	IV	Vásárcsarnokok	1.016.392	1.892.005	1-06
114.144	365.318	0-12	V	Allatgyógyászati telep	117.154	397.551	0-11
288.631	701.500	0-30	VI	Helypénzek	—	236.761	0-13
858.400	1.049.390	0-89	VII	Vásárdíjak	—	505.541	0-29
290.000	700.000	0-30	VIII	Évadvásárok helybére	—	382.130	0-22
20.300	190.440	0-02	IX	Vegyesek	—	188.201	0-11
5.221.175	10.338.495	5-43		Összesen	3.321.716	6.502.439	3-45

A székesfeváros költségvetése 1914-re és 1931-re. (Folytatás.)

B e v é t e l			A k ö l t s é g v e t é s i c í m		K i a d á s		
1914.	1931.	az 1914. az 1931. évi előirányzat az összes bevételnek %-a	száma	m e g n e v e z é s e	1914.	1931.	az 1914. az 1931. évi előirányzat az összes kiadásnak %-a
évi előirányzat					évi előirányzat		
p e n g ő					p e n g ő		
IX. FEJEZET.							
Közlőtekonyság, szociálpolitika és közművelődés.							
1,122,073	1,017,430	1-17	I	Szeretotthonok	1,218,080	3,140,615	1-27
323,060	52,080	0-33	II	Körszegélyre szorultak ellátása	861,074	723,201	0-90
—	463,866	—	III	Inségakciók	—	4,026,419	2-29
—	52,185	—	IV	Hajléktalanok menhelye	—	151,244	0-09
215,465	125,818	0-22	V	Árvaházak és szeretetházak	313,069	739,267	0-33
—	51,500	—	VI	Anyá-, csecsemő- és gyermekvédelem	—	1,104,811	0-42
2,317,986	5,546,426	2-41	VII	Lakásügyi intézmények	586,061	2,370,529	0-61
13,030	73,200	0-01	VIII	Házipari és kertgazdasági foglalkoztatás	1,188	86,440	1-35
349,276	225,670	0-36	IX	Népszálló	350,436	343,305	0-36
—	—	—	X	Népotthonok	10,231	125,655	0-01
39,208	217,008	0-04	XI	Városházi étkező	40,020	233,135	0-04
15,892	272,160	0-02	XII	Népfürdők	75,006	272,215	0-08
22,968	51,550	0-02	XIII	Fővárosi nyilvános könyvtár	306,163	801,981	0-32
—	33,646	—	XIV	Múzeumok	114,855	1,787,591	0-12
45,727	—	0-05	XV	Színházak	159,023	256,185	0-16
92,800	3,237	0-10	XVI	Művészet	75,864	343,170	0-08
15,080	80,167	0-02	XVII	Vegyesek	867,862	768,784	0-90
4,572,565	8,265,943	4-75		Összesen	4,978,932	17,274,547	5-18
X. FEJEZET.							
Közegészség és köztisztaság.							
—	2,300	—	I	Közegészségügyi és bakteriológiai intézet	49,555	171,327	0-05
461,767	403,463	0-48	II	Fertőtlenítő intézetek	898,652	760,166	0-94
—	48,000	—	III	Tüdőbeteg gondozó intézet	—	558,219	—
1,024,779	2,016,000	1-06	IV	Köztisztasági szolgálat	941,620	1,583,903	0-98
488,673	483,608	0-51	V	Köztisztasági szolgálat	4,901,349	9,929,284	5-10
186	—	—	VI	Helybeli illetőségű szegények betegápolási költsége	3,329	50,000	0-03
—	3,583	—	VII	Vegyesek	90,654	394,367	0-09
1,975,405	2,956,954	2-05		Összesen	6,885,159	13,447,266	7-16

A székessőváros költségvetése 1914-re és 1931-re. (Folytatás.)

B e v é t e l			A költségvetési cím		K i a d á s		
1914	1931.	az 1914. az 1931. évi előirányzat az összes bevételnek %-a	száma	m e g n e v e z é s e	1914. évi előirányzat p e n g ö	1931. évi előirányzat az összes kiadásnak %-a	az 1914. az 1931. évi előirányzat az összes kiadásnak %-a
499.632	622.608	0-52	I	Bérházak	190.085	342.409	0-20
430.252	533.628	0-45	II	Kisajátított házak	430.252	533.628	0-45
192.587	227.599	0-20	III	Vigadók, kioszkok és különálló vendéglőhelyi- ségek	60.624	106.105	0-06
33.060	95.320	0-03	IV	Erdőüzem	201.188	304.394	0-21
16.240	1.000	0-02	V	Mezőrendészet	80.458	159.430	0-08
402.563	441.586	0-42	VI	Hivatali épületek és helyiségek	906.027	1,715.947	0-94
—	654.047	—	VII	Allat- és növénykert	—	893.266	—
404.599	328.498	0-42	VIII	Vegyesek	164.793	617.416	0-35
1,978.933	2,904.286	2-06		Összesen	2,033.427	4,672.595	2-11
6,904.561	14,483.098	—	I	Székesfővárosi közkórházi alap	6,904.561	14,480.959	—
—	2,970.684	—	II	Székesfővárosi alkalmazottak segítőalapja	—	2,970.684	—
—	17,453.782	—		Összesen	—	17,451.643	—

II. RÉSZ.

Különálló alapok.

A székesfőváros költségvetése 1914-re és 1931-re. (Folytatás.)

B e v e t e l			A költségvetési cím		K i a d á s		
1914.	1931.	az 1914. az 1931. évi előirányzat az összes bevételeknek %-a	száma	m e g n e v e z é s e	1914.	1931.	az 1914. az 1931. évi előirányzat az összes kiadásnak %-a
évi előirányzat	p e n g ő				évi előirányzat	p e n g ő	
				III. RÉSZ.			
				Intézetek, közművek és üzemek.			
				I. FEJEZET.			
				A községi háztartás keretében kezelt intézmények.			
			I	Házinyomda	750.520	4,134.508	—
			II	Anyagszertár	464.000	1,300.000	—
			III	Gazdasági hivatal	—	1,177.092	—
			IV	Pedagógiai filmműhely és raktár	—	268.460	—
				Összesen	—	6,880.060	—
				II. FEJEZET.			
				Önálló vagyonkezelésű intézmények.			
				A) Közművek.			
			I	Elektromos Művek	—	48,498.675	—
			II	Gázművek	—	29,849.756	—
			III	Vízművek	9,349.642	11,446.577	—
9,349.642							
			IV	Autobuszüzem	—	9,100.000	—
			V	Budai hegyháza	—	83.500	—
				B) Közlekedési vállalatok.			
			VI	Szent Gellért-gyógyfürdő és szálló	—	2,266.970	—
			VII	Rudasgyógyfürdő	266.336	390.940	—
266.336			VIII	Széchenyi-gyógyfürdő	—	1,330.133	—
			IX	Ásványvízüzem	—	784.880	—
				C) Gyógyfürdők és gyógyforrások.			
			X	Községi élelmiszerárutó üzem	—	21,500.000	—
			XI	Községi kenyérgyár	—	1,818.151	—
			XII	Községi lóhústerm	—	2,812.100	—

A székesfőváros költségvetése 1914-re és 1931-re. (Vége.)

B e v é t e l			A k ö l t s é g v e t é s i c í m		K i a d á s		
1914.	1931.	az 1914. az 1931. évi előirányzat az összes bevételek %-a	száma	m e g n e v e z é s e	1914.	1931.	az 1914. az 1931. évi előirányzat az összes kiadásnak %-a
évi előirányzat	évi előirányzat				évi előirányzat		
p e n g ö	p e n g ö				p e n g ö		
—	1,870.000	—	XIII	E) Központi anyagbeszerző és elosztó vállalatok.	—	1,870.000	—
—	1,350.000	—	XIV	Községi műszerüzem	—	1,350.000	—
863.040	2,849.597	—	XV	Községi gyógyszerüzem	863.040	2,849.597	—
				Tűzelőszerraktár			
				F) Vegyes intézmények.			
—	1,300.000	—	XVI	Kátrányozó- és bitumenezőtelep	—	1,300.000	—
—	177.550	—	XVII	Tattersall és lovásártelep	—	177.550	—
—	347.000	—	XVIII	Városi Színház	—	347.000	—
—	1,072.000	—	XIX	Hirdetővállalat	—	1,072.000	—
—	2,223.400	—	XX	Községi temetkezési intézet	—	2,223.400	—
—	141,071.229	—		Összesen	—	141,071.229	—
				III. FEJEZET.			
				Részvénytársaságok.			
—	58,441.000	—	I	Budapest Székesfővárosi Közlekedési Rt.	—	58,441.000	—
—	2,966.000	—	II	Budapest Székesfővárosi Községi Takarékpénztár Rt.	—	2,966.000	—
—	3,464.221	—	III	Budapest Székesfővárosi Váserpénztár Rt.	—	3,464.221	—
—	429.000	—	IV	Budapesti Kisipari Hírelintézet Rt.	—	429.000	—
—	365.500	—	V	Budapest-Gyöngyös városi Szénbánya Rt.	—	365.500	—
—	65,665.721	—		Összesen	—	65,665.721	—

III.

FONTOSABB PÉNZÜGYI RENDELKEZÉSEK 1919—1931.

Pénzügyi rendelkezések 1919—1931.

1919.

Rendeletek.

49.613/1919. P. M. sz. rend. az 1919. évi augusztus 15-ig bezáróan esedékessé vált köztartozásokra történt befizetések ügyében.

141.500/1919. P. M. sz. rend. a jövedelem- és vagyonadótételek megállapítása ügyében.

3954/1919. M. E. sz. rend. az 1919. évi augusztus 15-én túl történt befizetések alkalmával a forgalomba levő pénznemek, kék- és fehérpénz értékének elszámolása ügyében.

Tanácsi határozatok.

96.010/1919. sz. tan. hat. a főváros pénztárára szóló utalványok kiadása és fogatatosítása, továbbá a pénz és az értékek kezelése és a követelések felett való rendelkezések ügyében.

100.921/1919. sz. tan. hat. az adók beszedése és befizetése ügyében.

1920.

Törvények.

1920. évi IV. t.-c. az államháztartásnak az 1920. év első felében való továbbvitele ügyében.

1920. évi XXIII. t.-c. több egyenes adóra és közadók kezelésére vonatkozó törvényes rendelkezések módosításáról és kiegészítéséről.

Rendeletek.

142.446/1920. P. M. sz. rend. a háború alatt katonai szolgálatot teljesített egyének hadmentességi díjának megszüntetése ügyében.

3074/1920. M. E. sz. lakásrendelet, amely a közüzemi pótlékokat rendszeresítette.

Közügylési határozatok.

641/1920. kgy. sz. hat. az 1920. évi költségvetés megállapítása ügyében.

Tanácsi határozatok.

1382/1920—VI. sz. tan. hat. a háziszemétkifuvarozási illeték újabb megállapítása ügyében.

42.903/1920—VI. sz. tan. hat. a házbérkrajcár újabb megállapítása ügyében.

1921.**Törvények.**

Az 1921. évi XXXIX. t.-c. az általános forgalmi adóról.

Az 1921. évi LI. t.-c. a lakásépítés előmozdításáról.

Rendeletek.

130.000/1921. sz. P. M. végrehajtási utasítás az általános forgalmi adóról.

119.579/1921—VIII/b. P. M. sz. rendelet az általános forgalmi adó alá eső személyek, egyéni és társas cégek, egyesületek stb. összeírása és nyilvántartásba vétele ügyében.

41.754/1921. P. M. sz. rendelet az I., II., III. osztályú kereseti adókkal kapcsolatban a családtag után megállapított tételek megszüntetése tárgyában.

112.000/1921. P. M. sz. rend. a kincstári házhazsónrészesedés ügyében.

Közügyölési határozatok.

331/1921. kgy. sz. hat. felterjesztés a tervezett általános forgalmi adóban való részesedés ügyében a pénzügyminiszterhez.

1063/1921. kgy. sz. hat. a telekértékadó megszüntetése tárgyában.

482/1921. kgy. sz. hat. a székesfőváros zárt területén szedett fogyasztási adók ügyében.

Tanácsi határozatok.

154.759/1921—VI. sz. tan. hat. a forgalmi adó-ellenőrök illetményeinek megállapítása ügyében.

1922.**Törvények.**

Az 1922. évi XXI. t.-c. a búzaértékben befizetendő földadó ügyében.

Az 1922. évi XVII. t.-c. az 1922/23. költségvetési év hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról. (Kincstári házhazsónrészesedés.)

1922. évi XXII. t.-c. a házadóról.

Az 1922. évi XXIII. t.-c. az általános kereseti adóról.

Az 1922. évi XXIV. t.-c. a társulati adóról.

Rendeletek.

52.672/1922. K. M. sz. rend. a kereskedelmi és iparkamarai illeték kivetési kulcsának megállapítása ügyében.

86.570/1922. K. M. sz. rend. a kereskedelmi és iparkamarai illeték kivetési kulcsának újabb megállapítása ügyében.

189.643/1922. P. M. sz. rend. a mezőgazdasági kamarai illeték kezelésének végrehajtása ügyében.

18.745/1922. N. M. M. sz. rend. a lakásépítés előmozdításáról szóló 1921. évi LI. t.-c. végrehajtása ügyében.

33.288/1922. P. M. sz. rend. az általános forgalmi adó kulcsának felemelése tárgyában. Az 1922. évi VI. t.-c. végrehajtása tárgyában a forgalmi adó felemeléséről.

184.900/1922. P. M. sz. rend. a földadó kedvezményes befizetése tárgyában.

182.000/1922. P. M. sz. rend. végrehajtási utasítás a házadóról szóló 1922. évi XXII. t.-c.-hez.

94.524/1922. P. M. sz. rend. az állatforgalmi adó kezelése ügyében.

177.000/1922. P. M. sz. rend. az ingatlanok, felszerelési tárgyak, áruraktárak, ipari üzemek és egyéb jóságok vagyonváltsága tárgyában.

180.000/1922. P. M. sz. rend. végrehajtási utasítás az általános kereseti adóról szóló 1923. évi XXXIII. t.-c.-hez.

200.000/1922. P. M. sz. rend. végrehajtási utasítás a társulati adóról szóló 1922. évi XXIV. t.-c.-hez.

Közgyűlési határozatok.

1879/1922. kgy. sz. szab. rend. a közüzemi pótlékról.

Tanácsi határozatok.

55.047/1922—VI. sz. tan. hat. a forgalmi adó-ellenőrök illetményeinek megállapítása tárgyában.

1923.

Törvények.

Az 1923. évi VII. t.-c. a közadó kezeléséről.

Az 1923. évi XXXIII. t.-c. egyes pénzügyi természetű rendelkezésekről.

Az 1923. évi XXXIV. t.-c. a lakásépítési költségekről.

Rendeletek.

98.700/1923. P. M. sz. rend. az alkalmazottak általános kereseti adótételeinek újabb megállapítása tárgyában.

97.533/1923. K. M. sz. rend. a kereskedelmi és iparkamarai illeték kivétési kulcsának újabb megállapítása ügyében.

130.712/1923. P. M. sz. rend. a városi és községi közigazgatási tisztviselők és egyéb közigazgatási alkalmazottak, valamint a tanszemélyzet tulajdonában lévő háborús magyar államadóssági címleteknek az általános kereseti adójuk törlesztésére való felhasználása ügyében.

1550/1923. P. M. sz. rend. a jövedelem- és vagyonadó, hadinyereségadó és nyereség-többletadó külön kezelésének megszüntetése ügyében.

124.288/1923—VII/a. P. M. sz. rend. a búzaértékben fizetendő mezőgazdasági kamarai illeték beszedése ügyében.

124.299/1923. P. M. sz. rend. a jövedelem- és vagyonadónak készpénz helyett saját jegyzésből származó nosztrifikált háborús államadóssági címletekkel való fizetése tárgyában.

7000/1923. P. M. sz. rend. végrehajtási utasítás a közadókról szóló 1923. évi VII. t.-c.-hez.

103.999/1923. P. M. sz. rend. az egéssznapos forgalmi adó-ellenőrök alkalmazása ügyében.

Közgyűlési határozatok.

1645/1923. kgy. sz. hat. az inségadóról.

691/1923. kgy. sz. hat. fölterjesztés az általános kereseti adó kivétele tárgyában.

Tanácsi határozatok.

45.890/1923—VI. sz. tan. hat. felterjesztés a forgalmi adórészesedés felemelése iránt a pénzügyminiszterhez.

54.801/1923—VI. sz. tan. hat. az adók befizetése ügyében.

94.742/1923—VI. sz. tan. hat. az alkalmazottak kereseti adójának kezelése tárgyában.

1924.**Törvények.**

Az 1924. évi IV. t.-c. a szanálási törvény.

Az 1924. évi VI. t.-c. az államháztartás hiányainak fedezése céljára felveendő belső kölcsönről.

Rendeletek.

171.000/1924. B. M. sz. rend. a városok háztartásának ellenőrzéséről.

3000/1924. P. M. sz. rend. egyes adónemeknek aranykoronaértékben való számítása ügyében.

94.333/1924. és 78.945/1924. P. M. sz. rend. a búzaértékben fizetendő földadó kezelése ügyében.

68.800/1924. P. M. sz. rend. az aranykorona értékének megállapítása adófizetés céljára.

94.333/1924—VII/a. P. M. sz. rend. a búzaértékben kivetett földadónak és mezőgazdasági kamarai illetéknek az együttes kezelésbe való bevonása ügyében.

76.630/1924. P. M. sz. rend. az aranykoronaértékben fizetendő köztartozások késedelmi kamatának megállapítása ügyében.

5200/1924. P. M. sz. utasítás az állami készpénzbevételek és közadók kezelése ügyében.

99.863/1924. P. M. sz. rend. a mezőgazdasági kamarai illeték megállapítása ügyében.

56.572/1924. K. M. sz. rend. a kereskedelmi és iparkamarai illeték kulcsának megállapítása tárgyában.

5600/1924. P. M. sz. rend. az örleési adó megszüntetése és a malmoknak az általános forgalmi adó szabályai szerint való megadóztatása tárgyában.

5000/1924. P. M. sz. rend. a vadászjegyek és fegyverigazolványok illetéke ügyében.

157.200/1924. P. M. sz. rend. a házadó kivetésénél a házbérkrajcár levonása ügyében.

46.079/1924. P. M. sz. rend. az állami forgalmi adórészesedés elszámolása ügyében.

32.000/1924. P. M. sz. rend. az állami kényszerkölcsönre fizetendő kölcsönelőleg tárgyában.

5800/1924. P. M. sz. rend. a társulati adónak aranykorona alapulvétele mellett történő kivetéséről.

114.700/1924. P. M. sz. rend. az általános forgalmi adó lerovása és kezelése tárgyában.

85.662/1924. P. M. sz. rend. a vallomás alapján fizetett általános forgalmi adónak havi részletekben történő befizetése tárgyában.

146.000/1924. P. M. sz. rend. az aranykorona értékének közzététele ügyében.

120.823/1924. P. M. sz. rend. a községi pótdadó 50%-os maximális kulcsának megállapítása ügyében.

Tanácsi határozatok.

3765/1924—VI. sz. tan. hat. a forgalmi adó ellenőrzésének átszervezéséről.

12.725/1924—VI. sz. tan. hat. a szemétfuvarozási illeték beszedése és kezelése ügyében.

78.945/1924—VI. sz. tan. hat. a búzaértékben fizetendő földadó kezelése ügyében.
 78.945/1924—VI. sz. tan. hat. a földadónak, a mezőgazdasági kamarai illetékek együttes kezelésbe való bevonása ügyében.

25.863/1924—VI. sz. tan. hat. a vámőrség egyenruha- és felszerelési szabályzata.

10.362/1924—VI. sz. tan. hat. a házadó kivetésénél a házbérekrajcár levonása ügyében.

64.954/1924—VI. sz. tan. hat. az adóvisszafizetésekről.

6014/1924—VI. sz. tan. hat. a vámőrség szervezése ügyében.

85.700/1924—VI. sz. tan. hat. az adószállítások szabályozása ügyében.

1925.

Törvények.

Az 1925. évi XVIII. t.-c. az építkezések előmozdítását célzó intézkedésekről.

Az 1925. évi XXXIX. t.-c. az osztrák köztársasággal kötött adóügyi szerződések becikkelyezéséről.

Az 1925. évi XXXV. t.-c. a pénzérték megállapításáról és az ezzel összefüggő rendelkezésekről.

Rendeletek.

103.901/1925. P. M. sz. rend. a kincstári házhaszonrészesedés újabb megállapítása tárgyában.

61.759/1925. P. M. sz. rend. a kincstári házhaszonrészesedésnek részletekben történő befizetése ügyében.

4400/1925. P. M. sz. rend. az aranykoronaérték átszámítási kulcsának megváltoztatása ügyében.

25.500/1925. P. M. sz. rend. a nyílt piacokat látogató őstermelőknek az általános forgalmi adó alól való mentessége céljára szolgáló igazolványok kiadása ügyében.

45.528/1925. P. M. sz. rend. a közkereseti és betéti társaságok általános kereseti adókötelezettsége ügyében.

80.000/1925. P. M. sz. végrehajtási utasítás az építkezések előmozdítását célzó intézkedésekről szóló 1925. évi XVIII. t.-c. végrehajtására.

150.000/1925. P. M. sz. rend. a kincstári házhaszonrészesedés alapjának és kulcsának újabb megállapítása ügyében.

64.702/1925. K. M. sz. rend. a kereskedelmi és iparkamarai illeték megállapítása ügyében.

200/1925. P. M. sz. rend. az adópótlék és a késedelmi kamat újabb megállapítása tárgyában.

4405/1925. P. M. sz. rend. a budapesti szállodákban, vendéglőkben és kávéházakban alkalmazott személyzet kereseti adóalapjának átalányban történő megállapítása ügyében.

66.354/1925—VII/a. P. M. sz. rend. az állami kényszerkölsönkötvények kiszolgáltatása ügyében.

600/1925. P. M. sz. rend. az állami pénzügyi hatóságok átszervezéséről.

156.427/1925. P. M. sz. rend. a nyilvános betegápolás és gyermekvédelem költségeinek fedezésére szolgáló községi betegápolási pótdóról.

Tanácsi határozatok.

133.783/1925—VI. sz. tan. hat. több közigazgatási adókerületnek szétválasztása ügyében.

4429/1925—VI. sz. tan. hat. a szemétfuvarozási illeték alapjának és kulcsának újabb megállapítása ügyében.

129.827/1925—VI. sz. tan. hat. a forgalmi adó-ellenőrök illetményeinek újabb szabályozása ügyében.

49.812/1925—VI. sz. tan. hat. az általános forgalmi adónak és járulékainak postatakarékpénztár útján történő befizetése ügyében.

60.287/1925—VI. sz. tan. hat. a forgalmi adóosztályok részére a felszaporodott hátralékok könnyebb behajtása céljából végrehajtók kirendelése tárgyában.

111.912/1925—VI. sz. tan. hat. az adófizetők előzetes értesítése tárgyában.

91.999/1925—VI. sz. tan. hat. a munkaadók helyszíni ellenőrzése a kereseti adó szempontjából.

82.621/1925—VI. sz. tan. hat. az állami kényszerkölcsönkötvények kiszolgáltatása tárgyában.

126.236/1925—VI. sz. tan. hat. a piaci árusok forgalmi adójának ellenőrzése ügyében.

128.838/1925—VI. sz. tan. hat. a római kat. egyházközségek egyházi adójának az együttes kezelésbe való bevonása ügyében.

11.885/1925—VI. sz. tan. hat. intézkedés a rokkantellátási adó kezelése tárgyában.

1926.

Rendeletek.

10.000/1926. P. M. sz. rend. a rokkantellátási adó életbeléptetése ügyében.

25.600/1926. P. M. sz. rend. a kincstári házhásonrészesedés megszüntetése tárgyában.

69.633/1926. P. M. sz. rend. a nyilvános betegápolás és gyermekvédelem költségeire vonatkozó rendelkezések módosítása tárgyában.

96.000/1926. P. M. sz. rend. a jövedelemadó tételeinek módosítása ügyében.

99.500/1926. P. M. sz. rend. a belföldön előállított és külföldre kivitt áruk terhelő általános forgalmi adó megtérítése tárgyában.

160.000/1926. P. M. sz. rend. az általános kereseti adó, a jövedelem- és vagyonadó megrögzítése ügyében.

162.506/1926. P. M. sz. rend. az alkalmazottak kereseti adója és a rokkantellátási adó tételeinek pengőértékben való megállapítása ügyében.

161.400/1926. P. M. sz. rend. a fényűzési forgalmi adónál a különböző értékhatároknak pengőértékben való megállapítása ügyében.

176.279/1926. P. M. sz. rend. az 1927. évi földadókivetési munkálataival kapcsolatban szükséges megfelelő átszámításokról.

167.000/1926. P. M. sz. rend. az általános és fényűzési forgalmi adó pengőértékben való kiszabásának, lerovásának és kezelésének szabályozása tárgyában.

11.500/1926. M. E. rend. a pengőértékben való kötelező számítás ügyében.

70.900/1926. P. M. sz. rend. az általános forgalmi adónál az adóváltságok ügyében.

Tanácsi határozatok.

8062/1926—VI. sz. tan. hat. a szemétfuvarozási illetéknek az együttes kezelésbe való bevonása ügyében.

75.428/1926—VI. sz. tan. hat. a községi betegápolási pótdó kezelése ügyében.

113.861/1926—VI. sz. tan. hat. a községi közszolgáltatásoknak pengőértékben való számítása ügyében.

1927.

Törvények.

Az 1927. évi V. törvénycikk az egyes adók és illetékek mérsékléséről és a pengőértékben való számítással kapcsolatos rendelkezésekről, továbbá az önkormányzati testületek háztartásának hatályosabb ellenőrzéséről.

Rendeletek.

24/1927. P. M. sz. rend. a székesfőváros területén az állami pénzügyi hatóságok átszervezése ügyében.

27.736/1927. P. M. sz. rend. a késedelmi kamatok és adóbehajtási illetékek újabb megállapítása ügyében.

60.462/1927. K. M. sz. rend. a kereskedelmi és iparkamarai illeték újabb megváltoztatása tárgyában.

73.002/1927. K. M. sz. rend. a kereskedelmi és iparkamarai illeték megváltoztatása tárgyában.

42.900/1927. P. M. sz. rend. a tatarozási kedvezmények meghosszabbítása ügyében.

34.800/1927. P. M. sz. rend. a belföldön előállított és külföldre kivitt árukat terhelő általános forgalmi adó megtérítések újabb szabályozása tárgyában.

200/1927. P. M. sz. H. Ö. a házadóról.

300/1927. P. M. sz. H. Ö. a kereseti adóról.

32.400/1927. P. M. sz. rend. a betegápolási pótdónak újabb megállapítása ügyében.

66.460/1927. P. M. sz. rend. a kenyér, a péksütemények és őrlmények forgalmából eredő bevételek általános forgalmi adómentessége ügyében.

80.000/1927. P. M. sz. rend. a tüzelőanyagok után fizetendő általános forgalmi adónak adóváltságban történő megállapítása ügyében.

103.930. és 146.995/1927. P. M. sz. rend. a tojás, tej, tejtermékek, zöldségfélék stb. általános forgalmi adómentessége ügyében.

104.983/1927. P. M. sz. rend. a hús forgalmi adója ügyében.

163.416/1927. P. M. sz. rend. a városi forgalmi adóhivataloknak a fényüzési forgalmi adó kezelésével és ellenőrzésével való megbízása ügyében.

Tanácsi határozatok.

146.013/1927—VI. sz. tan. hat. a szemétfuvarozási illeték újabb megállapítása ügyében.

37.267/1927—VI. sz. tan. hat. az idegen követeléseknek posta útján vagy személyesen a felek által történt befizetésekkel kapcsolatos eljárás tárgyában.

103.092/1927—VI. sz. tan. hat. az adóbefizetésekről a feleknek kiszolgáltatott ideiglenes nyugták díjának megállapítása ügyében.

164.750/1927—VI. sz. tan. hat. a húsforgalmi adó beszédese ügyében a Budapesti Takaré- és Vásárpénztárral kötött megállapodás.

168.035/1927—VI. sz. tan. hat. az egyenesadófkönyvek vezetésének és a befizetések számfejtésének újabb szabályozása tárgyában.

190.882/1927—VI. sz. tan. hat. a forgalmi és kereseti adóosztályok főkönyvrendszérének szabályozása ügyében.

178.410/1927—VI. sz. tan. hat. az Adréma sokszorosítógépek bevezetése ügyében.

186.444/1927—VI. sz. tan. hat. a közszolgáltatások nyilvántartásának újabb szabályozása ügyében.

1928.

Rendeletek.

63.270/1928. P. M. sz. rend. az általános forgalmi adóátlányok rögzítése ügyében.

4600/1928. N. M. M. sz. rend. a hadikölcsönkötvények karitatív valorizációja tárgyában.

Tanácsi határozatok.

102.635/1928—VI. sz. tan. hat. a fogyasztási adóhivatalok beolvasztása az adószámveteli hivatalba.

1929.**Törvények.**

Az 1929. évi XXVIII. t.-c. az állatforgalmi adó megszüntetéséről.

Az 1929. évi II. t.-c. a házadó kulcsának leszállításáról.

Az 1929. évi XXIII. t.-c. a földadó leszállításáról.

Az 1929. évi XXIX. t.-c. a rendkívüli ideiglenes házadómentességről.

Az 1929. évi XIII. t.-c. a jövedelemi és kereseti adóról.

Rendeletek.

92.580/1929. P. M. sz. rend. a kereskedelmi és iparkamarai illeték újabb megállapítása tárgyában.

32.334/1929. P. M. sz. rend. a késedelmi kamat és adópótlék újabb megállapítása tárgyában.

99.200/1929. P. M. sz. rend. a késedelmi kamat és adópótlék újabb megállapítása ügyében.

116.000/1929. P. M. sz. rend. a késedelmi kamat és adópótlék újabb megállapítása tárgyában.

100.000/1929. P. M. sz. rend. a késedelmi kamatok újabb megállapítása tárgyában.

Tanácsi határozatok.

12.594/1929. tan. hat. a központi pénztárt illető készpénzszállításoknak a községi takarékpénztárnál vezetett folyószámla javára történő befizetések ügyében.

56.191/1929—VI. sz. tan. hat. a leölt állatok fogyasztási adójának súly szerint való megállapítása ügyében.

147.860/1929—VI. sz. tan. hat. a fogyasztási adókirendeltségek elszámolási rendszerének újabb szabályozása tárgyában.

10.301/1929—VI. sz. tan. hat. az együttes kezelésbe vont italmérési illeték kezelési szabályai.

1930.**Törvények.**

Az 1930. évi XXII. t.-c. az egyes gabonaneműek értékesítése érdekében szükséges intézkedésekről.

Rendeletek.

29.440/1930. P. M. sz. rend. a községek és városok magánjogi címen bírt ingatlanvagyonainak a községi pótdadó alól való mentessége ügyében.

277.000/1930. P. M. sz. rend. az adócsalások stb. ügyében adott adókegyelem (adóamnesztia) tárgyában.

84.600/1930. P. M. sz. rend. az állandóan segéd nélkül dolgozó kézműves iparosoknak általános forgalmi adómentessége ügyében.

5600/1930. N. M. M. rend. az ínségjárulék kivetésének engedélyezése ügyében.

3300/1930. M. E. sz. rend. a gabonaszelvények boléták beváltása és azok kezelése tárgyában.

Tanácsi határozatok.

69.421/1930—VI. sz. tan. hat. a székesfőváros zárt területét határoló vám- (fogyasztási adó-) vonalaknak a székesfőváros politikai határára való kihelyezése ügyében.

119.712/1930—VI. sz. tan. hat. a gabonajegyszelvény beváltása és azok kezelése ügyében.

1931.**Törvény.**

1931. évi XXVI. t.-c. a gazdasági és hitelélet rendjének, továbbá az államháztartás egyensúlyának biztosításáról. (Adóemelések.)

Rendeletek.

4740/1931. M. E. a szolgálati és munkabérvizonyból és a tantiemből származó különadó.

4750/1931. M. E. a háztulajdonosok terhére kivetendő szükségadóról.

5300/1931. M. E. a jövedelmi adó alanyai terhére kivetendő szükségadóról.

79.000/1931. P. M. a bőrök és bőripari termékek forgalmi adóváltásáról.

3600/1931. M. E. a lisztforgalmi váltásáról (boléta-rendelet).

4800/1931. M. E. az általános forgalmi adó (adóváltás) kulcsának 3%-ra való felemeléséről.

4560/1931. M. E. a köztartozások »aranypengőben« történő kivetéséről.

35.000/1931. P. M. a rendkívüli ideiglenes házázómentességről.

5470/1931. M. E. az adózók részére nyújtott kamatkedvezményekről (Kamat-amnesztia).

6200/1931. M. E. az adózóknak nyújtott újabb kamatkedvezményekről.

140.475/1931. P. M. a forgalmi adók (adóváltások) befizetésére adott kamatkedvezményekről.

82.241/1931. B. M. IV. a kiadások apasztása ügyében.

Tanácsi határozatok.

146.713/1931—VI. a vadak és vadszárnyasok után fogyasztási adótételek leszállításáról.

109.529/1931—VI. a költségvetésben előirányzott hitelek felhasználásának szigorúbb ellenőrzése ügyében.

TARTALOMJEGYZÉK.

Oldal

Bevezetés	3
-----------------	---

I. RÉSZ.

A főváros pénzügyi politikájának irányvonalai.

A pénzügyi helyzet rendezésének problémái	5
A háztartás egyensúlya	7
A kiadások aranykoronaértékben	7
A kiadások emelkedése. A drágaság	8
A szükségletek növekedése a háború után	10
Beruházások	12
Az adóbevételek	18
A közterhek alakulása. A fejkvóta	19
A községi adórendszer reformja	21
Az üzemi problémák alakulása	25
A főváros és az állam	27
Vezérproblémák	31

II. RÉSZ.

A pénzügyi események 1919-től 1931-ig.

1919—1920.

A kormány adótemelő rendelkezései	35
Kényszerkölcsön	36
A főváros pénzügyi helyzete	37
Hitelműveletek	38
A 200 millió koronás kölcsön	39
Az 1920. évi költségvetés	40
Az új törvényhatóság pénzügyi programja	41
A háborús évek háztartási hiányai	43
A háború okozta rendkívüli kiadások	43
Kommunkárok	45
A kórházi alap hiányai	45
A külföldi kölcsönök törlesztése a háború alatt	46
A kiadások emelkedése	47
Javaslatok és intézkedések a községi közszolgáltatások emelésére	47
A javaslatok sorsa	51
A költségvetés egyensúlya	54

	Oldal
<i>1921.</i>	
Új adók, adóemelések	55
A főváros 1921. évi költségvetése	55
Törlesztési terv a háború okozta hiányok fedezésére	57
Külföldi kölcsönök törlesztése	58
A kórházak fenntartása	58
A fővárosi alkalmazottak illetményei	59
<i>1922.</i>	
Újabb adóemelések	61
A főváros költségvetése	62
<i>1923.</i>	
Adóreform	64
A fővárosi adószabályrendeletek módosítása	66
A külföldi kölcsönök ideiglenes rendezése	67
A költségvetés egyensúlya	68
<i>1924.</i>	
A szanálás	70
Az alkalmazottak illetményei	71
A közszolgáltatások felemelése	72
Tatarozási kölcsön	73
A külföldi és belföldi kölcsönök	73
Rendkívüli kiadások	74
<i>1925.</i>	
A valuta stabilizálódik. A pengő	75
Adómérséklések	75
A kiadások és bevételek	76
A külföldi kölcsönök rendezése. Ostendei egyezmény	76
Kormányrendelet a városok háztartásának rendezéséről	77
A költségvetés keretei növekednek	78
A fogyasztási adó	79
A főváros és az állam	80
<i>1926.</i>	
A közterhek csökkentése	81
Beruházóprogram	82
Függőkölcsön	84
Újabb irányelvek	85
<i>1927.</i>	
Az adók újabb csökkentése	90
Újabb szükségletek	91
Az előre nem látott kiadások	92
Az üzemek hozzájárulása	93
A szemétfuvarozási illeték	94
A közlekedési adó	95
A clearing-tartozás rendezése	95
A 20 millió dolláros kölcsön	96

1928.

Oldal

A háztartási feleslegek	99
Vita a fogyasztási adók és a vámok körül	100
Az önkormányzati testületek hatályosabb ellenőrzése	102
Az 1928. évi költségvetés rendszere	106
Az üzemek. Rendkívüli területhasználati díj a BSzKRT-től	107
A Községi Takarékpénztár	108
Üzemek megszüntetése, összeolvadása	108

1929.

Az adómérséklések kiterjesztése	110
Hozzájárulás az államrendőrség költségeihez	111
Az államségélyek valorizálása	112
Az új Rókus-kórház	112
Útépítési kölcsön	113
Rendkívüli kiadások	113
Tárcarendszer a költségvetésben	114
A kiadások	114
A bevételek	115

1930.

A válság előjelei	116
A boléta és az adómérséklések	116
A költségvetés	117
Függőkölcsön felvétele	118
Az alapok megszüntetése	119

1931.

A világválság	125
A költségvetés csökkentése	125
Az új fővárosi törvény	126
A clearing-tartozás	127
A kórházi kérdés rendezése	128
Forgótőkekölcsön engedélyezése	129
A költségvetés alaki reformja	130

*

Az események a költségvetési számok megvilágításában	130
I. Az 1926—1931. évi költségvetések	131
II. Összehasonlító kimutatás az 1914. és 1931. évi költségvetésekről	141
III. Fontosabb pénzügyi rendelkezések 1919—1931	151

